

קונמרם

אאלפך חכמה

בלבבי משכן אבנה

אוצר האותיות

ערך בכור (בימורים)

תורה לשמה

תורת שעשועים

לא מונה כלל

נשמח לקבל הערות והארות,
וכן תוספות קצרות על
הקונטרס, על מנת לתקן
ולהוסיף במהדורה הבאה
בע"ה.

כמו כן, המעוניין לסייע להגיה
את הקונטרס כל שבוע לפני
צאתו, יפנה למערכת.

להאזנה לשיעור בקול הלשון

073-295-1245 ישראל
USA 605-313-6660

ומקישים: כוכביות [*]
< [#] סולמית
< [מספר שיעור]
סולמית [#]

© כל הזכויות שמורות

מידי שבוע יוצא לאור קונטרס
'אאלפך חכמה',
שכל שבוע עוסק בתיבה אחרת.
המעוניין להצטרף לרשימת התפוצה
(דרך המייל/פקס)
ישלח בקשה במייל
bilvavi231@gmail.com
מדרכי הקדושה עדיף לשלוח בקשה
דרך הפקס
03-5480529

ללקיחת חלק בהוצאות
הגדולות של הדפסת הספרים
לזיכוי הרבנים, ניתן לצור קשר
עם מערכת
'בלבבין משכן אבנה'
טלפון: 052.763.8588
פקס: 03-5480529
ת.ד. 34192 ירושלים 9134100
bilvavi231@gmail.com

תוכן העניינים

"בא אל התיבה"

ערך בכור (ביכורים)

עבודה

אוצר האותיות ביכורים כח הראשית ז

מחשבה

בלבביפדיה מחשבה בכור יז

אוצר האותיות פדיון בכור לב

אוצר האותיות בכור כהן מב

אוצר האותיות חג הביכורים נב

סוגיות במחשבה בכור סא

ר"א שערים

צירוף ב-כ / ב-ו / ב-ר / כ-ו / כ-ר טד

קבלה

בלבביפדיה קבלה בכור עא

מילון ערכים בקבלה בכור עח

ארמית

מילון ערכים בארמית בבכור - נבוכדנצר - בוכרא -

פ ארכבתא - בכריא

שיעורים שמע הקשורים לערך

פרשת השבוע תשע"ג 010 כי תבא ביכורים

מדור עבודה

אוצר האותיות
ביכורים כח הראשית

אוצר האותיות ביכורים בראשית

לתת את הראשית לבורא יתברך שמו, והדבר צריך התבוננות, מהו שורש הדבר שכל ראשית וראשית ניתנת אליו יתברך.

כנסת ישראל נקראים "בני בכורי ישראל" (שמות ד כב). כללות בני ישראל נקראים בנים, "בנים אתם לה' אלוהיכם" (דברים יד א), והוא נקרא אבינו. אבל בפרטות יותר, לא רק שאנחנו נקראים בניו של מקום ביחס לשאר אומות העולם, אלא בני ישראל נקראים בן בכור, "בני בכורי ישראל". ולפי"ז מציאותם של ישראל היא נקראת ראשית כביכול, שיוצאת ממנו יתברך שמו.

ידועים דברי רש"י בתחילת התורה, "בראשית ברא אלוהים" (בראשית א א), בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר "ה' קנני ראשית דרכו" (משלי ח כב), ובשביל ישראל שנקראים ראשית, שנאמר "ראשית תבואתו" (ירמיה ב ג). הרי שהעומק של המציאות הפנימית של ישראל נקראת ראשית, וההתקשרות לבורא יתברך שמו נעשית על ידי התורה הקדושה, שהתורה הקדושה נקראת ראשית.

כל הבחינות של הראשית ניתנות לבורא יתברך שמו, שעליו נאמר "אני ראשון" (ישעיה מד ו), הוא הראשית של הכל, הראשית הגמורה. והעומק של נתינת הראשית אליו יתברך שמו היא, שכאשר אנחנו רוצים להידבק בבורא, שזה תכלית כל היצירה כולה, "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום" (דברים ד ד), הצורה הנכונה להידבק בבורא יתברך שמו היא לגלות את הראשית שבכל דבר ולתת אותה לבורא, ועל ידי כן נדבקים בבורא

כוח ראשית בכל קומת הבריאה

יש בכור באדם, ובבהמה, הנולד ראשון, ופטר רחם. ויש בכור בצומח, וזו מצוות ביכורים, ראשית של הפירות. "והיה כי תבוא אל הארץ וכו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (דברים כו א-ב). מצוות הבאת ביכורים היא בראשית פרי האדמה, כמו שאומרים חז"ל "יורד האדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה וכו' קושרו בגמי ואומר הרי אלו ביכורים" (ביכורים פ"ג משנה א').

מצוות הביכורים היא להביא את הראשית של הפירות אליו יתברך שמו, ויתר על כן מתגלה הבאת הראשית אל הקב"ה הן בדומם, הן בצומח, הן בחי והן במדבר.

דין ראשית בדומם מתגלה בהפרשת חלה, כמ"ש "ראשית עריסותיכם" (במדבר טו כ), ואף על פי שחלקה עשויה מצומח, מ"מ בעת ההפרשה העיסה היא בגדר של דומם, וכן תרומה שהיא דין של ראשית, (וכן תרומת מעשר מעין כך). ראשית בצומח זה דין ביכורים שהוזכר שכורך עליה שני בעודה מחוברת לעץ, ראשית הפירות ניתנים לבורא יתברך שמו, בבעלי חיים הראשית מתגלה בקדושת בכור ובפטר חמור, ובמדבר, באדם, הגילוי של ראשית שניתן אליו יתברך שמו הוא ג"כ בבכור, וכמ"ש "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים" (במדבר ג יג).

הרי שהמצווה לתת ביכורים שעניינה להביא את הראשית אליו יתברך שמו, זהו גילוי רחב שמתגלה בכל הקומה כולה, הן בדומם, הן בצומח, הן בחי והן במדבר, ככל אלו יש גילוי

שהוא ראשון. התורה היא ראשית, ישראל הם ראשית, ומה שאנחנו נותנים אליו יתברך שמו על דרך כלל זה ראשית. זהו הגילוי שהדביקות בבורא הוא בבחינת ראשית.

ובעומק ההגדרה היא שכל ראשית שנמצאת בבריאה היא מעין בבואה של גילוי ראשיתו יתברך שמו בעולם, ועל ידי שאנחנו נותנים לו את הראשית מכל דבר, אנחנו מגלים את הראשית האמיתית, שזה הוא יתברך.

כוח ראשית בעבודת האדם

מלבד שורש קיום הדין של ראשית בחלה, בביכורים, בפטר חמור ובבכור אדם, הכוח שנקרא ראשית הוא רחב עד למאוד גם בקומת עבודת האדם.

עד השתא נתבאר ששורש כל המצוות הללו נעוץ בכך שהם ראשית, ועל ידי כן נדבקים באורייתא שהיא ראשית, ומכוח כך נדבקים בו יתברך שמו שהוא ראשית ההווה המוחלטת. ומכאן נלמד גם למקומות אחרים, שבכל דבר ודבר שהאדם עוסק בו, הוא צריך לתת את ראשיתו לבורא יתברך שמו, וככל שהאדם ייתן בכל דבר ודבר את הראשית לבורא יתברך שמו, כך הדבר שבו הוא עוסק ידבק אותו בבורא מכוח הידבקות של כוח הראשית.

המדרגה העליונה היא להתדבק בבורא בכל העבודה ולא רק בראשית, כמ"ש "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, 1), בכל דרכיך דייקא. אבל שורש צורת העבודה הוא באופן כזה שהאדם מעמיד את הראשית של כל דבר לשם שמים, וניתן כמה וכמה דוגמאות בס"ד, על מנת שהדברים יהיו בהירים יותר.

בכל יום ויום, בשעה שהאדם קם משנתו מתחילה הראשית של אותו יום. לאחר שהוא קם הוא נוטל ידיים ומתפלל וכן הלאה והלאה, אבל הראשית היא עוד קודם לכן,

והעבודה בראשית היום היא כמו שאמרו רבותינו שבשעה שהאדם מתעורר לא יקום מיד ממיטתו, אלא ישהה מעט ולאחר מכן יקום. מה הוא עושה באותו זמן מועט, יש מה שנהגו לומר מודה אני לפניך וגו', אבל בפנים נוספות, אם אדם ייתן לבורא יתברך שמו את המחשבות הראשונות שלו ביום, הראשית שלו היא ראשית של יום של הבורא. כמובן שיש בזה קושי, כי הרבה פעמים בזמן הזה האדם נמצא במצב של נים ולא נים, וכיוון שהוא נמצא בין מצב של שינה למצב של ער, קשה לכוון את המחשבות בצורה מסוימת.

אבל ככל שהאדם יזכך את עצמו, יברר את עצמו, וינסה לכוון בכל יום את המחשבות הראשונות מהרגע שהוא מתעורר, או לפחות את המחשבה הראשונה בכל יום משעה שהוא נהיה מודע לעצמו, לתת את הראשית לבורא יתברך שמו, הראשית של היום תהיה שייכת לבורא.

אם המחשבה הראשונה תהיה האמונה הפשוטה בו יתברך שמו, ומתוך אותה אמונה פשוטה הוא אומר מודה אני לפניך שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך, זוהי מחשבה שנותנת את הראשית לבורא. אבל המחשבה הזו צריכה לבוא לא רק באופן של השכלה, אלא באופן של הרגשה ולו במעט, באופן של הכרה בחוש ולו במעט.

כמובן שהזמן לעמול לקנות את אותו הרגש של אמונה הוא לא באותו רגע, אלא בשאר זמנים. אבל לאחר שיש לאדם את האמונה הזו, נתינת הראשית היא שהמחשבה הראשונה של היום תהיה באופן של אמונה חושית, איש לפי ערכו ואיש לפי מעלתו.

וכאשר הראשית של הדבר ניתן לבורא יתברך שמו, אז מתקיים כלשון חז"ל גופא

וברכת אבות עיקר הכוונה צריכה להיות בדברים שהלב של האדם יותר פתוחים אליהם. אם הוא ינסה לכוון בדברים שהלב פחות פתוח אליהם, או יתר על כן בדברים שהלב סגור אליהם, שם זה עבודה עצומה לכוון. יש גם עבודה כזאת, אבל זו עבודה קשה מאוד.

האופן היותר פשוט הוא הכוונה במה שקרוב ללבבות. האדם מודע לאלו חלקים בתפילה הוא יותר קרוב, לפעמים זה חלקים שהוא קרוב אליהם בגלל מצב מסוים, הן החיצוני והן הפנימי של נפשו. אבל בין כך ובין כך, באותם חלקים שהנפש פתוחה אליהם יותר שם הוא ינסה לכוון, בגלל שבזה יש לו מעט פתיחת הלב, והרבה יותר קל להרחיב את אותו פתיחת הלב.

זה מהלך אחד בנוגע לעבודה בכוונת התפילה, ולא בזה אנחנו עוסקים השתא. במהלך שאנו עוסקים בו האדם צריך להשתדל לכוון בתחילת התפילה. הרבה פעמים בתחילת התפילה האדם מגיע בחופזה, מכל מיני סיבות שונות ומשונות שנוצרים לאדם עקב טרדות החיים, או מחמת עצלות וכדו', ואז הוא מתחיל את התפילה באופן של בהלה, ואם ההתחלה של התפילה אינה נעשית בנחת, כל התפילה נמשכת באופן כזה.

האופן הנכון הוא שתחילת התפילה תהיה מתוך כוונה, כוונה של עומד לפניו יתברך שמו, ובדקות מדבר לפניו יתברך שמו, כוונה בעצם פירוש המילות, כוונה שהוא מכוון ליבו שיהיו פיו וליבו שווים בדבר. ואחר שההתחלה היא התחלה של כוונה, העבודה היא להגדיל את השיעור של ההתחלה, שיהיו עוד חלקים בתפילה בכוונה. באופן מעשי, האדם צריך להרגיל את עצמו שתחילת התפילה תהיה במציאות של כוונה, גם אם זה יהיה אפילו

בתר רישא גריר, כל הדברים כולם נמשכים באופן טבעי אחר הראשית. כמוכן שאפשר ח"ו לנתק גם את זה, הכל תלוי בבחירתו של אדם, אבל ככל שהראשית של היום עומדת ונדבכת בו יתברך שמו, כשאדם פותח את יומו עם מחשבה של אמונה פשוטה בבורא יתברך שמו, אז היום כולו באופן טבעי נמשך אליו יתברך שמו, אליו ולתורתו.

א"כ האופן הפשוט של גילוי ראשית בסדר קומת עבודת האדם היא, שבשעה שהאדם מתעורר משנתו המחשבה הראשונה שאיתה הוא מתחיל את יומו תהיה מחשבה פשוטה בבורא יתברך שמו, באמונתו. וכמוכן שהדבר צריך להיעשות בהדרגה, בנחת ולא באופן של בהלה.

מדרגת ראשית בתפילה

אופן נוסף של ראשית בעבודת השם מתגלה כאשר האדם לומד או מתפלל. לכוון בכל התפילה כולה זו עבודה נוראה, שכמעט בלתי ניתנת לכוח אנושי, ואם יש כאלו שזכו לכך, זה רק מכוח מתנת שמים, באופן של יגעת ומצאת.

לא עליך המלאכה לגמור, ואי אתה רשאי להבטל ממנו. האדם לא יכול לכוון בהכל, ולכן זה לא מוטל עליו, אבל מאידך, כן מוטל על האדם לכוון לפחות בחלק מן התפילה, כל אחד לפי ערכו. ברור לכל אדם ואדם, אם הוא אינו מנותק מהמציאות הפשוטה של חייו, שהוא לא יכול לכוון בכל התפילה כולה מרישא עד גמירא. שני המקומות ששם יש צריך לכוון זה קריאת שמע, ובעיקר תחילת קריאת שמע, ובברכה ראשונה של תפילת שמונה עשרה.

יש שני מהלכים היכן האדם צריך לנסות לכוון. מהלך אחד הוא שמלבד קריאת שמע

טהור, לימוד יותר קדוש, לימוד שמובדל מהעולם הזה, לימוד שמושקעים בו כוחות השכל וכוחות הנפש.

כשהראשית של הלימוד תהיה לשמה, אז כל הלימוד של אותו יום יש לו שורש אחר לגמרי. מי שינסה את זה למעשה יראה שצורת הלימוד שלו קיבלה פנים חדשות, כי גופא בתר רישא גריר, ואם הראשית שבדבר ניתן לבוורא יתברך שמו באופן יותר שלם, אז האור של התורה פותח אצלו שערים, כך שאפילו כשהוא כבר לא נמצא בנקודת הראשית הוא עדיין מושפע מהרושם הראשון שפועל הרבה. וככל שהאדם ירגיל את עצמו שתחילת צורת הלימוד היא באופן עליון יותר, בוודאי ובוודאי שיהיה לזה השפעה עצומה על כל צורת עמלה של תורה.

הכנה לראשית בכל דבר ודבר

העמדנו שלושה יסודות כנקודת שורש כללית, תחילת היום, תחילת תפילה ותחילת תורה, שזה עיקר עבודת האדם בכלל כל היום כולו. אבל ככל שהדברים הללו ילכו ויקבלו את התוקף האמיתי שלהם בנפשו של האדם, אזי האדם לאט לאט יקנה את הכוח הפנימי שכל דבר שהוא עושה, תחילתו תהיה ממקום יותר פנימי, ממקום יותר אמיתי.

כשהוא יברך לאחר מכן ברכת המזון, תחילת ברכת המזון שלו גם היא תהיה ממקום יותר אמיתי, כי כל התחלה הוא נותן לה מקום של חשיבות. אותו הדבר גם בשאר דברים, לדוגמה בימי הסליחות, בוודאי ובוודאי שקשה לכוון בכל הימים כולם, וקשה לכוון לכל סליחה וסליחה. פעמים יש קושי גם בפירוש המילים בסליחות, אבל לתת את הלב שיהיה באופן של סליחה, של בקשה מעומק הלב, במשך כל הסליחות ובכל הימים של

משפט אחד, ולאחר שהוא הגיע למדרגה הזאת יש עוד עבודה להרחיב את הכוונה גם להמשך התפילה.

ראשית בלימוד התורה

כשם שהדברים אמורים בצורת התפילה, כך הדברים אמורים בצורת הלימוד. המדרגה הגבוהה היא בוודאי שהאדם הרי צריך לעמול בתורה כסדר, אבל למעשה ישתדל האדם שלפחות זמן ההתחלה של הלימוד יהיה לקדוש ברוך הוא. כלומר, זמן הראשית של הלימוד, באותו זמן הוא אינו מדבר דברים בטלים, שלפחות ההתחלה תהיה כולה נקיה מדברים בטלים, שהראשית תהיה רק דברי תורה. ויתר על כן, ההתחלה צריכה להיות באופן כזה שהוא נותן ליבו על עמלה של תורה, וכל אחד לפי ערכו צריך לזכות לכך בהרחבה יותר גדולה.

האדם יקבע לעצמו שההתחלה של הזמן שהוא לומד, הדקות הראשונות הם באופן כזה של "ודיברת במ" (דברים 17) ולא בדברים בטלים, והעומק של כוחות הנפש מושקעים על מנת להבין את התורה, הוא נותן את ליבו, הוא נותן את מחשבתו, לפי שיעור התוקף שהוא מסוגל לתת בזמן הראשית.

חז"ל אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (פסחים נ:). בערכין דידן, אם יש אפשרות לאדם שלפחות הדקות הראשונות כשהוא לומד תורה יהיו לשם שמים, ינסה שזה יהיה לשם רצונו יתברך שמו, לשם התדבקות בבורא ולשם התורה, כמו שמבאר הנפש החיים בהרחבה בשער ד'.

לאחוז במדרגה הזאת כל היום כולו זה כבר מדרגה גבוהה מאוד, אבל כן אפשר להשתדל שתחילת הלימוד בכל יום יהיה לימוד יותר

הנפש החיים מלמד אותנו יסוד, האדם צריך לגשת לדברים מתוך מציאות של הכנה, ולא מתוך בהלה או אפילו שגרה, לא מתוך מציאות של מלומדה. כשהאדם מרגיל את עצמו שכל התחלה שהוא נכנס אליה הוא נותן עליה את לבבו, הוא מנסה לעשות אותה באופן השלם יותר בכמות ובאיכות, אז זה מכריח שלפני כל התחלה תימצא נקודה של מחשבה. כאן מונח השינוי העצום בכל קומת החיים של האדם.

ככל שהאדם ירגיל את עצמו שהראשית בכל דבר תגיע מתוך סדר של עבודה, זה בעצם מכריח אותו שכל דבר שהוא יכנס אליו, הוא יכנס אליו באופן של התבוננות, באופן של הכנה. וכשאדם נכנס לדבר מתוך הכנה והתבוננות, כל צורת העשייה של הדבר תיראה אחרת.

ראשית השנה

ראש השנה זה התחלה חדשה של שנה. חודש שלם קודם לכן, ימי אלול ניתנו לעם ישראל על מנת שייכנו את עצמם ליום הדין, לראש השנה, וליום הכיפורים, זמן תשובה לכל.

רואים כאן דבר נפלא, יש פה גילוי שהקדוש ברוך הוא נתן לנו ימים שהם הכנה, עד שנגיע לנקודת הראשית, לראש השנה.

על דרך כלל בכל המצוות אין גילוי של הכנה, במעמד הר סיני כן היה גילוי של הכנה, "היו נכונים לשלושת ימים" (שמות יט טו), וגם בקרבן פסח ביציאת מצרים, היה ביקור של הקרבן פסח מעשרי לחודש, אבל בשאר כל הדברים כולם אין זמן של הכנה, אלא מגיע הזמן ואז האדם נמצא כבר בתוך הדבר. סוכות, חנוכה, פורים, ואפילו פסח כיום, ברגע שמגיע החג מתחיל החג, אין זמן של הכנה שמקדים לחג.

סליחות, זה דבר שלא שייך למדרגה של רוב רובם של בני אדם, כמעט ללא יוצא מן הכלל. לכן האדם צריך לכוון לכל הפחות בראשית של הסליחות, ביום הראשון על דרך כלל יש יותר התעוררות אצל בני אדם, אבל צריך שזה יהיה באופן של דעת, בכוונה תחילה שהרצון הוא בעצם לכוון בכל הסליחות, אבל כרגע זה למעלה מהמדרגה ולכן האדם מכוון לכל הפחות בתחילת הסליחות. בראשית האדם ייכנס לדבר באופן שהוא באמת נותן את לבבו לה' יתברך, שלפחות ראשית הסליחה לא תהיה רק באופן של התעוררות מחמת מה שבא מבחוץ, כי יש התחלה חדשה, אלא מכוח בהירות פנימית שכל דבר שהוא מתחיל, הראשית הולכת לה' יתברך.

נחدد את הנקודה. פעמים רבות מאוד אדם רגיל להיכנס לדברים לא באופן של התבוננות ומחשבה, אלא כבא מן השוק שהוא נכנס לתוך מה שהוא נכנס, ולכן גם התולדה של המעשים הללו, כשהיא נעשית בלי התבוננות שקודמת לזה, היא בערך של אותה פעולה שהוא פועל בלי התבוננות.

אבל הצורה הפנימית של החיים היא שהאדם נכנס לדברים מתוך מחשבה, מתוך התבוננות. והיסוד לזה הוא בעמלה של תורה שבכל יום, כמו שהאריך הנפש החיים בשער ד', שהצורה האמיתית לעסוק בתורה היא שקודם תחילת הלימוד יכין את עצמו מעט זמן ביראת השם טהורה, בתשובה אמיתית. לא מדובר שם על אלול או על עשרת ימי תשובה, אלא על כל יום ויום, שלפני שהאדם יושב לעסוק בתורה, יכין עצמו ביראת השם טהורה וישוב בתשובה על חטאיו, על מנת שתורתו תהיה קדושה ויוכל להידבק בבורא יתברך שמו על ידי עמלה של תורה.

שניתנו הכנה ליום ראש השנה, הכנה על מנת שהראשית באמת תהיה שייכת לבורא יתברך שמו.

הכנה לראשית בכל השנה כולה

ראש השנה לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שכמו שראש השנה צריך הכנה של כל ימי האלול על מנת שהראשית תהיה ראשית אמיתית, ראשית של לה' המלוכה, כך כל ראשית צריכה הכנה.

ודאי שאי אפשר לעשות הכנה של שלושים יום לכל ראשית מעין ראש השנה, אבל צורת התפיסה צריכה להיות באופן כזה שלכל ראשית נעמיד מציאות מסוימת של הכנה. לראשית של תפילה מעט התבוננות, לראשית של תורה מעט התבוננות, לראשית של כל מצוה שהאדם עושה, שיהיה מעט התבוננות קודם לכן. בכל דבר ודבר שהאדם עושה, לפי ערכו ולפי מעלתו, שיישב מעט קודם ויתבונן בדבר, וכך הראשית תהיה באמת שלימה יותר בנתינה לבורא יתברך שמו.

מי שממליך את הקדוש ברוך הוא למלך בראש השנה, אבל במהלך השנה בכל הראשיות כולם הוא לא ממליך אותם לבורא יתברך שמו, המלכות שלו מתחילה בראש השנה ומסתיימת בראש השנה. המלכת אמת זה המלכה באופן שכל ראשית וראשית לאורך כל השנה כולה תהיה קודש לה'. כמובן שהדבר צריך להיעשות בהדרגה מעט מעט, באופן של קומץ על יד ירבה, אבל עומק ההמלכה היא לתת לקדוש ברוך הוא את כל הראשית, והראשית הראשונה שאנחנו נותנים לו זה ראש השנה, זה הראש לכל הראשיות כולם. על זה אנחנו אומרים שנהיה לראש ולא לזנב, שניתן לו את כל הראשיות כולם.

אבל בעומק הגדר הוא שהאדם מעמיד את עצמו שכל ראשית הוא נותן לקדוש ברוך הוא, וכשזה מתגלה בסדר של מעגל השנה, זה באופן כזה שראש השנה הוא הראשית של כל השנה כולה, וזה הראשית שניתנת לקב"ה, ולר"ה יש הכנה כל אלול ויתר על כן.

כידוע ראש השנה יש בו שני חלקים, יש בו חלק אחד שהוא יום הדין, ויש בו חלק שני שהוא זמן של המלכה לקדוש ברוך הוא. כשממליכים את הקדוש ברוך הוא למלך בראש השנה, זה לא רק אמירת מלכויות כפשוטו, אלא זה עצם מעשה ההמלכה. למשנ"ת השתא ההמלכה היא להמליך את ה"אני ראשון" של הבורא יתברך שמו, ביום ראשון של השנה.

עומק ההמלכה ביום ראשון של השנה, זה להמליך אותו על כל הראשיות כולם. לכן דייקא ישראל ממליכים את הקדוש ברוך הוא למלך, ולא שאר אומות העולם, [וכמו שהאריכו הגר"א ועוד מרבותינו שהמלכה שייכת רק בישראל לפי שהם ממליכים ברצון, "מלכותו ברצון קיבלו עליהם", אבל אומות העולם זה באופן של עבדים, באופן של ממשלה, זה הרי החילוק בין מלוכה לממשלה, מלכותו ברצון וממשלה בכוח]. ישראל דייקא ממליכים כיון שהם נקראים ראשית, ולכן הם ממליכים את הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון, ביום הראשון של השנה דייקא.

ההמלכה בראש השנה היא לא רק המלכה ביום הראשון על ידי ישראל שהם ראשון, עומק ההמלכה היא להמליך את הקדוש ברוך הוא שכל הראשיות מכאן ואילך יהיו שייכים אליו יתברך שמו. זה עומק ההמלכה בראש השנה.

בשביל להגיע למדרגה הזו שכל ראשית תהיה שייכת אליו יתברך שמו, צריך הכנה רבתי. זה ההכנה שצריכה להיעשות בימי אלול

כאשר האדם ממליך את הקדוש ברוך הוא למלך באופן שנתבאר, והוא נותן לו את כל הראשיות כולם, ראש השנה לא נגמר אצלו בראש השנה, אלא הוא משליך על כל השנה כולה, הוא הראש שממנו מתגלה שכל הראשיות כולם הומלכו מכוח מדרגת ראש השנה. ראש השנה גורם לידי כך ששאר כל הראשיות כולם יהיה בהם המלכת השם יתברך, שתמליכוני עליכם. זהו האופן השלם של ההמלכה בימי ראש השנה.

כשבאים להעמיד את הדברים למעשה, כמובן שמי שינסה להעמיד את כל הראשיות בבת אחת לתת לקדוש ברוך הוא, אינו אלא בעל דמיון. אבל מי שיעמיד את הדברים באופן של קבלה, יתחיל מדבר קטן ויתקדם לאט לאט, יוסיף עליהם בזה אחר זה כסדר, ולכל ראשית הוא מעמיד מציאות של הכנה על מנת שהראשית תינתן באופן האמיתי, כאן מונח שינוי עצום בצורת החיים.

העבודה כאן היא לא לשנות מעיקרא את הכל, אלא להעמיד את תחילת הדברים באופן שונה, ומכוח זה הכל יתגלה באופן השלם והנכון.

שיחת השבוע 003 כי תבא
ביכורים כח הראשית בראש השנה תשע"ז
מספר שיעור בקול הלשון 33535469

מדור מחשבה

בלבביפדיה מחשבה

בכור

אוצר האותיות

פדיון בכור

אוצר האותיות

בכור כהן

אוצר האותיות

חג הביכורים

סוגיות במחשבה

בכור

בלבביפדיה מחשבה בכור

בכור לנחלה ובכור לפדיון - בכור לאב ובכור לאם

כפתיחה כוללת לשיעור, אפשר לומר שישנן ב' סוגיות בבכורה - בכור לנחלה ובכור לפדיון.

איתא במשנה (בכורות מו.) שיש בכור לנחלה ויש בכור לפדיון [ויש בכור לשניהם, ויש שאינו בכור כלל אע"פ שנולד ראשון, יעוין שם]. כפי שמבואר בגמרא (שם), בכור לנחלה הוא בכור שמתקיים בו "ראשית אוננו", דהיינו שהוא ראשון לאביו. 'ראשית אוננו' איננה דוקא 'ראשית' כפי שאמורה אצל יעקב אבינו, שלא ראה קרי מימיו (יבמות עו.), אלא ראשית ההולדה של האב, גם אם היה זה אחרי ביאות רבות, ואפילו אחרי נפלים. נפל הוא עדיין לא 'ראשית אוננו', רק תינוק בן ט' חודשי עיבור שנולד חי, גם אם מת מיד אחרי לידתו, הוא שנחשב 'ראשית אוננו', וליבו של אביו 'דווה עליו' (ב"ב קיא:).

לעומת זאת, בכור לפדיון כלל אינו תלוי באב, ויתכן שיהיו לאב כבר הרבה בנים, אך אם ולד זה הוא בכור לאמו - חייב בפדיון. בכור זה מאבד את תואר 'בכור לפדיון' גם אם בא אחרי נפלים, או שהוא יוצא דופן. בכור טריפה גם כן פטור מפדיון, ויעוין בסוגית הגמרא (מנחות לו.) בבכור שיש לו ב' ראשים מה שנתבאר שם.

נמצאו ב' מערכות בכורה, בכור לאביו לדיני נחלה ובכור לאמו לדין פדיון. דין 'פטר רחם' הוא גם בבהמה, אם טהורה היא - הולד הבכור קדוש לקרבן, ואם הוא בכור חמור נאמר בו "כל פטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה וערפתו" (שמות יג, יג). הנה, מצאנו בשורש 'ב-

כ' את ה'בכ'. ויעוין שם (ערך בכי) שהתבאר שיש ב' מיני בכי - בכי של שמחה (שהוא הבכי השלם והמעולה) ובכי של חסרון ועצב (שהוא 'בכי תחתון'). אחרי ה'בכי' מגיע ה'בכר', שהוא 'בכ-ר' דהיינו ריבוי של בכי. דוק ותשכח שאותיות ב-כ-ר הן כולן אותיות שכפולות מהאותיות שלפניהן א-י-ק, ללמד שהן האותיות שבהן בא לידי ביטוי הריבוי.

נראה איך שייך הבכור לריבוי אופני הבכי, גם לבכי השמחה וגם לבכי העצב.

בשעה שאדם יורש את אביו, הוא מברך ב' ברכות - 'ברוך דיין האמת' על שאביו נפטר, ו'שהחיינו' או 'הטוב והמטיב' על מה שירש מאביו את ממונו. נמצא שבירושה יש ב' כוחות הפוכים - עצב על פטירת האב ושמחה על ירושת ממונו. הרי לפנינו ב' אופני בכי השייכים לירושה בכלל ולבכור בפרט. מיוחד הוא הבכור לשמחה ולבכי, לשמחה בירושה - משום שיורש כפליים, ולבכי - משום שהוא מי שהעניק למולידו את התואר 'אב'.

הבכור הוא ההופעה הראשונה של לידה ושל ירושה. אמנם יש ירושה גם למי שאינו בכור, אך ההופעה הראשונה היא המלמדת על מהות הדבר, וההופעה הראשונה היא של 'בכור'.

בדומה לירושה, כך גם בלידה, דהיינו ב'בכור לאמו'. כשאשה יולדת יש בכי, בתחילה בכי של עצב וצער, שהרי עובר יוצא לאויר העולם ב"קולי קולות" (ברכות טו:), ואחרי הלידה התינוק בעצמו בוכה, והבכי הזה הוא בכי של צער, הן של אמו בזמן הלידה והן של

בתינו הציל. הפסח על שם הפסיחה והדילוג. שמו של החג הוא על שם מכת בכורות, בה הקב"ה 'דילג' מבית לבית, מבכור מצרי לבכור מצרי, ובכור ישראל ביניהם ניצל (רש"י שמות יב, יא). היציאה בפועל לחירות - היתה ביום, אך השורש הגאולה היה כשפרעה אמר "קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), וזה היה אחרי מכת בכורות*.

על דבר זה עצמו נאמר בחז"ל (מד"ת בא סי' יא): "מוציא אסירים בכושרות... בכי ושירות, אלו בוכין ואלו משוררין, מצרים בוכין כי אין בית אשר אין שם מת, וישראל משוררים קול רנה וישועה באהלי צדיקים". עם ישראל יצא ב'שירות', ובתוך השירות יש 'בכי של שמחה' לעומת זאת - מצרים בכו בכי של חסרון ועצב. ביציאת מצרים התגלו 'בכי ושירות', וסופה של שירה זו הוא ב"אז ישיר", שמשו ובני ישראל שרו את שירת הים. יציאת מצרים היתה 'לידה' של 'בני בכורי ישראל'. לידת בכור היא ב' אופני בכי, כדלעיל. עתה יש להתבונן בדבר, בשורשו הפנימי.

בכורות בקומת דצח"מ

הבריאה, כידוע, היא דצח"מ. בסוגיית 'בכור' הרי שמקרא מלא דיברה התורה "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא" (שמות יג, ב). קדושת בכורה מפורשת ב'מדבר' ו'ח'י'. אמנם, גם בצומח מצאנו סוגיית 'בכור', והיינו מצות ביכורים "ראשית פרי האדמה אשר תביא מארצך" (דברים כו, י) - יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי ומעלה אותה לירושלים (רש"י שם). יש להתבונן איפה מצאנו 'בכור דדומם'.

התינוק לאחר הלידה. אולם כשהתינוק בוכה מצער - אמו בוכה משמחה, ושוב חזינן ב' אופני בכי בבכורה - בכי דשמחה ובכי דעצב משמשים בערבוביא.

גם בברית אין מברכים 'שהשמחה במעונו' משום "צערא דינוקא" (כתובות ח.). ולפי המבואר בגמרא שמדינא דאו' אשה מותרת לבעלה ביום השמיני ללידה, כדי ש'לא יהיו הכל שמחים והם עצבים', נמצא שהאידנא שאשה אסור על בעלה, גם אביו ואמו בצער, וממילא אי אפשר לברך 'שהשמחה במעונו'.

מכת בכורות - גילוי ב' אופני הבכי

א"כ, כל בכור יסודו בב' מערכות של בכי, הן בכור מאב והן בכור מאם. אחד הגילויים ל'בכור' בתורה הוא ב'מכת בכורות'. גם במצרים במכת בכורות היו ב' מערכות של בכי. מצד המצרים - "אין בית אשר אין בו מת", וכל ארץ מצרים בכו על הבכורים שמתו. אצל כלל ישראל - הלל ושמחה על גאולתם ועל הצלת בכורי ישראל, ומזה גופא התחדשה מצות פדיון פטר רחם באדם ובבהמה. "כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי" (במדבר ח, יז). בכור - בכ"ר' ריבוי של בכי, גם של שמחה (ובכי זה ודאי מותר ביום טוב, שהרי עונג ושמחה הם לאדם) וגם של עצב.

אפשר להוסיף בדקות, כי המכה הראשונה היתה שהיאור הפך לדם, מצרים לקו על המים. המכה האחרונה גם היא היתה מכה על המים - שאין בית שאין בו מת, והורידו כולם דמעות.

פסח - על שם מכת בכורות

שמו של חג הפסח הוא על שם אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת

* הדברים מגיעים עד שיש דין הלל שלם בליל פסח, וזאת מכה אותו שורש גאולה שהתברר בליל פסח דיקא.

הביתה - תרומות ומעשרות, ערלה, דמאי.

[ידוע ה'זורט' של הגר"א 'זהיה בשלם סוכו ומעונותו בציון' - ב' מצוות שמקיימים 'עם הבוץ בנעליים' - סוכה וישוב ארץ ישראל. בחינת קדושה במקום. סוכה היא דומיא דארץ ישראל - קביעות של 'צילא דמהימנותא' למשך ז' ימים, ודומה היא לארץ ישראל]

מכיוון שבמדבר לא היו יכולות לנהוג מצוות התלויות בארץ, נמצא שגילוי בכורה דאדם ובהמה התגלה כבר ביציאת מצרים, ומדרגת הבכורה של צומח ודומם התבררו רק משנכנסו לארץ ישראל, לאחר כיבוש וחלוקה.

בכורה דתיקון ובכורה דקלקול

כמו בבכי, כך גם בבכורה יש צד תיקון וצד קלקול. צורת הבכורה כפי שהיא במציאות רוחנית - מלמעלה למטה. אדם הראשון היה 'בכורו של עולם' (במדב"ר ד, ח), ואחריו קין שהיה בכורו, אולם הוא מצד הקלקול (כדלקמן), ובדומה לו גם עשו, ונבאר.

דוגמא לצורת בכור דקלקול היא "חושך על פני תהום... ויהי ערב ויהי בוקר". החושך קודם לאור והערב קודם לבוקר. דבר זה הוא היפך הצורה מתוקנת. על יעקב אבינו נאמר "יעקב חבל נחלתו" (דברים לב, ט). כל ההשתלשלות של יעקב אבינו היא כשל חבל הקשור למעלה ומתנועע על למטה. על שם מציאות זו נקרא יעקב בשמו, שפירושו מלשון עקב, אך באמת הינו 'חבל נחלתו'. אשר על כן גם נקרא יעקב 'ישראל' שאותיותיו כמו 'לי ראש', שהרי באמת יעקב הוא בכור, אלא שהשפעת השפע היא מה'לי ראש' ועד ה'עקב'.

לעומת זאת, עשו נקרא בשמו משום שנולד 'עשוי' (רש"י בראשית כה, כה). מציאותו הגשמית מלאה וגמורה, ובניינו הוא מלמטה למעלה, מתוך המציאות הגשמית העשויה הוא גם

הנה, כל 'בכור' פירושו המשכיות של 'מקור' שממנו מגיע הבכור, בכור לאב או בכור לאם הם 'המשכה' של המוליד, וגם 'ביכורים' הם המשכה של האילן בו גדלו. המקום השורשי בעולם הוא 'ארץ ישראל'. על עם ישראל נאמר (שמות ד, כב) "בני בכורי ישראל" [והוא בכור ב'נפש'], וכנגדם 'ארץ ישראל' היא בכור [בכור ב'עולם'], משום שהיא נבראה ראשונה - "אבן השתיה - שממנה הושתת העולם" (יומא נד:). נמצא שיש 'ראשית' גם בדומם, והוא בחינת ה'בכורה' שבארץ ישראל.

בחינת בכורה שבארץ ישראל

גם בתוך ארץ ישראל יש בחינת בכורה, שהרי "מציון מכלל יופי" (תהלים נ, ב), ירושלים גבוהה מכל הארצות (ילקו"ש רמז תשמג), היא התחלת היצירה. ובתוך ירושלים - אבן השתיה. כבר נאמר שהפסוק "כי תבנה בית חדש" (דברים כב, ח) רומז לבית המקדש, שם הוא מקום הבכורה בתוך ירושלים ובתוך ארץ ישראל.

לפי זה אפשר להבין דבר נפלא. עם ישראל שהוא 'בני בכורי' יוצא ממצרים על מנת להיכנס לארץ ישראל, שהיא 'בכורה'. הם יוצאים עם תפיסת בכור כשהתקדשו במצרים, ומגיעים לתפיסת בכור בארץ ישראל. זהו חג הפסח - התקדשות בקדושת בכור (במכת בכורות) לקראת הליכה אל מקום שקדוש בקדושת בכור (ארץ ישראל).

מעתה מתגלה מהלך נוסף בג' הרגלים פסח-שבועות-סוכות. בחג הפסח התגלתה הבכורה באדם ובהמה. בחג השבועות מביאים ביכורים, והוא חג מתן תורה, ומתגלה בחינת הבכורה בצומח, ובסוכות אוספים את כל התבואה הביתה, ומתבררת הקדושה שבדומם, בארץ ישראל, וזאת על ידי מצוות התלויות בארץ, שהרבה מהן נוהגות בהכנסת התבואה

נעשה 'בכור'. זוהי 'בכורה דקלקול'.

אמנם, בין מצד הקלקול ובין מצד התיקון, לבכורה יש שורש ויש התפשטות, ולב' מהלכי הבכורה הנ"ל יש הרבה 'בכורות' השייכים אליהם. השורש הוא 'יעקב ועשו', והתולדות - לאין מספר. שורש הסוגיא דבכורה דיעקב ועשו היא במכירת הבכורה - 'מכרה כיום את בכורתך לי' (בראשית כה, לא). עשו היה בכור 'מלמטה למעלה', ויעקב אבינו היה בכור 'מלמעלה למטה', על כן גם קנה את בכורתו של עשו, ובזה העביר אליו את מדרגת הבכורה.

אחרי שבפסח התגלתה מדרגת הבכורה באדם ובבהמה, פשוט מדוע מעיקר הדין היתה עבודה בבכורות. בחטא העגל הפסידו הבכורים את מדרגתם, ועברה עבודת המקדש לכהנים וללוויים, פדו את הבכורים בלוויים. אמנם, הציווי לפדות את הבכורים הופיע כבר במצרים, עוד קודם לחטא העגל, אולם גם אז כבר היה שורש לחטא, והוא בפסל מיכה, ונבאר. 'עגל מסכה' עולה בגימטריה 'בכור', וכידוע (מד"ת כי תשא סי' יט) שמיכה נטל את הטס שהיה חקוק בו 'עלה שור', וזרקו בין כל נזמי הזהב, וכך יצא עגל הזהב כשבושש משה. נמצא, ששורש חטא העגל היה בעצם יציאת מיכה עם הטס של 'עלה שור', ומחמת כך קדושת הבכורים לא היתה שלמה, ונעתקה ללוויים, שהרי שורש קדושתם ביצ"מ, ויציאה זו אינה שלמה כי היה עמהם פסל מיכה, ויצא לפועל בחטא העגל. בחטא זה נעתקה לגמרי קדושתם ועברה ללוויים, וכל מה שנותר בבכורי ישראל הוא דין פדיון בכור הניתן לכהנים.

נעמוד על שורשם של דברים.

כשבני ישראל יוצאים ממצרים הם צריכים להתעלות למדרגת 'אדם', וכמאמרם (יבמות סא.): "אתם קרויין אדם, ואין אוה"ע קרויין

אדם". כשעמדו למרגלות הר סיני - פסקה זוהמתן וחזרו למדרגת אדם הראשון קודם החטא. לאחר שחטאו - נפלו ממדרגתם "אני אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תיפולו" (תהלים פב, ז). ביחס לאדם הראשון מצאנו שאמרו חז"ל שקודם החטא היה במדרגת 'אדם', ואחר החטא "נמשל כבהמות נדמו" (תהלים מט, יג). למעשה ירדה מדרגת כלל ישראל ממדרגת אדם למדרגת בהמה. עם ישראל יצא ממצרים, שנמשלו לחמור 'בשר חמורם בשרם', ולקחו איתם 'חמורים' והצטוו לפדות פטר חמור].

לאחר חטא העגל, במקום להיות במדרגת 'פטר רחם' ירד כלל ישראל למדרגת 'כל פטר חמור תפדה בשה'.

אלא שיש להבין דבר זה. לעיל התבאר שיש בכור מאב ויש בכור מאם, בכור מאם - קדוש בקדושת פטר רחם, ובכור מאב זוכה בנחלה. מציאות זו של 'ירושה' היא בבחינת אחרית, שהרי באה היא לכלל גילוי ומעשה - בפטירת האב. קדושת בכור מאם הוא בבחינת ראשית, שהרי נקבעת קדושתו בצאתו מרחם אמו. אם כן - בכור מאם הוא 'ראשית' ובכור מאב 'אחרית'. הן אמת שה'אחרית' היא של האב, וכל פטירה של אב היא ה'ראשית' של הבנים, אולם סוף כל סוף מופיעה מעלת הבכורה מאב רק במצב של מיתה.

עוד התבאר לעיל, שיש מערכת בכורה שהיא 'מלעילא לתתא' ויש מערכת 'מלתתא למעלה'. כל דבר שמתחיל מסופו פירושו שהתחלתו היא סוף של דבר, ובנידון דידן - סוף חייו של האבא הם ההתחלה של מעלת הבכור מאב.

והנה, אמרו חז"ל (ע"ז ה.) שאם לא היו חוטאים בעגל, לא היו מתים. לכאורה אם לא

(אריז"ל פע"ח חג הפסח פרק ז). מדרגת מצרים היא מדרגת החמור "בשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג, ח). אשר על כן אם אינו נפדה עורפים אותו. העריפה היא משום שהוא שייך לפרעה, שהיא בחינת 'עורף'.

יציאת מצרים באה מכח מכת בכורות, בה התקדשו הבכורות. לעומת זאת - מצרים לקן מבכור פרעה היושב על כסאו ועד בכור השבי ובכור השפחה. 'יציאת מצרים' היא 'זה לעומת זה' - קדושת הבכורים לעומת מיתת בכורי מצרים. אשר על כן, אם עם ישראל נופל ממדרגתו, הוא חוזר למדרגת 'בכור בהמה', שור או שה, ואף ל'בכור מצרים' שהוא 'בכור פטר חמור'. שורש הנפילה ממדרגת 'בכור אדם' הוא במה שנשארו שייכים בבחינה מסויימת למצרים. השייכות הזו התגלתה ברדיפת מצרים אחרי בני ישראל. הסיבה מחמתה פרעה החליט לרדוף אחריהם היא משום ש"אמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ" (שמות יד, ג). 'נבוכים' הוא מלשון 'בכי'. בכיה זו היתה נקודת השייכות למצרים, ומכוחה פרעה הכריע לרדוף אחרי בני'.

הנה, גדרי הבכורה נלמדים גם הם ממצרים. על מצרים נאמר "כי בשר חמורים בשר זרמת סוסים זרמתם". ב' בחינות יש בפסוק - בשר חמורים זרמת סוסים. 'זרמת סוסים' היא 'ראשית אוננו' - בכור מאב. 'בשר חמורים' היא כמו קדושת פטר חמור, דהיינו בכור מאם, שקדושתו בלידתו, גם אם אינו ראשית אינו, ובלבד שיוציא ראשו לחוץ, דהיינו שהחומר שבו יצא החוצה.

גאולת ישראל היתה צריכה להיות, שבכור אב הוא כנגד 'זרמת סוסים זרמתם' ובכור אם הוא כנגד 'בשר חמורים בשרם'. כך היתה צריכה להיות המכה - "נגוף ורפוא - נגוף

מתים - אין לעולם נפק"מ לבכור מאב, שהרי האב לא ימות לעולם, וממילא הבן לא ירש את נכסי האב. נמצא שכל המציאות של 'בכור מאב' היא תולדת חטא אדם הראשון, ואחריו - חטא העגל. הגעתו של מוות לעולם חידשה גם את דין הירושה, ונתנה פתח לדין בכור מאב. בכור מאם, לעומת זאת, אינו תלוי כלל במיתה, וגם אם לא היו חוטאים בעגל - היה ממשיך דין בכורה זה.

קודם החטא היתה מדרגת 'פטר רחם' דאדם, ולאחר החטא נעשו כ'בכור בהמה' - והתחייבו פדיון. אמנם, גם בירידה יש דרגות ובחינות, וכשם שיכולים לאבד מדרגת 'פטר רחם' כך גם יכולים לאבד את מדרגת 'פטר שור ושה', וליפול למדרגת 'פטר חמור'.

[ויש בזה נקודה עמוקה מאוד. עמ"י הצטווה על פדיון הבכורים עוד קודם לחטא העגל, וגם אז היה הפדיון ב'בכור מאם', כמפורש בפסוקים (שמות יג, יב-יג). אמנם, חיוב זה היה קודם מתן תורה, והיה מעין חטא העגל.]

אמנם, לבכור מאב אין פדיון, כי אין בו קדושה, שהרי יסודו במיתה. רק אחרי מיתת האב, יש משמעות ל'בכור מאב', שיושר פי שניים בנכסי אביו. אולם נפל שהוא בכור מאם, תוארו הוא 'בכור נפל', שכן בכורתו היא מלידתו, ואינו תלוי במיתה].

במכת בכורות מוצאים אנו סדר הכאת בכורות - "מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי" (שמות יב, כט) וכן "עד בכור השפחה אשר אחר הריחיים" (שם יא, ה) ואחריהם - "וכל בכור בהמה" (שם). יש בפסוקים ג' או ד' דרגות של בכור, וכבר דיברו בזה רבותינו.

ביחס לפטר חמור נאמר בפסוק "כל פטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה וערפתו" (שם יג, ג). 'הערף' בהיפוך אותיות 'פרעה'

עצמו כאלוה, ועד בכור השבי, שהוא כנגד המדרגה התחתונה.

בהגדה של פסח אומרים "ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור, אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא שליח. אני ה', אני הוא ולא אחר". ישנן הרבה סיבות לכך שאת מכת בכורות הקב"ה בעצמו מכה במצרים [וכגון שאפילו שרפים ומלאכים היו נופלים בטומאת מצרים ועוד], אולם לסוגייתנו יש בזה ביאור נוסף. כאמור, במצרים היו ג' מיני בכורים - בכור מאב, בכור מאם וגדול שבבית. ובאמת 'הגדול' הוא כולל את כולם, כי הוא גדול מדין האב, הוא גדול מדין האם, הוא גדול מדין בית. אבל כולם יסודם מדין גדול. היתה חובה להכות בכל הבכורים, ואפילו מי שמצד עצמו אינו בכור, אלא שהוא 'גדול שבבית'. מכיוון שצריך היה להכות הכאה שלמה - הרי שהיא מסורה ביד הקב"ה, ולא ביד שלוחיו. כיוון שהמכה עומדת כנגד כל השיעור קומה של הטומאה, מ'בכור פרעה' העומד כביכול כנגד קוב"ה, ועד בכור השבי - לא נמסר הדבר לשרף או למלאך. עומק המכה בא לידי ביטוי בכך שהבכור העליון האמיתי מכה בכל בכור תחתון שעומד מצד הטומאה.

משמעות המילה 'בכור'

עתה אפשר לעמוד על משמעותה של המילה 'בכור'. בתורה המילה כתובה לעיתים בכתוב מלא ולעיתים בכתוב חסר 'בכר'. 'בכר' הן אותיות 'רכב', וידועים דברי רבותינו (עין פח"י סוכות) ש'בכר' הן אותיות 'רכב' ואותיות 'ברך', משום ש'ברא כרעא דאבוהון' (לשון ברך, שמכוחה ניתן ללכת ולהתפשט), ותפקידו להיות 'רכב' לאביו, הלווקחו ממקום למקום, ומביא להתפשטותו.

למצרים ורפוא ל'ישראל' (ישעיהו יט, כב). במצרים מתו ב' בחינות הבכור, גם ה'פטר רחם' התלוי בבכורתו מאמו, וגם 'בכור מאביו' שתלוי בראשית אוננו. דבר זה מבואר במאמרם "אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור" (ב"מ סא:). הבכורה התלויה ב'טיפת זרע של בכור' היא בכורה מאב, ובאמת הדבר מפורש ברש"י שכתב בשם חז"ל שהיתה מצרית מזנה ויולדת ה' בכורים מה' מצרים. זה ודאי שלא כל הה' הם פטר רחם, אלא רק אחד מהם, וכל השאר הם בכורים לאב].

אמנם, במכת בכורות במצרים היתה עוד בחינה של מכה, והיא מה שכתוב ברש"י (שמות יב, ל) שבבית שלא היה בו בכור - מת הגדול שבבית. חז"ל אמרו שגם פרעה בכור היה (ילקוט"ש רמז קפה). לא מתבאר אם פרעה היה בכור מאב או בכור מאם, אך ללא ספק שפרעה היה 'גדול שבבית', וגדלותו היתה בכל ארץ מצרים. הוא היה הגדול של ארץ מצרים כולה. לעומת זאת ניצבת מדרגת ארץ ישראל, שהיא 'בכור דתיקון', וממנה הושעת העולם, ולכן היא 'בכור ליצירה', או בית המקדש שהוא 'בית חדש', כגון 'גדול שבבית'.

אמנם, גבוה מעל גבוה וגבוהים מעליהם, יש בכור שהוא שורש כל הבכורים כולם - "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוהים". לעיל כבר נאמר שיש ב' מהלכים של בכורה - או מלמעלה למטה או מלמטה למעלה. כשהקב"ה 'ראשון' - הרי הוא בכור 'מלמעלה למטה', וכשהוא 'אחרון' ומלכותו עולה ומתבררת מתוך המציאות - הרי הוא בכור 'מלמטה למעלה'. כנגד ב' מהלכים אלו היתה גם מכת בכורות במצרים: 'מבכור פרעה' - הוא העומד מצד הטומאה, כנגד מלכות שמים בעצמה, וטוען "לי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט, ג), ואמרו חז"ל (שמו"ר ח, א) שעשה

הקדושה. ביחס להקב"ה ודאי שקדושתו היא מכך ש'אני ראשון', שמציאותו היא ראשית לכל נברא אחר. והאדם נברא "בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו), ותכלית האדם היא "הוי דומה לו", לדמות צורה ליוצרה. אם כן, אפשר לומר שהבכורה היא 'ראשון' ו'שני' כאחד. מצד מעלתה - הרי היא ראשית, ומצד יניקתה - היא 'שני'. עניין הבכורה הוא לייחס את השני אל הראשון. זהו 'קדוש מרחם', שמתחילת בריאתו (הוא שני) מיוחס למקורו (שהוא הראשון). לכן אותיות הבכור הן 'שניות', אך קדושתו היא כשל 'ראשית', שכן הוא 'שני מן הראשון'. הא קמן ב' הגדרות למהות הבכור, ודו"ק.

לאחר כל זאת, אפשר לומר שבמציאות זו חלוק בכור אדם מבכור בהמה. בכור אדם הוא 'ראשית', שהרי הוא כדוגמא של מעלה, "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". ישראל קוב"ה וישראל - חד נינהו (זוה"ק ח"ג עג:), וממילא "ישראל קדושים", ועלו במחשבה להיבראות תחילה, וזהו "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב). אולם בתוך מדרגת כלל ישראל, מדרגת הבכורה היא בדומה ל'בכור בהמה', דהיינו שהוא רק בבחינת 'מתייחס אל מי שמעליו'. קדושת בכור אינה מצד 'דומה לו', אלא מצד היותו מיוחס אל הראשון, ונבאר. בגמרא (בכורות ה:): איתא: פרה שילדה מין חמור, וחמור שילדה כמין סוס פטורה מן הבכורה, שנאמר: פטר חמור פטר חמור, שני פעמים עד שיהא היולד חמור, והנולד חמור. ומה הם באכילה? בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה; מותר באכילה, וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה, שהיוצא מן הטמא טמא, והיוצא מן הטהור טהור". מבואר בגמרא, שהיתר אכילה מתלי תלי וקאי שיהיה הנולד - יוצא מן הטהור, אולם דין פדיון מחייב 'חמור בן חמור'.

'בכור' בגימטריה עולה לסך רכ"ח, שהוא כמניין 'זכר' (עם הכולל). וכשכותבים 'הבכור' עולה מניינו רל"ב, ועם הכולל רל"ג, אותיות "רגל". וכבר התבאר לעיל שכל ג' הרגלים עניינים בכורה - פסח הוא בכור אדם ובהמה, חג השבועות הוא ביכורי הצומח, וחג הסוכות - ביכורי הדומם (קדושת א"י).

והנה, מצאנו דין בכורה אצל זכרים, אך לא אצל נקבות. כשהכה ה' כל בכור בארץ מצרים, התקדשו הבכורים, אך הנקבות לא התקדשו. כל בכור הוא 'ראשית', כמו שמפורש בפסוקים (תהלים עח, נא): "ראשית אונים באהלי חם", ובתורה קראוהו "כי הוא ראשית אוננו, לו משפט הבכורה" (דברים כא, יז). אולם באמת הראשוניות של בכור היא בהיותו 'שני', שהרי 'ב-כ-ר' הן האותיות השניות באחדות, עשרות ומאות. דהיינו, הבכור הוא הראשון שהשתלשל ממי שמעליו, ובאמת הוא שני ביחס למקור ממנו בא.

בכור לנחלה איננו קדוש, דין הבכורה שבו שייך לדיני ממונות. רק לבכור 'פטר רחם' יש קדושה "כל בכור בבניך תפדה" (שמות לד, כ), ובבהמה - מתקדש לקרבן, וחמור - או שנפדה או שנערף. והנה, קדושת בכורה מתחילה בשעה שהבכור יוצא מרחם אמו. ואף על פי שאמרו בחז"ל (ב"ק יג.) "קדוש מרחם", נראה לדקדק שלא אמרו "קדוש ברחם", שהרי כשהוא בתוך הרחם הוא עדיין לא פטר את הרחם. דקדקו חז"ל לומר שהוא קדוש מיד ביציאתו מהרחם.

בחינת ראשון ובחינת שני שבבכור

הנה, אליבא דאמת מצאנו מערכות גדולות לרבותינו ראשונים ואחרונים בסוגיא זו דבכורה, האם הגדרתה 'ראשית' או 'שני', שכן על פניו זו סתירה יסודית בשורש סיבת

והתקיים בהם 'נמשל כבהמות נדמו'. במתן תורה התגלתה מעלת ישראל שהיא בבחינת "בצלמנו כדמותנו", ואז היו ישראל במדרגת 'ראשית'. לאחר שירדו ממדרגתם, ונעשתה קדושתם כקדושת פטר בהמה, הם במדרגת 'שניים'. תפיסת מדרגת הבכורה כולה נפלה מחמת חטא העגל, ובפועל נותרה לעם ישראל הגדרת הקדושה של 'שניים' ולא של 'ראשית'.

מעלתה אפשר להבין את עניין פדיון הבכורים בלויים. שבט לוי, כידוע, הוא השלישי "עתה ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלושה בנים" (בראשית כט, לד). היותו שלישי רומזת ל"קוב"ה, ישראל ואורייתא חד ניהו" (זוה"ק ח"ג עג), שהם שלושה קשרים המתקשרים זה בזה. אמנם, בפנימיות הדברים אין כאן 'שלושה' אלא 'אחד', וכפי שאמרו ש"ח ניהו". דהיינו - אצל בכורי ישראל אין עוד את המדרגה של 'ראשית', שכן מדרגה זו התקלקלה בעגל. אצל הלויים יש את נקודת העומק והשורש של 'חד ניהו', שבה כביכול ישראל הוא אחד (ראשית) עם הבורא. את הקלקול שבבכורי ישראל מתקנים על ידי הלויים, שהם עומדים בסוד 'ראשית'.

גדר בכור דאב

אמור מעתה. בכור מאב הוא בכור שאין בו קדושה, אלא רק ירושה. בלשון התורה מצאנו ב' מילים להעברת הנחלה - 'ירושה' ו'נחלה'. פרק שמיני (במסכת ב"ב) שעוסק בדיני הירושות נקרא "יש נוחלין ומנחילין". 'נחלה' היא מלשון 'נחל', התפשטות של דבר. החילוק בין 'ירושה' לבין 'נחלה' הוא שירושה היא מלשון רש, עני. העשיר הוא 'ע-ש-ר', והרש הוא היפך (ר-ש במקום ש-ר). כשאדם נפטר הוא נעשה רש, אין

העומק בחובת 'חמור בן חמור' היא שצריך שהחמור יהיה המשך של חמור. דהיינו, היה אפשר להבין את גזה"כ שצריך 'מוליד חמור' וצריך 'נולד חמור'. אולם העומק של הדברים איננו 'דין מוליד ונולד', אלא 'דין המשך'. אם חמור לא הולידה חמור - אין זה המשכיות של חמור, על אף שהנולד טמא ואסור באכילה. גם פרה שמולידה חמור - אין זה 'המשך של חמור', שהרי המוליד אינו חמור. רק כשנולד 'חמור בן חמור' מתקיים בזה המשכיות של חמור. ועומק הדבר הוא שכל מהות הבכור היא המשכיות האב, וכדלעיל, ואם אינו 'חמור בן חמור' - אין בזה המשכיות, וממילא חסר בשם בכור שבו, ועיין.

יש להגדיר את הדברים. הנה, מצאנו דין "לא תשחטו אותו ואת בנו ביום אחד" (ויקרא כב, כח), ובגמרא (חולין עח:) עקרו את הפסוק מפשוטו, וביארו שדין 'אותו ואת בנו' נוהג באם ובנה, אך לא נוהג באב ובנו. לבהמה [כמו לעכו"ם] אין משמעות גמורה של יחוס אב-בן. קדושת הבכורה בבהמה היא מצד ההתייחסות שלה לכוח המוליד. קדושת ישראל היא מצד 'הוי דומה לו', שנתגלתה בהם, כביכול, ה'ראשית' של הקב"ה. קדושת בהמה היא מצד היחס למוליד, גם כשאינו דומה לו. אמנם, מדרגת 'הוי דומה לו' היתה ניכרת בפועל בעם ישראל רק קודם לחטא העגל, ואחר החטא ירדו להיות דומים לבהמה, שהם 'פטר רחם' ומיוחסים למוליד, ועיין בסמוך.

בכורת עם ישראל וחטא העגל

מעלה חוזרים אנו לראשונות.

מתחילה היתה קדושת ישראל 'קדושת אדם'. לאחר חטא העגל הם נפלו ממדרגתם

² מצאנו בעכו"ם יחוס מסויים לאב, בחינת 'הלך אחר האב' ביחס לפסולות לבוא בקהל, שם עמלק וכדו', ונתבאר בהרחבה בערך 'אב'.

וזהו גם מדרגת הירושה שאצל אומות העולם.

אצל יעקב אבינו יש מציאות של 'נחלה', של המשכיות הדבר. נמצא שמדרגת הבכורה ביחס של 'הנחלה' (ולא ירושה) מתייחסת ליעקב אבינו, שהוא עצמו "לא מת", לא הפך ל'רש' החשוב כמת, וממילא אצל יש מציאות שהיא למעלה מ'ירושה'.

הנה, התבאר לעיל שיש דין בכור בכל קומת דצח"מ שבבריאה. חלק הבכורה שבדומם מתגלה בארץ ישראל. בריש פ' יש נוחלין מצאנו סוגיא שמקבלת אור חדש על פי המבואר. בעניין נחלת ארץ ישראל לבאי הארץ אמרו שם ש"משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם" (ב"ב קיז), וביארו בגמרא (שם) שבכל הנחלות שבעולם המתים מורשים לחיים, ואילו בנחלת ארץ ישראל החיים (שהגיעו לארץ ישראל) מנחילים למתים (יוצאי מצרים) וחוזרים ונוחלים מהם (כל אחד לפי חלקו). העומק הכתוב בסדר הנחלה זה הוא שכשהמת מוריש לחי - זוהי ירושה, אך כשהחי חוזר ומתחבר אל המת ומוריש לו - זוהי נחלה. בארץ ישראל התגלתה מדרגת 'נחלה', שהנפטר איננו 'רש' שנעשה כמי שאינו, אלא שיש לו המשך והתפשטות. זוהי מדרגת 'יעקב אבינו לא מת'.

בזה מובן גם מדוע נאמר לדור יורשי הארץ איסור להעביר נחלה. מהותה של 'נחלה' היא שאין היא עוברת, משום שאין זו ירושה. כל עניינה של נחלה היא שהנפטר ממשיך להתקיים דרך צאצאיו. התורה אפילו אסרה על בת יורשת נחלה להינשא למישהו שאיננו מהשבט שלה, על מנת שתישאר הנחלה באותו השבט.

כיוון שלעיל התברר שבחינה זו נקראת בכורה דיעקב, נראה עד היכן הדברים מגיעים. **"לא** כאברהם שכתוב בו (בראשית יג, יז):

לו עוד אחיזה בממונו. היורש נעשה עשיר.

לעומת זאת 'נחלה' היא התפשטות של האב. ב'נחלה' האבא שנפטר איננו עני, אלא הוא 'מתפשט ומתרחב'. הבן הוא הממשיך של אביו.

נקודה זו היא העומדת בשורש החילוק שבין בכורה דעשו ובכורה דיעקב. אצל עשו אבינו נאמר "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי". עשו מבקש להיות "יורש". עשו מבקש שיצחק אבינו ימות. לעומת זאת - "יעקב אבינו לא מת - מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (תענית ה:). אצל יעקב אבינו מתקיימת בכורה מצד הקדושה, ואצל בניו מתקיימת 'נחלה'.

[דוק ותשכח שבכל המקומות בחמישה חומשי תורה שכתוב 'ירושה' הכוונה היא לסלק את האחר ולקחת את מקומו, כגון "במה אדע כי אירשנה" (בראשית טו, ח) או "והיה אדום ירשה" (במדבר כד, יח), "ויורש את האמורי" (שם כא, לב), וכן אצל עשו - "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר" (דברים ב, ה). בתוך דיני הנחלות של עם ישראל נאמר לשון ירושה על בת, שאיננה ממשיכה את אביה ומעבירה נחלה, וכן אצל מי שאין לו קרובים אפילו לא אחים לאביו. כל שאר ה'ירושות' כתובות כ'נחלות', הן בפרשת נחלות והן "תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך" (שמות טו, יז), "עד אשר תפריה ונחלת את הארץ" (שמות כג, ל)].

זוהי נקודת ההבדל שבין בכור דאדם ובכור דבהמה. אצל בהמה אין ירושה במושג הממוני, כמובן, אולם כשהמה מתה עומד תחתיה הולד שיצא ממעיה. אין לולד 'יחס' לאמו, "פר בן בקר". השייכות היחידה של בהמה עם הולד היא "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" - אסור לקלקל בידיים את ההמשכיות של הבהמה. לאבד ביום אחד את המקור ואת המשכיותו - אסרה התורה. אולם מלבד זאת - אין מציאות של 'ירושה' כהמשך אצל הבהמות.

'בכור מאב ומאם'. דהיינו - יעקב אבינו קנה את הבכורה, ובזה השלים את עצמו ונעשה בכור הן 'מלעילא לתתא' והן 'מלתתא לעילא'. מעתה - אצל יעקב אבינו בטלה 'ירושה', ונעשה הכל 'נחלה'. והיינו חיים מורשיים למתים, מלתתא לעילא, ואח"כ מתים מורשיים לחיים - מלעילא לתתא. מה שיעקב אבינו קנה מעשו הפך להיות חלק מצורת הנחלה של כלל ישראל בארץ ישראל.

לעומת יעקב שקנה את בכורת עשו, רוצה עשו לקלקל את בכורת יעקב. יעקב אבינו הוא בבחינת 'מה זרעו בחיים אף הוא בחיים', וכל עניינו הוא 'נחל' - המשכיות והתפשטות. עשו, לעומת זאת, מוכר את הבכורה בטענה ש"הנה אנוכי הולך למות, ולמה זה לי בכורה" (בראשית כה, לב). עשו היה בן ט"ו שנים במכירת הבכורה, ואף על פי כן מעמיד את מציאותו כ'הולך למות'. עשו לא היה על ערש דווי, הוא חי עוד למעלה ממאה ושלושים שנה, ומצד גופו היה יכול לחיות עוד שנים ארוכות. כשעשו אומר 'הנה אנוכי הולך למות' הוא מעמיד את תפיסת עולמו. לפי עשו - אין המשכיות של חיים, לא שייכת מדרגת 'מה זרעו בחיים'. לשיטתו של עשו - 'הולכים למות', דור הולך ודור בא, וכל דור מוריש לדור הבא אחריו את קנייניו.

אשר על כן, ביקש יעקב ששרו של עשו יודה לו על הברכות. דוקא מאותו שורש עליון, בתפיסת 'מלעילא לתתא' ביקש יעקב את ההודאה על הברכה. כידוע, אותיות 'ברכה' הן אותיות 'הבכר', ועניינם אחד. יעקב ביקש לחבר 'לעילא לתתא' ולקבל הודאה משרו של עשו למציאותו ד'מלעילא לתתא'.

מדרגה זו היא בכורה שלמה, ונקראת 'מדרגת בכורים'. גם במצרים נקראה המכה 'מכת בכורות', לשון רבים, ולא 'מכת בכור',

'קום התהלך בארץ לארכה וגו'', ולא כיצחק שכתוב בו (שם כו, ג): 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל', אלא כיעקב שכתוב בו (שם כח, יד): 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה'" (שבת קיח:).

פירוש 'ופרצת ימה וקדמה' הוא 'נחלה בלי מיצרים', דהיינו שנחלת יעקב אבינו מתפשטת. כשם שיעקב אבינו לא מת, וממילא נאמרה אצלו 'נחלה' ולא 'ירושה', כך גם ביחס לארץ ישראל מכח יעקב אבינו עתיד עם ישראל לזכות לנחלה שהולכת ומתפשטת, וכמאמרם (ילקוט"ש רמז תשצב): "עתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה". כידוע, כל דבר מתקיים 'בעולם-נפש-שנה'. נחלה בלי מיצרים היא קיום ההתפשטות ב'עולם'. בבחינת 'נפש' מתקיים הדבר בשבעים נפש שבמצרים פרצו והתרבו, וכולם הם במדרגת 'מה זרעו בחיים', ובמדרגת זמן זהו 'יום שכולו ארוך'.

יותר בעומק אפשר לומר כך.

כפי שנתבאר, יש בכורה שהיא 'מלעילא לתתא' ויש בכורה שהיא 'מלתתא לעילא'. יעקב אבינו הוא בכורה מעילא לתתא, מ'ישראל' ועד 'יעקב חבל נחלתו', כחבל או צינור המשתלשל ויורד מלמטה למעלה. לעומת זאת - עשו הוא בכורה מלתתא לעילא, בבחינת חושך קודם לאור, ערב קודם לבוקר. דוק ותשכח כי יעקב אבינו הוא 'בכור לאב', שהרי הוא נוצר מטיפה ראשונה, בעוד שעשו הוא 'בכור מאם', שהרי הוא פטר את רחמה של רבקה (כמבואר ברש"י בראשית כה, כו בשם חז"ל). אם כן, כשיעקב אבינו קונה מעשו את הבכורה, הוא קונה ממנו את בכורת 'מלתתא לעילא', את ה'פטר רחם' שעשו היה הראשון. יעקב לא עומד במקומו של עשו, הוא לא נעשה 'בכור מאם ולא מאב', אלא הוא נעשה

כעת. ננסה לעמוד על השורש של דין יכיר בבכורה, לפי מה שנתבאר.

כשיעקב אבינו קנה את הבכורה - עשו מכר אותה. הדברים מכוונים כעת לפעולת המכירה, לא לפעולת הקניה. מכירה, כמדובר, היא משורש 'כרה', וגם 'יכיר' הוא מלשון 'מכיר' שהוא קרוב ל'מכירה'. את הכח להכיר את הבכור - פעל יעקב אבינו. "ראובן בכור יעקב" (שמות ו, יד), ואף על פי כן, משום מעשה ראובן שבלבל יצועי אביו - נלקחה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף, "ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך" (בראשית מח, כב).

לקלקול של ראובן יש ב' פנים - קלקול אחד הוא מעשה בלהה. ביחס ליוסף - ראובן הציע להשליך אותו לבור, על אף שהיו בו נחשים ועקרבים. יעקב מעביר את הבכורה מראובן ליוסף. כמובן שאין זה דין 'יכיר' כפשוטו, אולם נחשב יוסף כבכור, משום שהיה ראשון לבניה של רחל, שהיתה עיקר הבית. למעשה יוסף קיבל את חלק הבכורה של ראובן, ומשם שורש הכח של האב להכיר את הבכור בבניו.

כח יכיר בשורש עניינו הוא להפוך את הקטן לבכור. ובדרך משל - מי שנמצא 'בכור' להפוך אותו להיות 'עליון'. ראובן הוריד את יוסף לבור ובזה עשה אותו תחתון, ומידה כנגד מידה נהפך יוסף מתחתון לעליון - "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו". הגדרתו של יוסף הוא לא רק כ'פטר רחם' של רחל, אלא גם כ'בכור' אצל יעקב אביו, והיינו ממש מהבכור לבכור.

מעשה יש עומק לפנים מעומק בדברי חז"ל (ב"ב קכג): "ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א, יח): 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש'". ובלשון אחר אמרו (בר"ר עג,

משום ששלמות בחינת בכור כוללת את ב' המהלכים - מלעילא לתתא ומלתתא לעילא.

עניינה של מכירת הבכורה

כידוע, מכירה היא מלשון 'כירה' כמו שכתוב "אשר כריתי לי" (בראשית ג, ה וברש"י שם בשם המדרש), חפירה, "כי יכרה איש בור" (שמות כא, לג). חפירה פירושה הבכורה התחתונה, הבכור אשר בבית הבכור. החפירה - היא מקום ההנחלה, שהרי המת מוריש מהקבר, מהחפירה בקרקע. זו גופא בחינת הבכורה של עשו, מלתתא לעילא, ירושה ולא נחלה, כשהמוריש מת ומסתלק.

יעקב אבינו קנה מעשו את הבכורה שמלתתא לעילא, ואצלו התאחדו ירושה ונחלה, גם מלעילא לתתא וגם מתתא לעילא. בשעה שאדם הוא בכור לאב ולאם, נפעלת בו קדושה גם בצד הבכורה של האב. דהיינו, בכור מאם שאינו בכור מאב - יש בו קדושה. בכור מאב שאינו בכור מאם - אין בו קדושה. כשאדם הוא בכור מאב ומאם - יש בו קדושה לא רק מצד אמו אלא גם מצד אביו.

אב-אם עם הכולל עולים בגימטריה 'אדם'. כשמתגלה באדם הנולד מדרגת בכור העליונה - מתגלים בו 'אב-אם'. הדברים מפורשים להדיא בדברי רבותינו, שזוהי מדרגת בכור. מעלתו של בכור הוא שהוא מחבר את הכח של אביו ואמו, וזהו בכור אדם (קודם שנפל בחטא העגל). אצל בכור אב ואם מתגלת בכורה גם במדרגת הנחלה.

עוד מצאנו ביחס לבכור, שיש לאביו כח להכיר את בנו הבכור, כמו שמפורש בפסוק "כי את הבכור את השנואה יכיר לתת לו פי שניים" (דברים כא, יז), וכמבואר שם בגמרא המדובר הוא באבא שטוען שאחד מבניו שאינו מוחזק כבכור, הוא הבכור, ואין להאריך בזה

העמיד את עצמו כ'ראשית' (מצד הטומאה), ויוסף היה בבחינת 'שני ביחס לראשון', שהם ב' כוחות הבכורה שנתבארו לעיל. כשעם ישראל יצא ממצרים - נטל הוא איתו את ב' מהלכי הבכורה הללו, ושניהם מצד הקדושה.

ג' כוחות הבכורה שאצל יעקב

אמנם, נראה שאצל יעקב אבינו היו ג' מהלכי בכורה, אלא שהמהלך השלישי מחייב העמקה והקדמה, בטרם נעמידו על מכונו.

על מנת שיהיו הדברים ברורים, נסכם בדרך קצרה את ב' מהלכי הבכורה הידועים לנו.

מהלך אחד הוא 'מלמעלה למטה', בבחינת ישראל 'לי ראש' שמשתלשל ל"יעקב חבל נחלתו", יורד כחבל ממדרגת ישראל לעקבו של יעקב.

מהלך שני הוא הבכורה שקנה יעקב מעשו, שהיא בחינת הבכורה שמלמטה למעלה, וכח זה התגלה ועבר בירושה ליוסף, שהוא שטנו של עשו.

המהלך השלישי של בכורה של יעקב, מתבאר ממאבקו של יעקב בשרו של עשו. על שעת המאבק אומרים חז"ל (בר"ר עז, א) שהיה יעקב דומה ליוצרו: "רבי ברכיה בשם רבי סימון אמר: אין כא-ל, ומי כא-ל? ישורון, ישראל סבא. מה הקדוש ברוך הוא כתוב בו (ישעיה ב, יא): 'ונשגב ה' לבדו', אף יעקב (בראשית לב, כה): 'יותר יעקב לבדו'".

במאבק זה הסתתרה עוד מדרגת בכורה. יעקב אבינו היה בכור בבחינת 'מלעילא לתתא', כדלעיל, אולם כשחז"ל מעמידים את יעקב אבינו כדמות ובבואה של יוצרו, 'מי כא-ל? ישורון', יש בזה גילוי של בכורה גמורה, כביכול מתגלה ביעקב בחינת 'מבלעדי אין אלוקים', וכשם שהקב"ה הוא 'בכור שלם',

ז' שמשנולד יוסף - נולד שטנו של עשו. יוסף הוא שטנו של עשו, משום שכשם שעשו הוא בכור 'מלתתא לעילא', כך גם בכורתו של יוסף היא 'מלתתא לעילא'. הכח להפוך מ'בית הבור' ל'בכור' הוא כוחו של יוסף, ועל כן גם התקיים בו 'יכיר' לתת לו פי שניים.

שורש יכיר ביעקב שעשה את יוסף לבכור

נמשיך את המהלך הלאה. כשהתורה כתבה דין 'יכיר' הפסוקים עוסקים בב' בנים: "כי תהיין לאיש שתי נשים, האחת האהובה והאחת שנואה, וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשניאיה. והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור. כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה". האב רוצה לתת ל'בן האהובה', אך צריך לתת ל'בן השנואה', משום שהוא הבכור.

אצל יעקב מצאנו גם כן ב' נשים, האחת האהובה (רחל) והאחת שנואה (לאה), אלא שאצל יעקב אבינו 'היכיר' יעקב את בן האהובה, ונתן לו פי שניים, בעוד שמהבכור בן השנואה הוא נטל את חלק הבכורה. השוואה זו שבין פרשת יכיר ליעקב והאמהות כבר מפורש בחז"ל (מדרש אגדה (בוכר) דברים שם). אחרי שיוסף מושלך לבור על ידי ראובן, הוא גם מושלך לבור במצרים, ומהבור עולה להיות משנה לפרעה מלך מצרים. זהו כח 'מלתתא לעילא', ולכן נחשב הוא כשטנו של עשו.

לאחר שנתמנה יוסף למשנה למלך של פרעה, נמצאו במצרים ב' בכורים - פרעה ויוסף. פרעה היה 'גדול הבית', והוא העמיד את עצמו מול הקב"ה, שהוא ראשון לכל הראשונים. יוסף היה משנה למלך. פרעה

שם הבכורה מיד בלידה, שכן הוא הראשון עוד קודם שנולד השני. אולם אם שם בכור הוא 'ביחס', כבחינת בכורתו של יוסף, שהיה משנה למלך, ונידון כ'שני למקור', אזי יש לדון שכלל שהגדרתו היא יחסית, צריך הוא להיות גם בכור ביחס לאח נוסף. בכור איננו 'בכור לאביו', כל זמן שאין לאביו בנים נוספים, הוא 'יורש יחיד'.

רבותינו אומרים שראובן היה בכור במעשה, שכן נולד ראשון, והוא יוסף בכור במחשבה, שהרי מתחילה סבר יעקב לשאת את רחל. זה בכור מלעילא לתתא ובכור מתתא לעילא כמו שנתבאר. בכורה שלמה איננה 'מלעילא לתתא', וגם לא ש'מלתתא לעילא' מתהפך להיות ראשון, אלא כשיש רק אחד - 'ומבלעדי אין אלוקים'. אחד בלבד - והוא נקרא 'בכור'.

בהתאם למה שנתבאר, יש להתבונן בבכורתו של אדה"ר. לכאורה אדם הראשון לא היה 'בכור' אלא 'יחיד'. רק אחרי שנולדו קין והבל, ואדה"ר היה קודם להם, אפשר היה לקרוא לו בכור. אולם אליבא דאמת, אדה"ר הוא בכור עוד קודם ללידת קין, אלא שבכורתו אינה 'ביחס' אלא 'בעצם'. אדם הראשון - אדם קדמא, הוא כעין דמות וצלם של מעלה. זו מדרגה שלמה, ומדרגה זו עמדה במאבקו של יעקב אבינו, שהיתה דמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (תקו"ס סה:). [וכבר אמרו חז"ל "שופריה דיעקב אבינו כעין שופריה דאדה"ר" (ב"מ פד.)].

לעיל התבאר שיעקב אבינו קונה מעשו את ה'בכורה דלתתא', ואף העמדנו את בחינת הבכורה שביוסף הצדיק כעומד כנגד עשו. אולם לאחר כל מה שנתבאר נראה להוסיף ולומר כי יעקב מצד עצמו הוא בבחינת 'לבדו', ורק ביחס לכך שיש את עשו, אפשר לומר שיעקב הוא 'מלעילא לתתא' ועשו הוא

כך גם יחס ליעקב אבינו התגלתה בבואה של מדרגה זו.

נסכם הדברים בדרך קצרה - על הקב"ה עצמו נאמר 'אני ראשון, אני אחרון ומבלעדי אין אלוקים'. 'אני ראשון' - זו בכורה מלעילא לתתא, 'אני אחרון' - זו בכורה מלתתא לעילא, 'מבלעדי אין אלוקים' - זה 'בכור גמור'. פרעה עמד כנגד הקב"ה (מצד הטומאה), יוסף היה בכור 'מלתתא לעילא' מצד הקדושה, ועמד בזה כשטנו של עשו. יעקב אבינו היה מלידתו בכור 'מלעילא לתתא' (בבחינת 'יעקב חבל נחלתו'), קנה מעשו את בכורתו (ותיקן את הבכורה דמלתתא לעילא), ובמאבקו מול המלאך זכה גם לבחינת 'בכור גמור'.

זמן חלות 'שם בכור' מאב

הדבר אברהם (ס' כ"ז) הסתפק אימתי חל שם 'בכור לנחלה', האם בשעת לידת הבכור, או שמא איננו נחשב אז 'בכור', שהרי הוא יורש את הכל מדין 'יורש יחיד' (וגם בת שודאי איננה בכורה יורשת את כל נכסי אביה כשהיא יחידה), אלא רק שיוולד הבן השני שמקבל רק חלק פשיטות אפשר להגדיר את הראשון כבכור. ונפק"מ בזה, שהרי בכור אינו יורש בראוי פי שניים, א"כ יש לדון בגוונא שנולד בכור והתעברה אמו, וקודם שילדה מת האב, ולאחר המיתה - נולד האח. נמצא שבשעת המיתה היה הבכור 'יחיד', ורק לאחר הלידה נקבעה נפק"מ הלכתית של 'בכור'.

אם כן, מעתה צריך לדון איך לחלק את הנכסים, וצ"ע מה דין כל הנכסים שהפכו מ'ראוי' ל'מוחזק' בין פטירת האב ללידת הבן השני.

הנה, מבלי לקבוע מסמרות בהלכה, נראה כי ספק זה שייך בשורשו להגדרת בכור דלעיל. אם בכור הוא 'ראשון בעצם', הרי שנקבע

ביציאת מצרים היתה בכורה חלקית, שעדיין לא גילתה את בחינת 'מבלעדי אין עוד'. רק שנכנסו לארץ ישראל היתה אמורה להתגלות (אם לא חטא העגל וחטא המרגלים) הבכורה השלמה. לעתיד לבוא, כשתבוא הגאולה נאמר "לילה כיום יאיר". העומק הטמון בזה הוא שכשהחושך קודם ליום - זוהי 'בכורה מלתתא לדעילא', אולם כשהלילה מאיר כיום - מתברר שהכל יום, והיינו 'מבלעדי אין אלוקים'.

שלמות מדרגת הבכורה לעתיד לבוא
נעמיק עוד. הלילה הוא הזמן שניתן להריון (זוה"ק ח"ג מג.), ויום - לא ניתן להריון, וכמו שדרשו על הפסוק "והלילה אמר הורה גבר" (איוב ג, ג). הריון הוא תחילת הבכורה מצד האב, בחינת כוחי וראשית אוני. בליל פסח - לילה כיום האיר, וממילא לא יכולה להתגלות מדרגת בכורה של אב. אמנם, ההתגלות של ליל פסח היא 'אני הוא', השגה שהיא למעלה מ'אב ואם', ושייכת ל'סבא העליון' ('אריך אנפין'), מקום שמחבר את האב והאם גם יחד, לפני ההתפרטות של בכור של נחלה ובכור של פטר רחם, זוהי המדרגה השלימה של מדרגת הבכור.

והנה, כל הגילויים הם בבחינת 'פנים' ו'אחור', כנודע. שורש המילה 'פנים' הוא 'פ'נ' שהם נוטריקון 'פדיון נחלה'. פדיון - בכורה מצד האם, נחלה - בכורה של אב. אך כל זה רק כל זמן שהגילוי הוא בבחינת 'פנים'. לעתיד לבוא גם ה'אחור' יתוקן לגמרי, ויתברר שהכל הוא אחדותו יתברך, בלי 'פנים ואחור', שהרי האחור יהפוך גם הוא לפנים. דהיינו, כאשר יחובר נחלה עם פדיון, זהו 'פנים', אולם כאשר יש דין נחלה לחוד, נופלת מדרגתו לבחינת 'ירושה', שהם 'אחור'. חיבור זכר ונקבה (פדיון ונחלה) הוא 'פנים בפנים', אולם לאחר מכן

'מלתתא לעילא'. פדיון הבכורים על ידי הלויים מעתה בואו חשבון. לאחר שעם ישראל נכשל בעגל - ציווה הקב"ה לפדות את הבכורים בתמורה ללוויים. ויש להתבונן לאיזו מדרגה של בכורה זכו הלויים. כאמור לעיל, חיצוניות הלויים (שהם השבט השלישי) היא 'תלת קשרים דמתקשרים דא בדא' - קוב"ה, ישראל ואורייתא. פנימיות הלויים היא 'חד נינהו', וכדלעיל.

והנה, מכיוון שהלויים בחיצוניותם הם 'שלושה קשרים', נראה שיש כנגד זאת גם 'ג' בחינות של בכורה שבהם הם זכו, אותן 'ג' מדרגות שהתבארו לעיל במדרגת הבכורה של יעקב אבינו, ונקביל בין 'ג' מעלות הבכורה לג' הקשרים של קוב"ה, ישראל ואורייתא - מדרגת קוב"ה היא 'ומבלעדי אין אלוקים', מדרגת 'אורייתא' - מלעילא לתתא, ומדרגת 'ישראל' היא 'מלתתא לעילא'. תכלית הבריאה היא דירה בתחתונים שמתגלה על ידי כלל ישראל. אך כל זה - בחיצוניות הלויים. בפנימיות הדברים - קיימת מדרגה אחת בלבד, שהיא שורש כל המדרגות - 'מבלעדי אין אלוקים'. דברים אלו מפורשים בזוה"ק שיש 'ג' סוגי בכורים במצרים, וכנגדם 'ג' מיני בכורה שקיבלו הלויים.

[ופשוט ש'אורייתא' היא 'אני ראשון', שהרי התורה קדמה לעולם, ה' קנני ראשית דרכו, 'איסתכל באורייתא וברא עלמא'. 'ישראל' הם ה'אני אחרון', שהרי כנסת ישראל נמשלת ללבנה, שהיא מלכות, סוף המדרגות שבבריאה, והם צריכים מתוך העולם הגשמי לגלות את כבוד ה']

לפי זה, שלמות הארת הבכורה היא לגלות דוקא את ה'מבלעדי אין אלוקים'. גילוי של 'שני' או גילוי של 'מלעילא לתתא' גם הוא בכורה, אך אין זו שלמות הבכורה. הבכורה שהתגלתה

תחילה" ונקרא "בני בכורי". כי בסוד "ראשית", כגון יום הראשון של מעשה בראשית, שם טמון ונברא הכל.

שאלות לאחר בשיעור:

שאלה: הרב, בכור, אם אבא שלו ישראל, ואמה בת כהן שלא עושים לו פדיון. השאלה היא האם זה גם מעלה אותו לאחד? אם לא עושים לו פדיון.

תשובה: הגדרת הדבר שזה לא שלא עושים לו פדיון, אלא בעצם הלידה שלו כבר מונח הפדיון, כי הרי היא בת כהן. זאת אומרת שמהותו כבר נפדתה בתוך עצמו, הוא לא צריך לפדות אותו.

שאלה: האם זה גם, מה שהכהנים, לעתיד לבוא הבכורות הם ישמשו בבית המקדש?

תשובה: מחלוקת ידועה, אם בהגדרה זה דבר שתחזור לבכורות. וידוע דברי האור החיים שלעתיד לבוא ישמשו גם הכהנים וגם הבכורות. זה האחדות של השלוש עם האחד. זה סוד הדברים.

כ-כ בכור בלכביפדיה מחשבה פסח
מספר שיעור בקול הלשון 33320368

נפרדים ('ל'בכור מאב' ו'בכור מאם'), וממילא הם במדרגת 'אחור'.

מדרגת 'כולו יום' בזמן, היא מדרגת 'כולו פנים' בנפש. אחור מקביל ללילה, פנים מקביל ליום, כנודע. כשיתגלה זמן ש'כולו אור', ובנפש תהיה הארה ש'כולה פנים', אז גם יתברר שעם ישראל כולו בכורים, ולא רק הבכורים לפדיון או לנחלה. אז תצא אל הפועל מדרגת 'בני בכורי ישראל', ולא רק הנולד ראשון והפוטר את רחם אמו.

אמנם, לאחר חטא העגל, נפלה מדרגת קדושת הבכורה ל'בכור בהמה', וחזר להיות חיבור אל המוות, וללידה מ'קבר', כפי שחז"ל כינו את הרחם. לעתיד לבוא יחזור כלל ישראל ל'בכור אדם', ויתגלו בו כל ג' מדרגות הבכורה, עד ל'מבלעדי אין עוד'. שורש מדרגה זו בבריאה הוא מכח מה שישראל עלו במחשבה תחילה, וזהו סוד הנשמה שהיא חלק אלוה-ממעל, ושם קדושת בכורה חלה בכל איש ואיש שבישראל, אפילו הנשים, שבשורש הכל אחד. ביום בו לילה כאור יאיר, תתגלה מדרגת הבכורה במדבר-חי-צומח ודומם. זה הפשט שעתידיה ארץ ישראל להתפשט לכל הארצות.

בהתאם לאמור, יש להבין את דברי חז"ל (כתובות ק"ב. וגיטין נ"ז:) שארץ ישראל נקראת "ארץ הצבי". תכונתו של הצבי - "שאין עורו מחזיק את בשרו", דהיינו שהוא אוצר בתוכו התרחבות שאינה נראית בתחילה. כך גם קדושת ארץ ישראל טמונה ועתידיה להתפשט ולהשפיע על כל בכורי ישראל שיחזרו לקדושתם, ובעם ישראל כולו תתברר גם כן מדרגה זו.

אמנם, לעתיד לבוא תהיה בחינה של מדרגת הבכורה שתתברר גם אצל אומות העולם, על אף שרק כלל ישראל הוא ש"עלה במחשבה

אוצר האותיות פדיון בכור

ג' מיני בכורות

[א] בפרשת קרח התורה מונה את דיני מתנות הכהונה (פרק י"ח פסוקים ח'-ט). שלושה מהם הם דיני הבכורות: בכור האדם, בכור הבהמה הטהורה ובכור הבהמה הטמאה. דיני בכור האדם ובכור הבהמה הטמאה נאמרו בפסוקים ט"ו-ט"ז "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך. אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה. ופדיוו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש". דיני בכור בהמה טהורה נאמרו בפסוק י"ז, "אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה, קדש הם, את דמם תזרק על המזבח וכו'". התורה הזכירה את דיני הבכורות גם בחומש שמות. בפרשת בא (שמות י"ג י"ג) נאמר "והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'. וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו, וכל בכור אדם בפניך תפדה". ובפרשת כי תשא (שמות ל"ד י"ט-כ') נאמר "כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו". שם נתבאר שבכור הבהמה הטמאה הוא פטר חמור, ופדיונו בשה או בעריפה. לענין חיוב פדיון הבן מביאה הגמרא בקידושין (דף כ"ט א') תוספתא שמבואר בה שהחיוב על האב, "האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות". וכן פסק הרמב"ם בהלכות ביכורים פרק י"א, שם הביא את דיני פדיון הבן.

האם יש לכהן מצוה

[ב] והנה פרשת מתנות הכהונה נאמרה כולה

לאהרן, ודרכו לכל שבט הכהונה. ולכן כאשר בפסוק ט"ו נאמר ש"כל פטר רחם יהיה לך", הכהונה היא שיש לשבט זכות בפטרי רחם. וא"כ יש להבין, כאשר באותו פסוק נאמר "אך פדה תפדה את בכור האדם", למי נאמר ציווי זה. הרי בפרשת בא נאמר הציווי לישראלים. אבל בפרשה שלנו משמע שגם לכהנים יש חלק במצות פדיון הבן. ובאמת האבן עזרא על אתר מפרש "אך פדה תפדה - פירוש תקח פדיונו". כלומר, האבן עזרא לומד שיש על הכהן מצוה לקחת את הפדיון. אבל חידוש גדול זה כמעט ולא דנו בו. עי' בחת"ס יו"ד תש"ב שמזכיר אגב אורחא שיש לכהן מצוה, ומשמע שזה מגדר מסייע. ועי' גם בספר הדרת קודש (מעזבונו של הרב צבי פסח פראנק), חלק פדיון הבן סימן ג' בהערה 1, שהעיר ככל דברינו. ועי' גם בספר אלה דברי הברית בסימן ס"ג.

הצד שאין לכהן מצוה

[ג] והנה בהגהות אשרי על ביצה (פ"ג אות ו') כתב שאם רצה ישראל לתת לכהן בכור בהמה טהורה שעדיין לא נפל בה מום, והכהן לא רצה לקבלו, כייפינן לכהן לקבלו. והרא"ש (בסוף בכורות בדיני פדיון הבכור אות ב'), כתב ג"כ שאין הכהן רשאי לסרב משום דהוי כמבזה מתנות כהונה ואינו מודה בהן. משמע שאין לכהן מצוה לקבל את הבכור, דביזוי מתנות כהונה לכאורה זו טענה שונה ממסרב לקיים מצוה. בנוגע לפדיון הבן, האם יכול הישראל לקיים את מצות הפדיון בציוור שהכהן מסרב לקבל הפדיון, או לא. עיין בקצה"ח בסימן רמ"ג ס"ק ד' שמביא מתשובת מים חיים (לבעל הפרי חדש) סימן ה' הסובר שנתניה בע"כ שמה נתניה, והקצות נוטה להסכים עמו, ויכול האב

לזרוק בפניו את הה' סלעים כך שיוכל לזכות בהם, ואם אינו רוצה לזכות בהם ונאבדו, פשע הכהן בעצמו (עי' ערוך השולחן חו"מ סימן ק"כ אות ד'). אמנם הנתיבות שם בביאורים אות ח' סובר שמכיון שישנם עוד כהנים, א"א לכפות על כהן מסוים לקבלם. א"כ משמע שלכו"ע אין לכהן מצוה בפדיון הבן. אמנם מש"כ הטור ביו"ד סימן ש"ה שהכהן המקבל את הה' סלעים אינו עושה שום מצוה, יש לפרש דדיקא כתב אינו עושה, כלומר שמצד חסרון המעשה אינו יכול לברך ברכת המצוה, אבל אכתי י"ל שמצד עצם קבלתו עשה מצוה. מ"מ על הצד שיש לכהן חלק במצות הפדיה, כדברי האבן עזרא, צריך תלמוד מהו דין זה. מצד האב הישראלי פשוט שהוא צריך לפדות את בנו מהכהן, משום שיש לכהן זכות בבנו, ולהלן יבואר אי"ה דבר הזכות של הכהן בבכור. ולפי מה שמפרש האבן עזרא שמצות הכהן רק לקחת את הפדיון, עדיין אין כאן ממש דין פדיון מצד הכהן. א"כ צריך להעמיק יותר כדי לברר את גדר חלקו של הכהן בפדיון.

פדיון הבן הוא דין ממוני בלבד

[ד] בהקדם נתבונן בגדרי המצוה. ישנם סוגיות ארוכות במסכת בכורות פרק שמיני (יש בכור) העוסקות בדיני פדיון הבן. במשניות מובאים כמה וכמה ספיקות לענין אם חייב האב לפדות את בנו או פטור. למשל, בדף מ"ח א' מביאה המשנה מעשה שנולדו תאומים בן ובת ולא יודעים מי נולד קודם. אם הבן נולד קודם, האב חייב בפדיון הבן. אם הבת נולדה קודם, האב פטור מפדיון הבן. מה הדין. מבואר במשנה שהאב פטור. מדוע, כי בממון קימא לן המוציא מחברו עליו הראיה. לולא המשנה, האם בסברא היינו אומרים שפדיון הבן הוא ספק של ממון או ספק של מצוה. לכאורה היינו סוברים שמדובר בספק של מצוה. הרי יש מצוה מדאורייתא לפדות את בנו. דין הפדיון מורכב משני חלקים, מחלק המצוה שבפדיון

ומחלק הממון שבפדיון. כלפי הממון שבפדיון, אין הכי נמי, המוציא מחברו עליו הראיה. אבל כלפי המצוה איך אפשר להקל בספק. אם נפל ספק בהנחת תפילין, שמא הניח שמא לא הניח. פשיטא שספיקא דאורייתא לחומרא. חזינן א"כ שמבואר במשנה שאין כאן גדר של ספק מצוה אלא גדר של ספק ממון. יש כאן חידוד בהגדרה. מהו גדר המצוה של פדיון הבן - כל המצוה היא חיוב ממוני! וכן סובר הגר"א בשו"ע יו"ד סימן ש"ה אות י"ז שכתב שחיוב האב הוא חוב בעלמא, והמצוה היא לפרוע את החוב (אמנם ראית הגר"א היא מדין משועבדים ולא מדיני הספיקות, ודבריו צ"ע קצת, דמזה שיוכל לגבות ממשועבדים עדיין אין ראיה שזה חוב בעלמא, אלא ראיה שזה גם חוב). כלומר, הגדר אינו שישנה מצוה לפדות ופודים בממון, אלא הגדר הוא שישנו חוב ממוני והמצוה לפרוע את החוב. אמנם זו סוגיה עמוקה, ותליא בשינויי גירסאות בסוגיה אי מהני מה"ת פדיה בשטר חוב על עצמו, עי' במפרשים בכתובות ק"ב א', ובבכורות נ"א ב', וביו"ד סימן ש"ה סעיף ד', ואכמ"ל.

הבכורים שייכים לקב"ה שנתנם לכהנים

[ה] לפי מה שנתבאר בס"ד, ננסה להבין מהי הגדרת המציאות של בכור האדם. לפי מה שעלה בידנו שהמצוה היא מצוה ממונית ולכן האב חייב לתת לכהן חמישה סלעים, א"כ צריך להבין למה זה נקרא פדיון. איפה הפדיון כאן. הרי לכאורה זו בחינה כעין לווא ומלוה, שישנו חיוב ממוני, והיכן הגדרת הפדיון שבדבר. נראה שהגדרת הדברים היא כך. בדיני הבכור כמו שכתוב בפסוק "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך", ישנו דין שבכור שייך לכהנים. בפסוקים שהבאנו לעיל מחומש שמות כתוב שהבכור שייך לקב"ה, וכמו כל מתנות הכהונה שהם שייכים לקב"ה והוא נתן אותם לכהנים, כך הוא בבכור. דהיינו, תחת כל פטר רחם שהקב"ה

אזי הכהן יכול היה לקחת את הבן. אבל מאחר שכל מה שיש לו זו קדושת דמים, א"כ הפדיון הוא בדיוק כמו פדיון חפץ מההקדש. דהרי חפץ ששייך להקדש בקדושת דמים, כאשר אדם רוצה לקבלו, הוא פודהו בכך שנותן את דמיו לגזבר. וה"ה האב פודה את בנו מן הכהן שהוא בעל זכות דמים בבנו. דאילו היה לכהן זכות קדושת הגוף בבכור, הרי קדושת הגוף אינה ניתנת לפדיון. רק בהמת קודשים שנפל בה מום, קדושתה הופכת להיות קדושת דמים ואז אפשר לפדותה. אם כן מה שיש לשבט הכהונה בבכור האדם, הוא זכות דמים בלבד. אולם לא כל דמי שויות הבכור, אלא דמי ראשית שבו, וקצבה התורה שהוא ה' סלעים.

דין ראשית בבכור ולא בממון הפדיון

[1] בעומק יותר, הגדרת דין בכור הוא דין של ראשית. מה שנולד ראשון מגיע לכהן. וזהו זכות ממונית של ראשית, ולא זכות קדושת הגוף של ראשית. ראינו בשיעורים הקודמים את הדין דראשית בכמה מקומות, בחלה בתרומה בביכורים. כאן אנו רואים דין ראשית באדם. והנה ברגע הפדיון, הבכור יוצא לחולין, והדמים עוברים לרשות הכהן. ומה קורה עם הדמים. בדרך כלל כאשר פודים חפץ שיש בו קדושת דמים, הקדושה נתפסת בדמים. אבל כאן הרי הדין שאין קדושה על הדמים, אלו מעות חולין. וצריך להבין מהו שורש החילוק. ונראה שטעם הדבר הוא שכאן עצם הקדושה שהיתה בבכור היתה רק מצד שם הראשית שלו. אבל ברגע שנפדה הבכור בדמים, השם ראשית חלף עבר לו מן העולם (כי על הדמים שפדו לא חל שם ראשית, כי הדמים אינם ראשית), ויחד עמו נעלמה הקדושה. ישנה כאן נקודה נפלאה מאד. בקדושת הבכור ישנה זכות ממונית מדין ראשית. אבל הפדיון לא יכול להחיל את כח הראשית על הדמים, כי הדמים אינם ראשית. ממילא ע"י הפדיון, נשאר לכהן רק כח הדמים בלא דין ראשית. דין הראשית אינו יכול לעבור

היכה בבכורי מצרים, הוא קידש את בכורי ישראל. לכן הבכור שייך לה' והוא נתנו מתנה לכהנים. אם כן הבכור שייך לכהנים. ובזה ישנם שלשה דינים. ישנו הדין של בכור האדם שנצטוונו לפדותו. ישנו הדין של בכור בהמה טהורה שדינה להיקרב למזבח. וישנו הדין של פטר חמור. כל הבהמות הטמאות פטורות מפדיון חוץ מחמור, זכר למצרים שנמשלו לחמור כמו שכתוב במדרש (תנחומא במדבר פ"ב, יל"ש במדבר פ"ג רמז תרצ"ב). בכור החמור דינו שיפדה בשה (שנמשל לישראל (שם)), "ואם לא תפדה וערפתו". בכור בהמה טהורה שמוקרב למזבח, בעצם אינו שייך לגמרי לכהנים, אלא למזבח, והוא כעין אדם שהקדיש קרבן, ואח"כ הכהנים זוכים בחלקם לגמרי.

קדושת הגוף וקדושת דמים

[2] והנה בבכור האדם יש לכהן זכות ממונית, ה' סלעים לפדיון. אולם אין הכהן יכול לקחת את הבכור עצמו במקום הה' סלעים. למרות שהכהן שואל את האב בעת הפדיון, "מאי בעית טפי, בריך בוכרך או ה' סלעים דמחייבת למפרקיה בהו" (טור יו"ד סימן ש"ה בשם הגאונים), אבל את הבכור עצמו אין הכהן יכול לקבל, כך פסק הרמ"א ביו"ד סימן ש"ה סעיף י' מפסקי תרומת הדשן רל"ה (בדפוס השו"ע כתוב בטעות קל"ה). בכור בהמה טהורה שמוקרב למזבח, הישראל נותנו לכהן וזה מקריבו על גבי המזבח. א"כ הכהן מקבל את עצם הבהמה. אבל אין זו זכיה גמורה לכהן, כמו שאמרנו לעיל, אלא זו בהמת קדשים ששייכת לכהן. אולם בבכור אדם כאמור אי אפשר לתת לכהן את עצם האדם. א"כ צ"ב גדר הזכות שיש לכהן בבכור. לכאורה הגדרת הדברים היא כך. הרי מצינו שני מיני קדושה, קדושת הגוף וקדושת דמים. הראשונה היא בבהמה המיועדת למזבח, והשנייה בהקדש בדק הבית וכו'. גדר קדושת בכור האדם היא סוג של קדושת דמים, ולא קדושת הגוף. אילו היתה בבכור קדושת הגוף,

ההמרה של הבכור.

בכור עם שני ראשים

[ט] נחזור לראשית הדברים, למהלך שאנו הולכים בו, שדין פדיון הבן מוטל הן על האב הישראלי והן על הכהן, כפי שדייקנו בפסוק בפרשה. ננסה עתה להגדיר את שני חלקי הפדיון. בהקדם נזכיר את הגמרא במנחות (דף ל"ז א') מעשה בתינוק שנולד עם שני ראשים ובא האב לשאול בכמה עליו לפדותו, ונאמר לו לתת לכהן עשרה סלעים דבגולגולת תלא רחמנא. הטור מביא זאת להלכה כיו"ד ריש סימן ש"ה, אבל הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה. כל בר דעת מבין שבעומק דברי הגמרא כתוב כאן שישנם שני דינים בבכור ובפדיון הבכור. אם היה רק דין אחד בבכורה, לא יכול היה להיות שיהיה דין של בכור שיש לו שני ראשים וחייבים לתת לכהן כפל מבכור רגיל. לכן כאשר מבואר בגמרא שישנו בכור שפודים אותו בעשרה סלעים, בעומק מבואר שישנם שני דינים בבכור, ולכן שייך שיפדו אותו פעמיים. א"כ מבואר כאן שישנו כפל בפדיון הבכור מחמת שבקדושת הבכור ישנה נקודה כפולה (יסוד זה ומעין זה מובן אך ורק מצד שילוב ההלכה עם האגדה. בגדרי ההלכה לבד, לא שייך יסוד כזה).

שני טעמים בפדיון בכור

[י] מהם שני הדינים שקיימים בבכור. נתבונן תחילה, מהו הטעם שהקב"ה קידש את הבכורים ולכן נצטוונו לפדותם. מצאנו לכך ברבותינו שני טעמים. הטעם הראשון עולה מהפסוק "כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור" (במדבר ג' י"ג). מבואר כאן שקדושת הבכורים קשורה במכת בכורות. הזוהר הקדוש בהקדמה (דף י"ד א') ובשמות (דף מ"א א'), מבאר שהפדיון בכור הוא להצילו ממות. דהרי בזמן מכת בכורות נגזרה מיתה על כל הבכורות כולם,

לממון, אלא רק הזכות ממון, הזכות תביעת ממון שהיה לכהן בחפץ - הוא בלחודיה נתפש בממון, ולכן הממון שייך עכשיו לשבט. הזכות הממונית של ראשית הממון הזה נפדה בממון שניתן לכהן. הרי שישנה כאן נקודה מאד מעניינת. יש פדיון, זכות הממון שהיה לכהן בבכור נתפס בממון. משא"כ הראשית נעתקה מן הבכור, אבל לא חלה על הממון, הקדושה נעלמה. זהו הדין של קדושת בכור אדם.

פדיון הפטר חמור

[ח] הדין השני הוא בבכור בהמה טהורה, שאין בו דין פדיון כלל, דהרי הוא מוקרב על המזבח. הדין השלישי הוא של פטר חמור. הקדושה בפטר חמור בודאי שאינה יכולה להיות קדושת הגוף, דהרי זו בהמה טמאה. גם עצם זה שהתורה קבעה בפטר חמור דין פדיון מכריח שאין כאן קדושת הגוף. אלא ע"כ, כמו בבכור אדם, אין כאן אלא קדושת דמים של ראשית. אמנם הזכות הממונית אינה שווה של החמור, שהרי פודים בגדול ובקטן, כמ"ש במשנה בבכורות (ט' א'). אלא כעין תרומה שהוא זכות ממון לשבט ומדאורייתא אין לו שיעור, מעין זה יש זכות ראשית של ממון בפטר חמור, אולם לא מוגדר שווי הממון. וכאשר הפטר חמור נפדה בשה, פשוט שהקדושה אינה יכולה לחול על השה, בדיוק כמו שהקדושה לא חלה על ה'ה' סלעים בפדיון הבן. כל פדיון שיש בהקדש של קדושת דמים, הקדושה חלה על הממון שבא במקום החפץ, כי אין שם דין קדושה מצד שם ראשית. שם מדובר בקדושה בעלמא, דהיינו קדושת הקדש שיכולה לחול כמעט על כל דבר. משא"כ בפטר חמור שהוא קדושת דמים מדין ראשית, א"כ כל מה שעובר לשה הוא הזכות הממונית שהיתה בפטר חמור, ולא שם הראשית שבפטר חמור. לכן השה שפדה את הפטר חמור הוא חולין ביד הכהן (טור ושו"ע ריש סימן שכ"א). זוהי לכאורה ההגדרה בדין קדושה של בכור ובדין

הישראל לפדות את עצמו ממות. מאידך, לתת את הרוממות לכהן, דין זה מסתבר ששייך גם בישראל, אבל אפשר להבין שזה דין גם בכהן. אפילו נאמר שבשאר מתנות הכהונה אין חיוב על הכהן לקבלם (הזכרנו לעיל שזה נידון באחרונים, וכן שיטת הנתיבות שם שאין בכל המתנות דין לתת אלא זהו רק זכות לתת), אבל כאן שיש דין לתת, ולכאורה יש גם דין לקבל, כפי שהזכרנו בתחילת דברינו. משום שע"י שהכהן לוקח את הראשית, הוא מרומם אותו, הוא מעלה אותו.

דין הפרשה בתרומה ואין דין הפרשה בפדיון הבן

[יב] והנה בשאר דיני הראשית כתרומה חלה וביכורים ישנו דין לקרוא שם על התרומה או על הביכורים או על החלה. ממילא הישראל שעושה את ההפרשה, הוא זה שמרומם. מאידך בפדה"ב, האם עצם הפרשת הה' סלעים עושה איזה חלות. לכאורה לא. דהרי המשנה בבכורות (דף נ"א א') הדנה מה הדין באב שהפריש מעות ואבדו, אומרת שהוא חייב להפריש אחרים תחתיהם. וישנם עוד כמה לשונות בגמרא שמשמע שהיה איזה סוג של הפרשת הה' סלעים לפני הנתינה אבל לא ברירא לן איזה חלות ההפרשה פועלת, אם בכלל. אבל בכל אופן בודאי שאצל הישראל לא יכול לחול כלום כל זמן שהוא לא נתן את המעות לכהן (עי' קצוה"ח שם). מאידך, בתרומה חלה וביכורים, הכהן מקבל את הזכות בעצם החפץ שיש בו כח ראשית, ולכן גם אם המפריש לא נתן את התרומה עדיין לכהן, עצם ההפרשה הופכת את התרומה להיות ממון השבט. ואח"כ יש עוד דין נתינה, אבל הקדושה והזכות ממזנית חלות עוד לפני הנתינה לכהונה. אבל בפדיון הבן, את הבכור עצמו הכהן הרי אינו יכול לקחת, אלא צריך לפדותו. וקודם שהאב נותן את הממון לכהן, אין כאן כלום. לכן יש דין שהכהן יוציא את זה מהישראל, דרך אז חלה הרוממות. ולכן

גם של ישראל. ובכדי להציל את בכורי ישראל ממיתה, יש דין לפדותם. א"כ זהו פדיון להציל מן המות. זהו טעם אחד, ומצד כך בכור נק' פטר מלשון נפטר, פטור מן המות. טעם שני של פדיון בכור מבואר בחינוך (מצוה י"ח), שהוא מדין ראשית, כמו בתרומה וחלה שאנחנו נותנים מראשיתם לכהן. מכיון שהנתינה לכהן היא בעצם נתינה לקב"ה, לכן בכך אנו מרוממים ומקדשים את המתנה. וה"ה בבכור, בנתינת הראשית לכהן, אנחנו מרוממים ומקדשים אותו. זוהי נתינה של ראשית לכהן. זוהי הקדשה, זוהי רוממות, זוהי מעלה. ומצד כך נק' פטר, לשון התחלה. א"כ הטעם הראשון הוא טעם של שלילה, להפקיע, למנוע מהבכור את המות שדבק בו. הטעם השני הוא להעלותו לרוממו, כמו בהפרשת חלה ותרומה וביכורים, שכולם נקראים ראשית. אמנם בכל אלו אין דין פדיון, אלא הדין הוא לתת אותם עצמם, בעוד שהבכור אינו נקרא תרומה, ויש בו דין פדיון, אבל מצד ענין עילוי הראשית הוא דומה לתרומה. הבכור הראשון היה אדם הראשון (מדרש אגדת בראשית פרק מ"ג). בכורו של עולם היה. ובאמת דבק בו המות, כי לא היה לו פדיון. "ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב' י"ז). אדם הראשון לא נפדה ומחמת כח המות שדבק בראשון, אדם הראשון מת.

גדרי הפדיה בכהן ובישראל

[יא] לאחר שבררנו את ב' הטעמים לפדיון, נחזור עתה לנקודה הראשונה שהזכרנו, שיש דין פדיה בישראל ויש דין פדיה בכהן. והנה נראה שמצד הטעם שהפדיה מצילה את הבכור ממות, דין זה שייך בישראל ולא בכהן. מאידך, מצד הטעם שמרוממים ומעלים את הבכור, זה שייך לקב"ה, והקב"ה הרי נתן את מתנותיו לשבט הכהונה, כ"ד מתנות כהונה. א"כ מצד זה, הפדיון שייך גם לכהן. הישראל פודה את עצמו ממות, "פדה את נפשי מכל צרה", כלשון הפסוק (שמואל ב' ד' ט'), זה דין שמוטל על

אבל אם המצוה הוא החיוב הממוני, כדברי הגר"א שיש על האב חוב בעלמא, אזי גם אם מת הבן לאחר ל' יום, אף על פי שלא נתן, החיוב הממוני כבר חל ומות הבן לא הפקיעו.

מת הבן ביום השלושים

[יד] א"כ הדין הוא שאם מת הבן בתוך שלושים יום, האב פטור, ואם מת לאחר שלושים יום, האב חייב. מה הדין אם מת ביום השלושים בדיוק. בפסוק כתוב "ופדויו מבן חדש תפדה". כמה זמן זה חדש. יכול להיות עשרים ותשע יום ויכול להיות שלושים יום. אורך חדש לבנה במוצק עולה כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים (מסכת ר"ה כ"ה א'). לכן לפעמים עושים החודש כ"ט יום וראש חדש הוא יום אחד ופעמים עושים החודש ל' יום וראש חודש הוא יומיים. אומרת המשנה "מת ביום השלושים כיום שלפניו", כלומר שהאב פטור, כי ביום הכ"ט בודאי שלא מלאו לו חודש ימים. "רבי עקיבא אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן". ר"ע מסתפק אי אמרינן כאן שתי כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, או דלמא כאן מלמדין, ואכ"מ. עכ"פ מבואר שלר"ע אזלינן כאן בתר המוחזק, כי המוציא מחברו עליו הראיה. מה עומק הדבר.

מיעוט הלבנה וב' ימי ר"ח

[טז] פשוט וברור הדבר לכל משכיל מהיכן בא המושג של שני ימי ראש חדש. בפשטות, מצד העובדה שחודש לבנה הוא בערך כ"ט ימים וחצי, הרי בזמן שעבירו את החודש ע"פ מולד הלבנה, פעמים שהיה החודש חסר - כ"ט יום, ופעמים מלא - ל' יום. וחכמים הוסיפו כללי דחיה כמו לא אד"ו ראש וכו' (עי' תוס' ר"ה י"ט ב' ד"ה ואל) כדי ש"ב חודשים יעלו לשנה, ואכ"מ. אבל בעומק, טעם הדבר שיש ב' ימי ראש לחודש, שהרי ראש חדש הוא המועד של הלבנה. ואיתא בגמרא (חולין דף ס' ב') "אמרה ירח לפני הקב"ה, רבש"ע אפשר לשני מלכים

פירש האבן עזרא שפדה תפדה פירושו שתקח פדיונו, כי אם הכהן לא יקח את הפדיון אז אין כאן שום נגיעה של העלאה של הדבר לכהונה. דשם התרומה שבדבר, הרוממות שבדבר, הוא רק מכח כך שהכהן לוקח את הה' סלעים. אם כן מצד הישראל יש לו הדין לפדות עצמו מן המות. מצד הכהן הלקיחה היא בחינת ההעלאה שבדבר, שיגיע ליד הכהן הזכות של הראשית שבדבר על אף שאין כאן קדושה בפועל, כי הממון הוא חולין. אבל יש כאן את זכות הממון של הראשית לתת אותו לכהן וזה גופא ההעלאה שבדבר. לכאורה דין זה הוא הן על הכהן והן על הישראל.

מת הבן קודם ל' יום או אחר ל' יום

[יג] מכל הנ"ל עולה שישנה כאן נקודת יסוד אחת. דין הבכורה מורכב משני חלקים. האחד - שלילת המות שבבכורה. השני - דין הקדשה שיש כאן זכות ממונית לכהן. נראה עתה את הסוגיות במסכת בכורות כיצד הדינים הללו מתגלים. המשנה בדף מ"ט א' אומרת, "מת הבן בתוך שלושים יום, אע"פ שנתן לכהן - יחזיר". מפני שאין חיוב לתת קודם שלשים יום, כמו שמפורש בפסוק "ופדויו מבן חדש תפדה". אבל אפילו נתן לכהן לפני השלושים יום, ומת הבן, צריך הכהן להחזיר. "לאחר ל' יום, אע"פ שלא נתן - יתן". במאמר מוסגר מוכח מכאן שאי אפשר לתת את הבן עצמו. דאם אפשר היה, אזי כאשר מת הבן לאחר הל' יום, היה צריך להיות הדין שמת לכהן והאב פטור. אלא מכיון שאי אפשר לתת את הבן, לכן גם כאשר מת הבן לאחר ל' יום, חייב האב בפדיון. עוד רואים מהמשנה שהפדיון הוא חיוב ממוני. דאם הגדרת החיוב היתה מצד שיש מצוה לפדות את הבן (אפילו על הצד שאי אפשר לתת את הבן עצמו), ומת הבן קודם שפדוהו, הרי פקעה המצוה. אין את מי לפדות. כמו אדם שלא הניח תפילין ביום מסוים, אותו אדם לא קיים את המצוה באותו יום, והמצוה עברה מן העולם.

ימי ר"ח, ישנה גם בחינת ההעלאה של הבכור. א"כ יום הל' הוא התיקון, ההעלאה, ויום הא' הוא הפדיה מן המות. עיקר דין הפדיון מצד הישראל הוא לפדות עצמו ממות. אבל אם הוא מת ביום הל', לתנא קמא הוא פטור. כי לא שייך העלאה לקדושה ללא פדיון ממות. דין ההעלאה לקדושה אמרנו שהוא מצד הכהן, זהו חלקו בפדיון, אבל אינו שייך בלי חלק הישראל בפדיון שהוא לפדות עצמו ממות. כי למרות שישנם כאן שני דינים, אבל הם נעשים בפעולה אחת, לא שייך להפרידם. הקב"ה במכת בכורות עשה שתי פעולות בבת אחת, שמר על בכורי ישראל וקידש אותם. הם נפדו ממות והם הועלאו לקדושה. אבל במי שהוא בר מות אין בו העלאה לקדושה כדוגמת נפל. לכן אם מת ביום הל', לת"ק אין חיוב של פדיון. זה ראש חדש בבחינה של העלאה בלבד. אם כן נתבארה כאן הסוגיה האם פודים כאשר מת ביום השלושים, שזה מדין השני ראשים של הבכורה, ומדין שני הטעמים שקיימים בפדיון הבכור.

הוא לפדות ובנו לפדות, מי קודם

[יז] כתוב במשנה דף מ"ט א' "הוא לפדות ובנו לפדות". מה הדין של פדיון הבן כשיש לאדם בן והוא עצמו עדיין לא נפדה, אבא שלו לא פדה אותו. כגון שהוא לא ידע שהוא בכור או שלא ידע שלא פדו אותו או שפשע. ועתה שנולד לו בן, התברר שהוא עצמו עדיין לא נפדה. א"כ יש לו חיוב לפדות את עצמו ואת בנו. דא עקא, שיש לו רק חמישה סלעים. את מי הוא יפדה. מסברא פשוטה הוא קודם, כי מצותו באה לעולם קודם. אבל במשנה ישנה מחלוקת. "הוא קודם לבנו, רבי יהודה אומר בנו קודמו שמצוותו על אביו ומצוות בנו עליו". לכאורה ר"י סובר שמכיון שלכתחילה מצות האב מוטלת על אביו ורק בדיעבד על עצמו, לכן פדיון בנו שהוא לכתחילה יקדום לפדיון עצמו שהוא די'עבד (כבר דנו האחרונים בארוכה

שישתמשו בכתר אחד, אמר לה לך מעטי את עצמך, אמרה לפניו, רבש"ע, הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמציע את עצמי. וכו' חזייה דלא קא מיתבא דעתה, אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח וכו' אמר הקב"ה שעיר זה (של ראש חדש) יהא כפרה על שמיעטתי את הירח". כאשר היו ב' מאורות גדולים, אמרה הלבנה אי אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד. אמר לה הקב"ה לך ומעטי את עצמך. מה רצתה הלבנה, שיהיה ראש אחד, לא שתיים. אז מה התיקון שלה, שיהיו שני ראשי חודשים! כאשר ראש חדש הוא יום אחד, זו בחינה של אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ומאידך כאשר ראש חדש הוא יומיים, זה גופא התיקון ללבנה. החטא היה שהתלוננה על שני ראשים והתיקון הוא שישנם שני ימים של ראש חודש. זה גופא התיקון של אין שני מלכים משמשים בכתר אחד. לפי זה נבין ברור שיום ל' הוא ראש השני, לא העיקרי. עיקר ראש חדש מעיקר הדין הוא יום א' בחדש הבא. יום הל' הוא ראש שני. על אף שזה לא ממש ברור, עי' במסכת נדרים משנה וגמרא ובר"ן בדף ס', ואכ"מ. אבל בכל אופן ישנם כאן שני ימי ראש חדש. יום הא' בחודש הבא בודאי שאנחנו מגדירים אותו כראש חדש, כי הוא קבוע. יום הל' בחודש דהשתא נקרא ראש שני.

אם אין פדיון מן המות אין העלאה לקדושה

[טז] כפי שהעלינו, ישנם שני ענינים בפדיון הבכור. יום הל', שורשו הוא ממיעוט הלבנה, וזה בחינת מות, מה לי קטליה כולא מה לי קטליה פלגא (עי' חולין ל"ה ב'). מצד זה יום הל' זו אותה נקודה של ראשית שדבק בה המות. יום הא', שהוא התיקון של שני מלכים משמשים בכתר אחד, זה היפך של המות. במיעוט הלבנה, קודם כפרתה, קודם שנקבעו שני ימי ר"ח, ישנו רק ראש אחד, זה בחינת הבכור שפודים אותו ממות. אבל לאחר הכפרה, שישנם שני

האב מעלה את הבכור

[יט] הסיבה השניה היא מצד דין ההעלאה לכהן. אזי ת"ק מחדש כאן סברא שהמצוה שלו קדמה למצוה של בנו. מאידך ר"י סובר שמצותו שלו על אביו ומצותו של בנו עליו (על אף שבגמרא מבואר טעם אחר, אבל דברי המשנה בפשוטם לא זזים ממקומם). עומק הדבר. המצוה השניה שאמרנו בבכורות היא להעלות כל דבר לשורשו, לרומם אותו. למה יש מצוה על האב לפדות את בנו. ודאי כפשוטו מחמת שהבן הוא תינוק ואינו יכול לפדות עצמו. אבל בעומק, מכיון שכל המצוה היא בעצם לרומם, האב שנמצא מעל בנו, הוא זה שיכול לרומם את בנו למדרגת האב. כי הבן הבכור הוא בחינת ראשית, בחינת קדש, וכל הראשית התחילה בנקודת המוח של האב, שם נקודת הקדש שם נקודת הראשית כמו שידוע. לכן מצות האב לפדות את בנו היא מחמת שהאב יכול להעלות את בנו לנקודת הראשית. ומצד כך, כאשר הוא צריך לפדות את עצמו והוא צריך לפדות את בנו, מה יקדם? הבן יקדם! כי באב היא הנקודה שמעלה אותו לראשית. משא"כ, את עצמו, מי שיכול בעיקר להעלותו לראשית זה אביו. אם כן לתנא קמא שמבואר שסובר שהוא קודם, זה מחמת ב' הטעמים בפדיון.

בכור שרק הוציא ראשו

[כ] המשנה (בדף מ"ו א') מבארת כיצד יתכן שנולד הוא בכור לנחלה ואינו בכור לרחם ופטור מפדה"ב. כגון שהראשון הוציא ראשו בלבד, וחזר והכניסו, ולאחר מכן מת ברחם. האח שבא אחריהו הוא בכור לנחלה, כי אין לב האב דווה על הראשון, ופטור מפדיון, כי הראשון כבר פטר את הרחם. א"כ ישנם שני סוגי בכור רחם, בכור שרק הוציא ראשו, ובכור שנולד כאדם גמור. אלו בעומק שני ההבחנות של הבכורה שעליהם דיברנו. דהנה כאשר מונים את בני ישראל שלא יהיה בהם נגף, אז כל אחד צריך לתת מחצית השקל

בגדר חיוב הבן לפדות עצמו לכשיגדיל). למעשה הגמרא (דף מ"ט ב') מפרשת את המשנה אחרת. כאשר אין לו אלא ה' סלעים, לכ"ע הוא קודם. הפלוגתא כאשר יש לו ה' משועבדים וה' בני חורין. ר"י סובר שיפדה עצמו מהמשועבדים ואת בנו מהבני חורין. ות"ק סבר שאינו יכול לפדות עצמו מהמשועבדים, ולכן ישתמש בבני חורין לפדות עצמו. שורש המחלוקת האם מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא או לא, ואכ"מ.

חייך קודמים

[יח] בכל אופן לפי פשוט המשנה, עומק הדבר שהוא לפדותו ובנו לפדותו הוא קודם, זה מצד הדין שחייך קודמים. כידוע במסכת בבא מציעא (דף ס"ב א') שנים שהיו מהלכים במדבר ויש להם רק ליטרין אחד של מים. אם הוא שותה חברו מת, אם חברו שותה הוא מת. תנא קמא סובר ימותו שניהם. עד שבא רבי עקיבא ודרש וחי אחיך עמך (ויקרא כ"ה ל"ו), חייך קודמים לשל חברך. מה הדין אם אדם הולך במדבר עם הבן שלו. וכי הדין ישתנה. פשיטא שלא. אפשר שמצד רחמי האב על הבן, האב יוותר, ונראה שרשאי (עי' ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד במעשה דריש לקיש, ספר חסידים אות תרצ"ח-ת"ש, שו"ת רדב"ז תש"א"ב, מגדל עוז ליעב"ץ אבן בוחן פנה א' אות פ"ה, שו"ת מחנה חיים יו"ד ח"ג סימן ס"ה, אמנם דוקא כאשר אינו עושה מעשה רציחה בידים, שאינו נוטל חייו בידיו, אלא מת מהעדר שתייה). אבל מ"מ מדין חייך קודמים, האב קודם. לכן כאשר יש לאב מצוה לפדות את עצמו ויש לו מצוה לפדות את בנו, יש כאן שתי סיבות למה להקדים את פדיון עצמו. הסיבה הראשונה שהרי אמרנו שסיבת הפדיון שאדם פודה את עצמו היא מחמת המיתה שנדבקה בבכורות. אז בעצם יש כאן גזירה של מיתה על עצמו ויש כאן גזירה של מיתה על בנו. הפדיון פודה אותו ממות, ומכיון שחייך קודמים, הוא קודם.

המות שבה, היא בחינת הירח, "לכי מעטי עצמך". א"כ בעומק, נקודת המות מתגלה באותה נקודה שהאם טמאת לידה. לכן מי נקרא ילוד, מי שאמו טמאה לידה, שבלידתו מתגלה המות, ולכן הנולד צריך פדיון מן המות. משא"כ, מי שאין אמו טמאת לידה, אז לא דבק בו נקודת המות. אמנם ברור שא"א להעלות אותו לקדושה, ולא שייך שיהיה בו פדיון. לכן מי שאמו טמאה לידה יש לו דין שהוא נקרא פטר רחם בכדי שהוא יוגדר כבכור כלפי הפדיון מן המות. ואפילו אם הוא נפל וא"א לפדות אותו ממות כי הוא מת, אבל נגע בו נקודת המות, ולכן הבן שנולד אחריו פטור מפדיון, כי כבר נגע נקודת המות באח הראשון ולא בו. משא"כ אם אמו איננה טמאה לידה, אין כאן גילוי של נקודת מות, ואין כאן חלות של פדיון לפדות מן המות. ממילא הבן שנולד אחריו הוא יהיה בכור לפדיון.

בכור אדם הוא נקודת האמצע בין פטר חמור ובכור בהמה טהורה

[כב] אם כן מה שהתברר לנו השתא שיש בחינה של בכור שהוא רק קדושת דמים - זו ההגדרה של בכור אדם. משא"כ בכור בהמה טהורה, הוא בכור שקדוש בקדושת הגוף ועולה למזבח. הדין השלישי הוא פדיון של "פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו". מהו עומק שלושת הדינים הללו. כבר הזכרנו את דברי המדרש שפטר חמור הוא כנגד המצרים, שהם בחינה הנקראת "בשר חמורים בשרם" (יחזקאל כ"ג ב'). המצרים דבק בהם המות ולכן יש דין לפדות את החמור. ברור שאין עיקר פדיון פטר חמור העלאה לקדושה. הרי הוא בהמה טמאה, לא חל בו נקודה של קדושה. לכן דין פדיונו מיום הוולדו (בכורות י"ב ב'), כי אין בו אלא או פדיון או מות, אבל אין בו כלל נתינה לה'. לכן אין לשבט הכהונה בו אלא זכות דמים בלבד. כנגד בכורי מצרים שמתו נאמר בפדיון פטר חמור "ואם לא תפדה

כפר נפשו (ריש פרשת כי תשא), ומונים אותם לגולגלתם, "בקע לגלגלת מחצית השקל" (שמות ל"ח כ"ו). במאמר המוסגר, לכאורה גם שם, אם יהיה אחד עם שני ראשים יצטרך לתת שקל שלם. עכ"פ כאשר מגדירים שאדם הוא בר מות, אזי אומרים שראשו עומד להינטל, כי בלי ראש האדם לא חי. ולכן כאשר מונים את בני ישראל שלא יהיה בהם נגף, אז נותנים פדיון נפש לפי גולגולת. כי כאשר באים לפדות אדם ממות, אומרים שפדינו את ראשו, פדינו את נקודת הראשית שבו, ששם שולט המות. א"כ סוג הבכור שרק ראשו יצא, הוא ההבחנה של הפדיון ממות. מאידך, כאשר באים להקדיש דבר, פשוט שא"א להקדיש רק ראש בלי אברים (אא"כ מדובר בקדושת דמים). אלא מקדישים את שלימות הדבר, וזו ההבחנה של בכור שהוא אדם שלם, שפדיונו בא להעלות את נקודת הראשית שבו.

בלי טומאת לידה אין פטר רחם

[כא] ואותו יסוד נראה גם במשנה בדף מ"ז ב', "המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים, והמפלת ליום ארבעים, הבא אחריהם בכור לנחלה ולכהן". הרמב"ם בהלכות ביכורים פ"א ה"ד, כאשר מביא משנה זו, מגדיר כך: "כל נפל שאמו טמאה לידה, הבא אחריו אינו פטר רחם. וכל נפל שאין אמו טמאה לידה, כגון המפלת כמין דגים וכו', הבא אחריו בכור לכהן וחייב לפדות". ולכאורה יש להתבונן, מה זה קשור לטומאת לידה. הרי לידה זה דין באם, ומי שנולד זה דין בוולד. בפשטות בודאי שאפשר לקשר, אבל לענייננו, טומאת לידה מהיכן היא באה, מאותה נקודת מות שנגזרה על אדם הראשון "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט' ו'). ולכן חוה התחיל לצאת ממנה דם (ספר עץ הדעת טוב לר' חיים ויטאל, פרשת תזריע), שזה בחינת המות שבה, כי הדם הוא הנפש. יציאת הדם מהנוקבא בכל חדש היא בחינת

גוף ונפל בו מום, יורדת קדושתו לקדושת דמים והוא בר פדיון (רמב"ם הלכות איסורי מזבח פ"א ה"י). ולכן היה אפשר להחליף את הבכורות בשבט לוי. ובעומק יותר, עצם האפשרות לפדות את הבכור מקדושתו הוא בחינת מות. ולכן דין בכור תלוי באם ולא באב, כי שורש המות באשה. כאשר המום הזה יעבור מבכור האדם, כאשר יתבטל החטא, יהפוך הבכור אדם להיות קדוש בקדושת הגוף, קדושת מזבח. זו בחינת הבכור דלעתיד לבוא, שהוא קדוש בקדושת מזבח, אין בו מום, ואין בו פדיון, אין בו מות, ואין בו הפסקה. בעזר ה' שנזכה לקדושת עולם.

סוגיות בפרשה 040 קרח פדיון בכור
מספר שיעור בקול הלשון 1131286

וערפתו". כאן מתגלה נקודת המות שבפטר חמור. אמנם אם הפטר חמור נפדה, אז הוא לא מת, אבל מה שמתגלה בו זו נקודת המות שבבכור. לעומת זאת בבכור בהמה טהורה שמקריבים אותה להמזבח, עיקר הגילוי שבה היא נקודת הקדושה, ההעלאה שבבכור. בכור האדם הוא נקודת האמצע. מחד צריך לפדות אותו ממות, אבל חס ושלום לומר שאם לא תפדה וערפתו. מובא בתורה שלמה (במדבר י"ח ט"ו אות ע"ט) מדרש שמי שלא פדה את בכור בנו הרי מן הראוי שיערף כמו פטר חמור. עומק הדבר, שהרי הגדרת הפדיון הוא לפדות מן המות. אם הוא לא פודה את בנו, אזי דינו הוא כמו פטר חמור שעורפים אותו, דומיא דבכורי מצרים שנקראים חמורים שמתו במכת בכורות. מאידך בבכור אדם ישנו דין של העלאה בקדושה, אבל השתא זה רק בחינה של קדושת דמים. מ"מ דלא כפטר חמור אין בו פדיון קודם ל' יום, דצריך שיצא מדין נפל, דיש בו נתינה לה', ואם אינו חי אין כאן נתינה. לכן בכור בהמה טהורה שעולה לה' ילפינן מבכור אדם, שלשים בדקה וחמישים בגסה (ע"י רש"י בכורות כ"ו ב' ד"ה מלא תקן).

המשיח יהיה בכור

[כג] מפורש במדרש (שמ"ר פרשה י"ט פיסקא ז'), שעתידי הקדוש ברוך הוא לעשות את המלך המשיח בכור. ברור לכל מבין שיש כאן עומק. האם המשיח יהא חייב לפדות את קדושת בכורו? הרי כל מה שבכור אדם צריך פדיון זה מכח החטא. כשיבוא משיח צדקנו ויתקן החטא, יחזרו הבכורים לקדושתם ולעבודתם יחד עם הלויים (אוה"ח הקדוש בראשית מ"ט כ"ח). א"כ לא יצטרכו לפדיון. יותר מכך, איזו קדושה תהיה להם אז - קדושת הגוף! הבכור של השתא שיש לו דין של קדושת הגוף זה רק הבכור בהמה טהורה. משא"כ בכור האדם נפלה קדושתו לקדושת דמים כי יש בו חטא. החטא הוא כמו מום, דמי שהיתה בו קדושת

אוצר האותיות בבור כהן

א' ניסן נטל עשר עטרות

[א] "ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל" (ריש שמיני). מפרש רש"י, "ויהי ביום השמיני - למילואים, הוא ראש חדש ניסן שהוקם המשכן בו ביום, ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם". כלומר, יום השמיני הוא יום השמיני למילואים. ובשבעת הימים שקדמו לר"ח, כמו שמוזכר בפרשת צו, שימש משה רבינו בהקרבת הקרבנות, ללמד את אהרן ובניו את עבודת הקורבנות. וביום השמיני, א' ניסן, קרא משה לאהרן ולבניו שמכאן ואילך העבודה מוטלת עליהם. ואותו יום נטל עשר עטרות (ברייתא דסדר עולם פ"ז, תו"כ על אתר, שבת פ"ז ב'). והרי פרטן. ראשונה - ראשון למעשה בראשית. רש"י בגמרא שם גרס ראשון לבריאת העולם. כלומר שהיום הראשון במעשה בראשית שהיה ביום א' בשבת, היה גם א' בניסן. והריטב"א על אתר מפרש שזה למד"א בניסן נברא העולם, דהיינו ר' יהושע, בעוד שר' אליעזר סבר שבתשרי נברא העולם (עי' ר"ה י' ב', י"א א'). שניה - ראשון לנשיאים, היינו הקרבת הנשיאים המפורטת בפרשת נשא התחילה בא' ניסן. שלישית - ראשון לכהונה. אומר רש"י "אותו היום שמיני למילואים ועבודה באהרן ובניו, ועד עכשיו היה בבכורות". רביעית - ראשון לעבודה חמישית - ראשון לירידת האש. ששית - ראשון לאכילת קודשים. שביעית - ראשון לשכון שכינה. שמינית - ראשון לברך את ישראל. תשיעית - ראשון לאיסור הבמות. עשירית - ראשון לחודשים. אלו הם עשר עטרות שנטל אותו יום.

מתי הותרו הבמות ולמי מותר הקריב עליהם

[ב] והנה רש"י פירש בעטרה השלישית - ראשון לכהונה - שעד עתה היתה העבודה בבכורות, ומעתה בכהנים. והנה במשנה בריש פ"ד דזבחים (ק"ב ב') כתוב "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים". כלומר, קודם הקמת המשכן היו מקריבים קרבנות על במות. במות כאלו נקראו במת יחיד או במה קטנה, לאפוקי מבמת ציבור או במה גדולה שהיא המזבח שעשה משה. גם לאחר שהוקם המשכן, היו תקופות שבמות יחיד חזרו והותרו, דהיינו כאשר המזבח היה בגלגל בנב ובגבעון (רש"י בזבחים שם). הכלל הוא שכאשר הארון היה באהל מועד, הבמות נאסרו, וכאשר הארון לא היה באהל מועד, הבמות הותרו (תוספתא קרבנות פרק י"ג אות ח', ירושלמי מגילה פ"א ה"ב דף י"ז ע"ב). והנה לגבי מי הקריב על הבמות, במשנה משמע שזו עבודת הבכורות. אבל למעשה כבר האריכו האחרונים שזה דוקא בקורבנות ציבור, כמו בפסוק (פר' תרומה כ"ד ה') שמביא רש"י (זבחים ק"ב ב' ד"ה ועבודה בבכורות). אבל קורבנות יחיד כל אחד עושה לעצמו, ואולי היתה עדיפות לבכורות מטעם כבוד אבל בודאי לא היה חיוב (עי' גור אריה על תולדות כ"ה ל"א, ט"ז בספרו דברי דוד עה"ת, תפא"י על המשנה אות ל"ד, חזו"א קדשים בכורות סימן ט"ז אות ח'). אמנם לקמן בסמוך נביא מדרש וירושלמי שלכאורה משמע לא כך, עי"ש. ולאחר שנבנה המשכן, העבודה עברה לכהנים, אבל כשחזרו והותרו הבמות, העבודה

בבמות יחיד חזרה והיתה מסורה לכל, "איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים י"ז ו'), כדאיתא בזבחים (ק"ח א').

דעת המדרש והירושלמי שעבודת הבכורות היתה מאז בריאת העולם

[ג] עכ"פ המשנה אומרת שהעבודה עברה מהבכורות לכהנים. נתבונן להבין ההבדל ביניהם. עצם המושג של בכור בא לומר שהוא ראשון, לכן כל מי שנק' בכור ע"כ כי יש בו הבחנה של ראשון. מאידך, המושג של כהונה הוא קודם כל ההבחנה שהיא שייכת לשבט לוי, ואח"כ נעשתה חטיבה מיוחדת לעצמה. לוי היה שלישי לרחם לאה כידוע. א"כ כהונה היא מדין שלישי, בכורה היא מדין ראשון. אמנם נאמרו דיני ראשון בכהנים לענין לכבדם, אבל מצד הרחם הם שלישי ולא ראשון. א"כ ישנם לפנינו שני מערכות, שכל אחת מערכת לעצמה, ובעומק התכלית היא לאחד אותם. נלמד תחילה כל מערכת לעצמה, ולאחר מכן נגלה את האחדות ביניהם. נתחיל במערכת הבכורות. הנה לעיל הזכרנו שישנו ירושלמי ומדרש שמשמע שדוקא הבכורות הם אלו שהקריבו קודם חטא העגל. הירושלמי הוא במגילה (י"ד ב'), שם מובא שרבי יוחנן בא לבית המדרש לדרוש מפסוקים מה שנשנה במשנה בזבחים שקודם שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות (כך פירשו הק"ע והפנ"מ). ובתחילה דרש זאת מפסוק "כי לי כל בכור בבני ישראל וכו' ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים" (בהעלותך ח' י"ז). אמנם זה לגבי בני ישראל וממכת בכורות ולהלן. ומנלן שקודם לכן ג"כ. מדכתיב "ותקח רבקה את בגדי עשו החמודות" (תולדות כ"ז ט"ז). מהו החמודות, שהיה משמש בכהונה גדולה. א"כ בירושלמי משמע שעבודה דוקא בבכורות. וגם במדרש (במד"ד ד' ח') באו לסייע

למה שכתוב במשנה בזבחים. "ותדע לך שהיו הבכורות מקריבים [עד שלא הוקם המשכן] מתחילת ברייתו של עולם, אדה"ר היה בכורו של עולם וכו'". ובגדי העור שנתן לו הקב"ה היו בגדי כהונה גדולה, ועברו ממנו לשת ולמתושלח לנח לשם לאברהם ליצחק לעשו ויעקב קנה ממנו הבכורה. אמנם מהמדרש מוכח שבכור הוא לאו דוקא, כי המדרש אומר ששם ואברהם לא היו בכורות, אלא כל מי שראוי לכך מקבל את התואר בכור, גם אם אינו בכור ממש. וכן מוכח ממה שיעקב קנה הבכורה מעשו. מ"מ אומר המדרש "את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא ימכור לו את הבכורה, לאו, אלא שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור". א"כ משמע מהמדרש והירושלמי שלא כל אחד יכול להקריב, אלא דוקא מי שנתמנה לכך. ולא כפי שמשמע מהגמרא בזבחים שכל אחד יכול להקריב בבמה בזמן שהותרו.

ועדיין אפשר לומר שלא דברו הירושלמי והמדרש אלא על קורבנות ציבור ולא על קורבנות יחיד, וצ"ע. וגם צ"ע מדוע רש"י שהזכרנו לעיל, מביא את הפסוק "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" (פר' תרומה כ"ד ה'), כביאור לעבודת בכורות, ומתעלם מעבודת הבכורות שהיתה מאז בריאת העולם. ונראה שרש"י סובר שלאחר שקדשו בכורות ישראל במצרים, עבודות הקורבנות בבמות היא רק בבכורות ישראל. אבל קודם שנעשו ישראל לעם במצרים, בודאי שכל יחיד יכול לעשות במה ולהקריב עליה, וכן משמע ברש"י במסכת בכורות (ד' ב' ד"ה בבמות וד"ה ועבודה בבכורות). ואפשר לומר שרש"י סובר שהירושלמי והמדרש פליגי על הגמרא בזבחים, א"נ

הגמרא בזבחים ורש"י דברו רק על קורבנות יחיד בבמות, והירושלמי והמדרש דברו רק קורבנות ציבור בבמות, וצ"ע.

אדם קין והבל

[ד] נתבונן עתה בדברי המדרש ביתר פרטות. המדרש מכנה את אדם הראשון בכורו של עולם. ברור שהוא לא היה בכור ללידה, מ"מ הוא הקריב קרבנות מדין בכור. הוא היה מעין בחינת טיפה ראשונה ממנו האב. מכיון שכל מהותו הוא היותו ראשון, לכן יש לו דין בכור. אמנם אדה"ר לא התקיים במעמדו כבכור, משום שבחטאו הוא איבד את נקודת הבכורה שבו. כפי שהבכורים איבדו את דין הבכורה שלהם בהקריבם קורבנות לעגל (כך מפרש המדרש את הפסוק בכי תשא ל"ב ו'), וידוע שחטא העגל מקביל לחטא אדה"ר, כך אדה"ר איבד את מעמד הבכורה שלו בחטא עץ הדעת. ועומק הדברים הוא שראשון בבריאה אין לו קיום. כל נקודת ראשון, אם לא מצטרף אליה נקודת שלישי, אין לה קיום. דיעויין בתנחומא (תולדות אות ד) "אברהם נתעטר בזכות יעקב, כשהשליך אותו נמרוד לתוך הכבשן ירד הקב"ה להצילו. אמרו מלאכי השרת, רבש"ע, לזה אתה מציל, כמה רשעים עתידין לעמוד ממנו. אמר להן הקב"ה, בשביל יעקב בן בנו שעתידי לעמוד ממנו אני מצילו. מנין, א"ר ברכיה, שכך כתיב, לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט) פדאו מן הכבשן". והנה מבואר באר"י ז"ל [לא מצאתי] שנקודת הראשון שבבריאה אין לה קיום, היא לא מתקיימת, היא תמיד נופלת. אנחנו רואים את זה בבכורו של עולם, אדם

הראשון, שנפל. אנו רואים זאת בבכורות שלא הצליחו להתקיים מפני שחטאו בעגל. כל בכור וכל ראשון אם לא מצטרף אליו שלישי, אין לו קיום. הבכור השני שהיה בעולם היה קין, וגם הוא אבד בחטאו. הוא הביא קרבנות כי הוא היה בכור [לפי השיטה שיש מנחה בבמה, עי' זבחים ס"ט א' ובעוד מקומות], ומשלא נתקבלה מנחתו, נפל בחטא ונאבד. ושוורש נפילתו היה כי לא היה לו חיבור לשלישי. אמנם הקרבן של הבל התקיים [ולכאורה זה מתאים לשיטה שכל יחיד יכול להקריב בבמה ולא רק בכור]. ומדוע. דין ראשון שבו בא מכך שהביא את בכורות צאנו. ודין שלישי שבו בא מכך שהבל התגלגל בשת, ולאחר מכן התגלגל במשה רבינו (עי' כל זה בשער הגלגולים הקדמה כ"ט), שהוא שלישי לרחם. א"כ יש בהבל צירוף של ראשון ושלישי.

צידון אברהם יצחק עשו ויעקב

[ה] והנה הפעם הראשונה שנמצאת בתורה המילה בכור בהקשר לאדם [אבל בבעלי חיים כבר בהבל נאמר שהביא מבכורות צאנו], הוא בצידון בן כנען בן חם בן נח (נח י' ט"ו). צידון היא גם עיר הסמוכה לצור, והוזכרה בנביאים מספר פעמים. עי' בישעיה (כ"ג) ובמפרשים שם שהיתה קשורה בסחר עם צור, וכאשר צור נפלה גם צידון נפלה. והנה צור ע"ה עולה בגימ' כהן בכר. כלומר קיומה של צידון שהוא בכור היה רק מכח צור שהיא צירוף של כהן ובכור. וכאשר צור נחרבה, כלומר הצירוף של כהן ובכור אבד, ממילא גם צידון חרבה. גם ירמיה (מ"ז) ויחזקאל (כ"ח) התנבאו על חרבן צידון, כי אין קיום לראשון. בכור נוסף שלא התקיים כי לא היה מחובר לשלישי, היה עשו.

* לאחר תקופה אמר לי הרב שהוא לא מוצא זאת בכתבים, והציע מקור אחר, מתנחומא תולדות אות ד "אברהם נתעטר בזכות יעקב כשהשליך אותו נמרוד לתוך הכבשן ירד הקב"ה להצילו אמרו מלאכי השרת רבש"ע לזה אתה מציל כמה רשעים עתידין לעמוד ממנו אמר להן הקב"ה בשביל יעקב בן בנו שעתידי לעמוד ממנו אני מצילו מנין א"ר ברכיה שכך כתיב לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט) פדאו מן הכבשן".

תפילתו של משה. וגם בפסיקתא הנ"ל כתוב "וה' הכה כל בכור, מהו כל בכור, בכור לאיש בכור לאשה ואפילו נקיבות הבכורות מתו באותו הלילה, לכך נאמר כל בכור". חידוש הוא שגם בנקבה נאמר לשון של בכורה. ואולי זה מדין גדול שבבית, וצ"ע. והנה הרמב"ן (בא י"ב ל') כותב שעל דרך הפשט רק פטרי רחם מתו במכת בכורות, שהרי כנגד בכורי המצרים שמתו נתקדשו בכורי ישראל, ובישראל קדושים רק פטרי רחם. אבל מודה הרמב"ן שלא כך דרשו חז"ל, כפי שהבאנו לעיל. ועוד שרש"י (בא י"ב ל') מביא ממכילתא (על הפסוק בא י"ב ל"ג) שגם בכור של רווק שאשת איש מצרית זנתה עמו מת במכת בכורות, שמע מינה שמתו גם בכור לאב שאינו פטר רחם לאמו.

מהו פטר רחם

[ז] הנה בגמרא בבכורות (ד' ב') מובאת ברייתא שבשלשה מקומות נתקדשו בכורות לישראל, במצרים במדבר ובכניסתם לארץ. ישנה שם מחלוקת, שלרבי יוחנן בכורות שנולדו במדבר קדשו ולא פסקה קדושתם, ולריש לקיש קדשו ופסקה קדושתם. עכ"פ גם כאן אנו רואים את השילוש בבכורות, על דרך שבעל הטורים הביא שילוש בבכורות, בכור לאב, בכור לאם, וגדול שבבית. והנה בכור ללידה שאינו בכור ליצירה כעשו הוא בודאי בכור לאם, שהרי הוא פטר רחם, ובכור ליצירה שאינו בכור ללידה כיעקב, בודאי אינו בכור לאם. ויש לדון שבכור ליצירה שאינו בכור ללידה כיעקב, נכלל בבכור לאב שאינו בכור לאם, שהרי הוא בא מהטיפה הראשונה של האב, ועדיין צ"ע בזה, ועי' בחומש הגר"א (בהוצאת הר"ד אליאך) על הפסוק כי תהיינה לאיש שתי נשים (כי תצא כ"א ט"ו). נתבונן עתה בג' מיני הבכורות, בכור לאב, בכור לאם, וגדול

מאיך ליעקב היה כח של שלישי, שהוא היה שלישי לאברהם ויצחק. לכן עשו אמר למה זה לי בכורה, הנני הולך למות כמו אדם ראשון שבכורתו הובילה אותו למוות. באותו יום שאברהם שהוא ראשון - מת, מכר עשו את הבכורה בנזיד עדשים (ב"ב ט"ז ב'), ואיבד את הראשון שבו. ויעקב שהוא שלישי לאברהם וליצחק, הוא בבחינת "לא ימושו מפ"ך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך עד עולם" (ישעיה נ"ט כ"א), לכן גם כשמת אברהם אין ביטול לזרעו. משא"כ עשו שהיה לו את כח הראשון, כאשר אברהם מת אז כח הראשון לא התקיים, וממילא עשו איבד אותו כשהתגלה המוות בכח הראשון. אברהם יש לו ביטול, יצחק יכול להיות לו ביטול, אבל יעקב נאמר עליו ערסיה שלימא מתוך שאין לו ביטול מכח השילוש (עי' זהר חדש יתרו דף ל"ז ט"ג, אות שי"א בסולם).

מיני בכורות שמתו במצרים

[ו] נדון עתה מהו נכלל בגדר בכור. חז"ל (ב"ר ס"ג ח'), מובא ברש"י (תולדות כ"ה כ"ו), אומרים שעשו היה בכור ללידה ויעקב היה בכור ליצירה, כלומר שנוצר מטיפה ראשונה, מלה"ד שפופרת שפיה קצר, נכנס ראשון יוצא אחרון. א"כ חזינן שיש בכור ליצירה ובכור ללידה. וזו סוגיא שהולכת ומתרחבת. דהנה בפרשת בכורות, בפסוק אחד (פר' בא י"א ה'), מוזכר מילת בכור ארבע פעמים, והבעל הטורים דורש, "כנגד בכור לאב, בכור לאם, וגדול הבית, ובכור בהמה אינו מהחשבון שהוא צריך לגופא". כמו שרש"י (בא י"ב ל'), מביא מחז"ל (פסיקתא רבתי על פסוק ויהי בחצי הלילה י"ב כ"ט), שאם לא היה בכור בבית, מת מי שהוא גדול שבבית, שנאמר אף אני בכור אתנהו. ישנו אפילו מדרש (ילקוט שמעוני שמות פ"א רמז קפ"ו) שבתיה היתה בכורה של פרעה וניצלה בזכות

מסרחת, כמו שכתוב במשנה בשבת (פ"ו א') "מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טמאה", אבל לאחר שלושה ימים הטיפה מסרחת והאשה טהורה. משא"כ בכור לאם שהוא פטר רחם, זהו בכור שמגיע על ידי צירוף, על ידי בנין. הוא מצטרף במעי אמו ז' או ט' חודשים. פטר רחם אינו רק מלשון פתיחה אלא הוא פטר רחם שהוא פתיחה שעל גביו נבנים כל האחרים. הרי זה הדין בכבוד את אביך ואת אמך שדורשים חז"ל (כתובות ק"ג א') לרבות את אחיו הגדול שיש חיוב של כיבוד אח גדול. ומבאר האריז"ל (עי' שער הכוונות כוונת ק"ש דרוש ו' ד"ה והנה כל הבנים) הטעם, מחמת שהוא מצטרף בבנין שאר הבנים, ולכן חייבים בכבודו. א"כ יש חילוק בין בכור לטיפה שהוא בכור לאב לבין בכור לרחם שהוא בכור לאם. בכור לטיפה הוא בכור שפותח, אבל הטיפות שמנה יולדו הילדים הבאים אינן נבנות על גבי הטיפה הראשונה. משא"כ בכור לאם, פטר רחם, גם הילדים הבאים נבנים על גביו. ובחיצוניות הדבר בא לידי ביטוי בכך שגדול שבבית נקרא גדול מלשון מגדל, דהיינו מגדל את שאר אחיו. ע"ד שאומרת הגמרא (ב"ב קמ"א א') שבת תחילה סימן יפה לבנים, פירושו שהיא מגדלת את אחיה. עולה שהגדרה של גדול שבבית אינו מדין בכור, אלא מדין מגדל או מגדלת, כפי שהבאנו לעיל ממדרשים שבתיה היתה בכורה, וכן שנקיבות בכורות מתו במכת בכורות, ולכאורה זה מדין גדול שבבית. א"כ גדול שבבית הוא נקודת ממוצע בין בכור לאב ובכור לאם.

ג' קוים במקומות שנתקדשו הבכורות

[ט] כמו כן ישנם ג' קוים במה שהזכרנו לעיל שבשלשה מקומות נצטוו ישראל על הבכורה. מחד במצרים, ומאידך בכניסתם לארץ, ונקודת אמצע במדבר. על מצרים

הבית. בכור לאם הוא פטר רחם. הלשון פטר בכל מקום מתרגמים פתח, וכן רש"י מבאר בכי תשא (ל"ד י"ט), "פטר - לשון פתיחה וכן (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון". לפ"ז גם בכור אב הוא פתח. א"כ מה החילוק בין פתח של אב לפתח של אם. בחינת פתיחת האב זו הטיפה הראשונה, זוהי אותה נקודה שאינה נתפשת מפני שעדיין אינה מתפרטת. אמנם לאחר שיש עובר במעי אמו, שגדל ומתפרט ויוצא לאור העולם כמובנה, זוהי פתיחת האם. עומק הדבר, בכור לאב הוא בבחינה של יוד, נקודה בעלמא. בכור לאם הוא לאחר שהאם צירפה ובנתה אותו בבחינה של האות ה"י המורכבת משלשה ווי"ס. לכן הפדיון של בכור הוא ה' סלעים. דהרי "כי ב"ה הו"ה צור עולמים" (ישעיה כ"ו ד'), כלומר הקב"ה ברא את העולם ביו"ד ה"י. ובחז"ל (מנחות כ"ט ב' ובעוד מקומות) מפרשים שאת עוה"ז ברא באות ה"י ואת עוה"ב ברא באות יו"ד. ביתר פנימיות יש לפרש (עי' לקוטי מוהר"ן קמא סימן ק"א), שתחילת היצירה היא טיפה בבחינת יו"ד, ולאחר מכן היו"ד הולכת ומצטיירת בבחינת ה"י. א"כ תחילת היצירה הנקראת בכור לאב היא בבחינה של יו"ד, ולאחר מכן הוא הופך להיות פטר רחם, בכור לאם, ואז הוא בבחינת ה"י, ואז יש לו דין של ה' סלעים. כבר הזכרנו במאמר על פרשת קרח את הגמרא במנחות (ל"ז א'), מעשה בתינוק שנולד עם שני ראשים ונתחייב אביו לפדותו בעשרה סלעים. אבל למעשה תינוק זה הוא נפל שאינו יכול להתקיים כי יו"ד אין לו קיום. רק כאשר היו"ד מתפרט ונעשה לה"י, אזי יש לו קיום.

הגדרת גדול שבבית

[ח] אם כן עומק החילוק בין בכור לאב לבין בכור לאם, הוא שבכור לאב הוא בכור לטיפה שאין לה קיום, דאחרי שלשה ימים

היה טיפה ראשונה מצד ראשית המחשבה, ובמחשבה נאמר סוף מעשה במחשבה תחילה (מזמור לכה דודי), כי המחשבה מצרפת את הכל. א"כ מתי אומרים שטיפה היא בבחינה שאין בה צירוף - כאשר היא יצאה מהמח. אבל כאשר היא עדיין במח, היא חלק מן המח, "כולם בחכמה עשית" (תהלים ק"ד כ"ד), כי החכמה היא בבחינה של כולם, היא כח שמצרף את הכל. א"כ מה שיעקב אבינו היה ראשון לטיפה, היינו מצד שרש התפישה שהיא נמצאת במח האב, כביכול במוחו של יצחק. אבל מצד קליטת הטיפה ברחם האם - עשו היה הראשון, ולכן "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (תולדות כ"ה כ"ב), כי זה יוצר בחינה של נפל שלא יכול להיבנות. משום דעל זה נאמר "אמלאה החרבה" (יחזקאל כ"ו ב'). אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן [ירושלים וקסרי] - אל תאמן, ישבו שתיהן - אל תאמן, חרבה אחת וישבה אחת - תאמן (מגילה ו' א'). כלומר בעומק ישנן שתי הבחנות בטיפה. ישנה הבחנה של הטיפה כפי שהיא קיימת במח, ששם היא צירוף של סוף מעשה במחשבה תחילה. וישנה הבחנה בטיפה כאשר היא נוצרת ויוצאת, ואז היא טיפה לעצמה, נקודה בעלמא שאין לה צירוף. וכאשר היא נקלטת ברחם האם ונבנית עד ללידה בכח הצירוף, זו בחינה של פטר רחם. בשרש היצירה יעקב אבינו היה ראשון שזה שרש ישראל, אבל כאשר אותו ראשית בא לידי גילוי, שם הוא הופך להיות מציאות שאין לה קיום עד שהיא לא נבנית. ויתרוצצו הבנים בקרבה, היו מריבים בנחלת שני עולמות, כי ב"ה ה' צור עולמים, עולם הבא נברא ביו"ד. עולם הזה נברא בה"י. ולכן עשו היה ראשון ללידה, ואת הה"י הזו לקח יעקב מעשו. ולכן אומרים חז"ל בב"ב (ט"ז ב'), שבאותו יום שמת אברהם ומכר עשו את הבכורה, חטא עשו בחמישה חטאים

נאמר "שבשר חמורים בשרם וזירמת סוסים זירמתם" (יחזקאל כ"ג כ'). לכן אין זה מקום בנין. לכן על פיתום ועל רעמסס אמרו חז"ל (סוטה י"א א'), שכל מה שבנו פי תהום בולעו או ראשון ראשון מתרוסס. לכן על המתים במכת בכורות נאמר (ב"מ ס"א ב') "אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור", נקט לשון טיפה, דבר שאינו מתקיים, ביחס למצרים. בענין הכניסה לארץ, עיקר הכניסה היא בשבע שכיבשו ושבע שחילקו, ששם מתחילה נקודת הבנין, לכן זו בחינת בכור שהוא פטר רחם, שענינו בנין כדלעיל. ארץ ישראל היא "ארץ אשר עיני ה'א"ב מראשית השנה ועד אחרית השנה" (עקב י"א י"ב), כלומר השגחת ה' היא ראשית של בנין, ראשית של צירוף, זוהי מצות ישוב ארץ ישראל. ומנגד נאמר על מצרים שיש איסור לשוב ולגור בה (חינוך מצוה ת"ק), כי מצרים היא בחינת טיפה דאין לה קיום כנ"ל. נקודת האמצע, בחינת גדול שבבית, אלו בכורות שבמדבר, שהמדבר הוא המחבר בין יציאת מצרים לכניסה לארץ. ע"כ ההקבלה בכללות בין ג' מיני הבכורות לג' המקומות אשר שם קדשו הבכורות.

טיפת יעקב במוח יצחק

[י] בענין בכור לטיפה יש להבחין בין בכור לטיפה היוצא ממוח האב, לבין בכור לטיפה ברחם האם. מה שישראל נקראים ראשון שהם עלו במחשבה להיבראות ראשון (בר"ר א' ד', ויק"ר ל"ו ד'), זה לא מצד טיפה ברחם. מה שיעקב היה טיפה ראשונה, זה לא מצד הטיפה ראשונה שנקלטה ברחם, דמצד זה טיפת עשו נקלטה ראשונה ולכן עשו נולד ראשון. אמנם טיפת יעקב נכנסה ראשונה לרחם, וטיפת עשו נכנסה שניה. אבל טיפת עשו נקלטה ראשונה ולכן עשו נולד ראשון. והטעם שטיפת יעקב נכנסה לרחם בראשונה, הוא מפני שיעקב

ביבמות (ע"ו א'), שיעקב אבינו הוליד את ראובן מטיפה ראשונה, כי לא ראה טיפת קרי מימיו, משא"כ כל בני האדם כמעט ללא יוצא מן הכלל, אינם מולידים מטיפה ראשונה. הסיבה היא כי אצל כמעט כל בני אדם הטיפות שלהם אינם בבחינת בנים, מלבד פה ושם, ולכן הטיפות שלהם אינן מתקיימות. טיפה ראשונה כאשר אינה מגיעה לנוקבא ונבנית, אזי היא נפל. אבל אצל יעקב אבינו ראובן נולד מטיפה ראשונה כי אצלו כל טיפה היא בתפישה של ראשון בחכמה שהוא צירוף. משא"כ אצל כל אדם, כאשר הטיפה יוצאת מן המוח, היא נפרדת מן הכללות של "כולם בחכמה עשית", ומגיעה לידי ביטול, כי אינה מגיעה לה"י שהיא בנים, וממילא זו ראית קרי. משא"כ אצל יעקב אבינו שלא ראה קרי מימיו, הטיפה נשארה כמו שהיא בנקודת הראשית, וכך היא הגיעה לנוקבא. זו בעצם קניית הבכורה מעשו. יעקב אבינו היה ראשון בטיפה, ולאחר מכן הוא קנה את הראשון בלידה. אם כן זה ראשון הן מצד הטיפה והן מצד הלידה ולכן הוא לא ראה קרי מימיו כי אין נקודת אמצע של בכורות שבמדבר. מהו עומק המחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש האם קדשו ולא פסקו בכורים במדבר או פסקו, ישנו בכור בראשית, שזה יציאת מצרים. ישנו בכור באחרית, שזה כניסה לארץ. ישנה נקודת אמצע שהיא מדבר. אצל כל אדם, משרש הטיפה כפי שהיא במח עד שמגיעה לנוקבא לבנים, ישנה נקודה בדרך שהטיפה (כמעט תמיד) מתבטלת, לכן לדעת ריש לקיש הבכורות במדבר קדשו ופסקו כי נקודת המעבר היא נקודת האיבוד של הבכורה.

למה ראובן לא שנה את יוסף

[יג] ראובן נקרא אם כן "כוחי וראשית אוני", אבל הוא בלבד יצועי אביו כמו שאומרים חז"ל (שבת נ"ה ב'), מובא ברש"י (וישלח ל"ה

- בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ושט את הבכורה. עשו חטא בה' חטאים דוקא, וכך הוא איבד את הבכורה שנפדית בה' סלעים, מכח כך עברה הבכורה ליעקב אבינו, ולכן הוא ירש לא רק את העולם הבא, אלא את צורת ההתגלות כאן בעולם הזה, שזו בחינת הלידה, פטר רחם לאמו.

יעקב פדה את אברהם

[יא] על הפסוק "כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם" (ישעיה כ"ט כ"ב), אומרים חז"ל (בר"ר ס"ג ב'), שאברהם אבינו ניצל מכבשן האש בזכות יעקב אבינו. עומק הדבר, אברהם מצד היותו ראשון, לא יכול היה זרעו להתקיים. ולא נתקיים זרעו של אברהם רק ביום מיתתו, כאשר יעקב אבינו לקח את הבכורה מעשו. אז היה קיום זרעו של אברהם מכח אותו ה"י, שלקח את הה' סלעים מעשו שביזה את הבכורה כי היא מביאה אותו לידי מיתה, כי הראשית אינו מתקיים. א"כ הקיום לראשית של אברהם התלבש בחמישה סלעים בבכורה שקנה יעקב אבינו שהוא שלישי. א"כ הקיום לאברהם אבינו בא מכח יעקב שצירף את השלישי לראשון. ולכן נאמר על יעקב דערסיה שלימא כנ"ל. וכן כתוב בגמרא (ב"ב קט"ז ב'), "גמירי דלא כלה שבטא". כי יעקב צירף ראשון עם שלישי, וכאשר עושים כן אין שם מוות. אבל ראשון לבד, אז זה וימות וימלוך וימות וחוזר חלילה, כי כל מלוכה באה על ידי מיתה, כי זה חטא אדם הראשון שנפל.

ראובן נולד מטיפה ראשונה

[יב] אותה בכורה של יעקב אבינו ממשיכה בזרעו. שם היתה מערכה בין ראובן ליוסף. יעקב אמר על ראובן בבכרות, "כוחי וראשית אוני" (ויחי מ"ט ג'). ורש"י מפרש שם מהגמרא

בכורי ישראל לעומת בכורי האומות

[יד] לאחר שיוסף וראובן השיגו את האיחוד של הראשון והשלישי, עם ישראל הגיעו למצרים. שם הקב"ה "היכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור" (בא י"ב כ"ט). ישנו חילוק בין בכור בישראל לבין בכור בגויים. בכור בישראל הוא פטר רחם, בכור שהולך אחר אמו. אבל בכור בגויים הוא בכור לאב. עומק הדבר. בכור לאב הוא בכור של טיפה, בכור שלא נבנה ולא הצטרף, הוא ראשון לעצמו. משא"כ בכור לאם, הוא בכור של בנים וצירוף. הרב מברסקי בחידושו על התנ"ך (תולדות כ"ה ל"ג) מגדיר חילוק יסודי בין בכור ישראל לבכור קודם ישראל. בכור קודם ישראל, לא נאמר בו דין של קדושה, יש לו דין בכור מצד עבודה בבמות, מצד זכות קדימה, אבל לא מדין קדושה. משא"כ בבכור ישראל שהוא פטר רחם, נאמר "קדש לי כל בכור", נתחדש דין קדושה כמו שישנה קדושת כהונה. ובעומק, פירוש הדבר שקדושת הבכור היא נקודת צירוף, שהבכורות הם אלו שראויים לעבודה. כמו שהגמרא (נדרים ל"ה ב') שואלת, כהנים שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא. ובעומק תרומהו אית בהו. וקודם הכהנים היו הבכורות שלוחי דידן ושלוחי דרחמנא, ואם כן הם היו מצרפים את הדין לרחמנא ואת הרחמנא לדידן, ומצרפים את ישראל לאביהם שבשמים, הוא הבכור של פטר רחם שהוא תחילה לשאר בנים שלכן הם חייבים בכבודו, והוא מצרף את כולם לאביהם. זו היתה נקודת הבכורות, ההבחנה של קדש לי. משא"כ דין הבכור שנאמר אצל אוה"ע קודם לכן, היה מדין ראשית, לא מדין צירוף. אם כן עומק החילוק בין בכורי ישראל לבכורי האומות אינו רק הגדרה חיצונית בלבד שהקב"ה הרג את בכורי

כ"ב), שלאחר מות רחל רצה ראובן שמיטת יעקב תהיה באהל לאה ולא באהל בלהה, ולכן הוא איבד את הבכורה. עומק הדבר. הנה לוי נקרא על שם "הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים" (ויצא כ"ט ל"ד). ראובן רצה שהלויה הזו תהיה שייכת לראשון שבו, הוא רצה לצרף את הראשון עם "הפעם ילוה אישי אלי", אבל מחמת שלא היתה כאן שלימות, לכן הוא איבד את הבכורה. ולא רק שלא הצליח לצרף את הילוח אישי אלי, אלא גם הראשון שבו נפל, ולכן ראובן איבד את הבכורה ליוסף. כח הראשון עבר מראובן ליוסף, ויוסף ירש את הבכורה. יוסף הוא בבחינת שלישי שהרי ישנם יוסף ושני בניו שהם נקראים שבטים, הרי שבעומק הם מעין שלשה שבטים. זהו כוחו של יוסף בכללות. כמו שידוע, יוסף הוא מידת היסוד, מידת הכל, חיבור (עי' זוהר ח"ג דף ש"ב א', ועי' זוהר חדש תולדות, דף כ"ו ט"ד, אות י' בסולם). עומק הדבר. הגמרא אומרת בברכות (ז' ב'), שלאה אמרה ראו מה בין בני ראובן לבין חמי עשו, שכאשר עשו מכר את הבכורה ליעקב, כתיב "וישטם עשו את יעקב". משא"כ כאשר נלקחה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף, לא קינא ראובן ביוסף דכתיב "וישמע ראובן ויצילהו מידם". עומק הדבר. אצל עשו ויעקב היתה מלחמה בין ראשון לשלישי. ולכן כאשר הועברה הבכורה מעשו ליעקב, היתה על כך מלחמה. אבל אצל ראובן רצונו שהשלישי יצטרף לראשון, ואם הדבר לא נעשה על ידו, הרי נעשה ע"י יוסף, והמטרה נתקיימה, לכן לא שנא ראובן ליוסף. זה גופא החילוק בין ראובן לעשו. ראובן חפץ בנקודת הצירוף של ראשון ושלישי, משא"כ עשו הגיע מנקודה של פירוד, "הנני הולך למות", ממילא הוא שטם את יעקב על הברכות.

והבכורות איבדו את דין הבכורה. כאשר העם איבד את נקודת הצירוף, הם חיפשו נקודת צירוף אחרת וחשבו למצאו בעגל, אבל כמובן טעו ואיבדו את הבכורה, כי בכורה שאין לה צירוף של שלישי אין לה קיום. וכמו בראובן, ברגע שאיבדו את השלישי, איבדו גם את הראשון, והתחלפו הבכורות בלויים.

פדיין הבכורות בלויים

[טז] כאשר התחלפו הבכורות בלויים (במדבר פרק ג'), נמנו כ"ב אלף לויים, וכ"ב אלף רע"ג בכורות. א"כ היו צריכים לפדות את רע"ג הבכורות היתרים. והנה בגמרא בבכורות (ה' א'), מובא ברש"י (במדבר ג' ל"ט), הקשו שלפי מניין הלויים למשפחות, יוצא סך כל הלויים כ"ב אלף וג' מאות. א"כ למה היו צריכים לפדות את הרע"ג בכורות. ומתרצת הגמרא, שאותם ג' מאות לויים יתרים היו בעצמם בכורות, ודיו שיפדו את עצמם. אם כן היו ג' מאות בכורי הלויים, שבתחילה עבדו משום בכורה, ועתה עבדו משום לוויה, ולא הוצרכו להיפדות לא בגוף ולא בממון, וגם לא פדו את בכורי ישראל. אבל בכורי ישראל הוצרכו להיפדות או בגוף או בממון. מספר זה של ג' מאות בכורי הלויים שהוא ג' פעמים מאה, בא לרמז על החיסרון בבכורי ישראל שאיבדו את כח השילוש ולכן איבדו את העבודה. והענין שהבכורות אבדו את עבודתם על חטאם בעגל, מרומז בפסוק "כי רגע באפו" (תהלים ל' ו'), שדרשו אותו חז"ל (ברכות ז' א') שזעמו של הקב"ה רגע. והנה רגע בגימ' רע"ג, א"כ אותם רע"ג בכורות עודפים מרמזים על אותה נקודת זעם שאיבדה מהם את עבודתם. כי כל עונש בכל הדורות כלול בו גם עונש על חטא העגל (סנהדרין ק"ב א', ירושלמי פ"ד ה"ה, דף כ"ב ב').

מצרים והציל את בכורי ישראל. אלא ישנה כאן מהות שונה, שבכורי האומות הם בבחינת טיפה שאינה מצטרפת, משא"כ בכורי ישראל יש בהם כח צירוף. ולכן בכללות, כל עם ישראל נקראים בכור, "בני בכורי ישראל" (שמות ד' כ"ב). מדוע כי בכור זה נקודת צירוף, והם כולם נקודת צירוף. הבכור שהתגלה במצרים מחד זה היה בכור שנענש, בכור של טיפה, ומאידך אצל ישראל נתקדש בכור של פטר רחם. עומק הדבר, הבכור של ישראל כלל פטר רחם עם בכור לטיפה. אלא שאם יש בו רק טיפה ואין בו פטר רחם, אז אין בו את כח הצירוף כלל. אבל עיקר הבכור הוא פטר רחם, רק שבעיקר הוא מצטרף לטיפה ראשונה. על אף שלדינא גם מי שהוא פטר רחם ואינו מטיפה ראשונה הוא בודאי בכור, רק עומק המהות של הבכור שהקב"ה בחר את עם ישראל, הוא בכור שמחד הוא בכור כנקודת ראשית ומאידך הוא כח צירוף של פטר רחם.

האם הבכורות עבדו בהר סיני או נדב ואביהוא

[טז] והנה כבר הזכרנו שהיתה עבודה בבכורות בהר סיני ו"ישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים". אבל באמת זו מחלוקת תנאים בזבחים (קט"ו ב'), האם אותם עולות הוקרבו ע"י הבכורות או ע"י הכהנים נדב ואביהוא, והבכורות רק הביאו את הקורבנות ועמדו עליהם, אבל מי שהעלום והקריבום היו נדב ואביהוא (ע"ש רש"י ד"ה לישנא אחרינא). לשיטת זו, בעומק היתה כאן נקודת צירוף בעבודה בין הבכורות לכהנים, בין הכהנים שהם שלישי לבכורות שהם ראשון. אלא שבחטא העגל, שאמרו העם "זה האיש משה לא ידענו מה היה לו" (כי תשא ל"ב א'), כלומר שאבד כח משה שהוא לוי ושלישי לרחם, אז נאבדה אותה נקודת צירוף,

האם משה היה כהן

[יז] ע"כ דנו בגדרי בכורות. נדון עתה בגדרי כהונה. הנה בגמרא בזבחים (ק"א ב'), אמר רב "משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה". כלומר לדעת רב עבודת משה רבינו בשבעת ימי מילואים היתה מדין כהן גדול, ולכן קיבל חלק מהקורבנות. לאחר שו"ט בדעת רב, הגמרא אומרת שתנאי היא. במעמד הסנה כאשר סירב משה לקבל את השליחות, כתוב שחרה אף ה' במשה. רבי יהושע בן קרחה שלמרות שבכל מקום כאשר חורה אף ה', יש ביטוי ממשי לכך, כאן במשה לא היה לחרון אף שום ביטוי. אבל ר"ש בן יוחאי סובר שנענש בכך שהכהונה עברה לזרעו של אהרן למרות שנועדה לזרעו שלו. א"כ לדעת רשב"י מרע"ה לא היה כהן, גם לא בשבעת ימי המילואים כאשר עבד. חכמים אומרים שמשה היה כהן בשבעת ימי המילואים בלבד. ויש אומרים שמשה היה כהן כל ימיו, אבל לא זרעו אחריו. א"כ דעת רב כדעת היש אומרים (רש"י). לדעת ריב"ק נראה שהכהונה מעולם לא נועדה למשה. א"כ לכל הדעות חוץ מריב"ק, חרון אף ה' גרם למשה לאבד את הכהונה לזרעו, כמו שהבכורות איבדו את הכהונה מחמת חטא העגל. אבל משה רבינו עצמו שבעה ימים בודאי הקריב, ומחלוקת אם מדין כהן או לא. ולפי היש אומרים המשיך להקריב כל שארית חייו. רש"י בפרשת פקודי (מ' כ"ט, מ' לא) משמע שפירש כרב וכי"א, שמשה שמש גם ביום השמיני, וכך הפשטות בפסוק. אבל לכאורה רש"י בזבחים (י"ט ב' ד"ה משה ואהרן) פירש כחכמים, שמשה לא שימש ביום השמיני, וצ"ע. וישנו דיון האם הקריבו תמידין בשבעת ימי המילואים. ברש"י בפקודי שם משמע שהקריבו. והשפת אמת (בשבת פ"ז ב') מקשה עליו ממה שפירש רש"י בשבת שם

שראשון לעבודה היינו שהתחילו להקריב תמידין באותו יום. ועי"ש מה שתירץ. ואמנם הראב"ד בתו"כ בריש שמיני סובר שלא הקריבו תמידין בשבעת ימי המילואים, עי"ש.

סוף דבר

[יח] עכ"פ הפשטות בפסוקים וכן פירש רש"י, שביום השמיני נצטרפו משה ואהרן לשמש יחד על גבי המזבח. כאשר משה עלה להר, נשאר אהרן רק עם הכח של ראשון, דגדר אהרן היה גדול שבבית. ומכיון שאבד השילוש, היה חטא העגל. בתחילה כאשר שלח הקב"ה את משה לגאול את עם ישראל, רצה שיבוא גם מדין הראשון וגם מדין השילוש. אבל משה רבינו לא רצה, ואיבד את כח הראשון, ואהרן קיבלו. את כח השלישי לא איבד משה, דלמרות שאת הכהונה איבד, את הלוי לא איבד. נקודת התכלית היא האחדות בין משה ואהרן, כמו שכתוב "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו" (תהלים צ"ט ו'). נקודה זו נתגלתה ביום השמיני. כבר ביארנו לעיל שאותו יום היה יום א' בשבת, ויום ראשון השני לבריאת העולם הוא יום שמיני לבריאת העולם. זה הכח שהתגלה ביום השמיני, אחדות בין משה ואהרן, חזרה ליום ראשון של מעשה בראשית, שהוא לפני נקודת המיתה של הראשון, ששם יש אחדות גמורה בין כח השלישי לכח הראשון.

סוגיות בפרשה 032 שמיני בכור כהן
מספר שיעור בקול הלשון 1131278

אוצר האותיות חג הביכורים

משא"כ מצד שני השמות הנוספים של החג, "חג הקציר" ו"יום הביכורים", אלו שמות שמרמזים על מהות החג כחג לעצמו. "חג הקציר" מתייחס לקרבן שתי הלחם שמביאים אותו מן החיטים, זה הקרבן הראשון שמביאים אותו מן החיטים, והוא הקרבן שמתיר חדש מן התורה במקדש. העומר מתיר חדש בגבולין, וקרבן שתי הלחם מתיר חדש במקדש.

קרבן שתי הלחם זה הקרבן הראשון שמגיע מחיטים, ולכן הוא נקרא "ביכורי קציר חיטים", ביכורים בבחינת בכור, בחינת ראשית. זה גם משמעות השם "יום הביכורים", ביכורים שמביאים משבע מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, וכדברי המשנה (ביכורים א ג) "אין מביאים ביכורים קודם לעצרת". הביכורים הללו הם ראשית, ובהבחנה הזאת יום הביכורים הוא חג שהוא ראשית.

א"כ יש שני שמות של החג שהם במהלך של סוף, "עצרת" ו"חג השבועות", שהם מרמזים על סוף של הראשית שהתחילה בט"ו - ט"ז בניסן, ויש שני שמות במהלך של ראשית, "חג הקציר" ו"יום הביכורים".

חג הקציר ויום הביכורים

מבין השמות במהלך של ראשית, יש שם של ראשית מצד הקציר חיטים שזה שתי הלחם, ויש שם של ראשית מצד הביכורים שהם הראשית של פרי שראה שביכר שכורך עליו גמי וצריך להביא אותו לבית המקדש. וצריך להתבונן מה הראשית מבין שניהם, האם הראשית היא שתי הלחם, או שהראשית אלו הם הביכורים.

ד' שמות לחג השבועות

יום החמישים בספירת העומר זהו חג השבועות, וארבעה שמות יש לו, השם הראשון הוא "חג הקציר", כמ"ש "וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (שמות כג ז), ע"ש קציר חיטים וקרבן שתי הלחם הקרב בחג, ושתי הלחם באים מן החיטים. השם השני של החג הוא "חג השבועות", כמ"ש "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים" (שמות לד כב). השם השלישי הוא "יום הביכורים", כמ"ש "וביום הביכורים" (במדבר כח כו), אלו הם שלושה שמות מן התורה, וחכמים הוסיפו שם נוסף, "עצרת". אלו א"כ ארבעת השמות של יום החמישים לספירת העומר, חג הקציר, יום הביכורים, חג השבועות ועצרת.

נתבונן מעט במהות של שמות החג. "עצרת" זה מלשון סוף, כמו שיום האחרון של סוכות נקרא שמיני עצרת, כך חג השבועות הוא יום החמישים לפסח, כדברי הרמב"ן, ומצד כך חג השבועות הוא הסוף של פסח ולכך הוא נקרא עצרת.

השם השני הוא חג השבועות, שבועות מלשון השבועות שאנו סופרים בספירת העומר, "שבע שבתות תמימות תהינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום" (ויקרא כג טו-טז). אנחנו סופרים שבע שבתות, והחג שבא בסוף השבע שבתות נקרא חג שבועות, הוא סוף השבועות הללו. א"כ לשון "חג השבועות" הוא ג"כ בהבחנה של סוף, הוא סוף של השבע שבתות תמימות. מצד שני השמות הללו, "עצרת" ו"חג השבועות", החג הזה הוא סוף של הדבר שתחילתו בפסח, בספירת העומר.

ואיך הם נקראים ראשית, הרי כבר קדם להם שתי הלחם שגם הוא בא מן החיטים. בוודאי שבפשוטם של דברים ביכורים זה לא ראשית הקרבן, אלא זה ראשית של הפירות הפרטיים של אותו אדם בשדהו, אבל א"כ זה לא ראשית בעצם, אלא זה ראשית פרטית של אותו אדם.

דין ראשית בביכורים

ננסה להבין את עומק הסוגיה של ביכורים. המשנה בפרק שני בביכורים מדמה את הדינים של ביכורים, תרומה ומעשר, יש בתרומה ואין במעשר וביכורים, יש בביכורים ואין במעשר ותרומה וכדו', "יש בביכורים מה שאין כן בתרומה ובמעשר, שהביכורים נקנים במחומר לקרקע" (ביכורים פ"ב משנה ד), תרו"מ אדם לא יכול להפריש בזמן שהתבואה או הפירות מחוברים לקרקע, תרו"מ זה דווקא בתלוש, משא"כ ביכורים נקנים גם במחומר לקרקע, וכדברי המשנה (שם פ"ג משנה א), "כיצד מפרישים ביכורים יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר רימון שביכר, קושרו בגמי ואומר הרי אלו ביכורים", וזה נעשה בשעה שהוא מחובר לקרקע. שיטת ר' שמעון שצריך קריאה גם לאחר מכן, אבל מעיקר הדין חל עליהם שם ביכורים כבר בזמן שהם מחוברים לקרקע.

המשנה מביאה דין נוסף שישנו בביכורים ואינו בתרו"מ, "ועושה אדם כל שדהו ביכורים", אדם יכול לעשות את כל השדה שלו ביכורים. בתרו"מ יש דין שיהיו שייריה ניכרים, אדם לא יכול לעשות את כל השדה שלו תרומה או מעשר, הוא יכול להוסיף על השיעור אבל חייב שישאר דבר שהוא לא תרו"מ, אבל בביכורים עושה אדם כל שדהו ביכורים. דין שלישי אומרת המשנה, "וחייב באחריותם", וכדברי המשנה (פ"א משנה ח) "הפריש ביכוריו, נבזזו נמקו נגנבו אבדו או

איתא בגמ' במנחות (פד.), "תנן התם אין מביאים ביכורים חוץ משבעת המינים וכו'", ואז מביאה הגמ' את הדין של שתי הלחם, "ומנין שתהא קודמת לביכורים", מנין לנו שבסדר היום בהבאה בביהמ"ק ביום החמישים, שתי הלחם קודם בדיני ההבאה למקדש לביכורים, "ת"ל וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים", הקציר חיטים הוא יהיה ביכורים. והבן שאף הקציר חיטים נקרא ביכורים, והוא ביכורים לביכורים של ז' מינים.

מבואר כאן בדברי הגמ' בפירוש ששתי הלחם קודמים לביכורים בסדר ההבאה לביהמ"ק בחג השבועות, שתי הלחם הוא המתיר להביא את הביכורים, וכל זמן שלא הוקרבו שתי הלחם אסור להביא מנחה חדשה לביהמ"ק, ובכלל זה גם ביכורים. שתי הלחם הוא המתיר של הקרבת חדש במקדש, ולכן על כרחך ששתי הלחם קודמים לביכורים, כי שתי הלחם מתירים את החדש במקדש, ולאחר שהם התירו את החדש במקדש ממילא מותר להביא ביכורים.

א"כ נתבאר עד השתא שיש שני שמות של ראשית, יש ראשית מצד הקציר חיטים שהוא שתי הלחם, ויש ראשית מצד הביכורים שגם עליו נאמר דין של ראשית, ומבין שתי הראשית הללו שתי הלחם קודם לדין הביכורים. ויש לבאר ב' נקודות, קודם כל צריך לבאר מדוע שתי הלחם הוא ראשון והביכורים הוא שני, מלבד הסיבה הברורה ששתי הלחם מתיר את הביכורים, מה העומק שבדבר, ושנית צריך להתבונן עד כמה ששתי הלחם הוא ראשון איך יכול להיות שגם לביכורים יש שם של ראשית, הרי יש דבר שקודם לו, וביותר שהרי הביכורים מובאים משבעת המינים, חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית ותמר, א"כ הביכורים עצמם גם יכולים לבוא חיטים,

שנטמאו, מביא אחרים תחתיהם", משא"כ בתרו"מ שאינו חייב באחריותם.

יש כאן שלושה חילוקי דינים בין ביכורים לתרומות ומעשרות, ביכורים נעשה במחובר לקרקע, אפשר להפריש את כל שדהו ביכורים, ואם אבדו הביכורים חייב באחריותם. ישנה שאלה בסיסית בדין האחריות בביכורים, הרי הדין של ביכורים זה דין של ראשית, כמו שאומרת המשנה רואה את הפרי שגדל ראשון כורך עליו גמי ומביא אותו לביהמ"ק, וא"כ איך הוא יכול להביא פרי אחר במקומו, הרי הפרי האחר הוא לא ראשית. משל למה הדבר דומה, אם יהיה דין של אחריות בבכור בהמה והבכור יאבד, ודאי שלא נאמר לו להביא את הולד הבא של הבהמה, שהרי הוא לא בכור. כך גם בביכורים, עד כמה שדין ביכורים זה בפרי שביכר ראשון, אם נתקלקל אותו הפרי מה שייך דין של חייב באחריותם שיביא פרי אחר במקומו, זה הרי כבר לא ביכורים.

היוצא מן הדברים שדין ביכורים יכול לחול גם על דבר שהוא לא ראשית, שהרי אם ביכורים היה חל רק על דבר שהוא ראשון, לא היה שייך לומר בזה חייב באחריותם להביא פרי אחר במקום ההוא שנאבד. ושורש הדין הזה מבואר גם בדין השני במשנה, "עושה אדם כל שדהו ביכורים", אם היה דין של ביכורים דווקא בפרי ראשון שביכר, איך אדם יכול לעשות כל שדהו ביכורים, הרי זה לא ראשית, הגמ' בב"ב אומרת לגבי אופנים מסוימים בביכורים שאסור לעשות, אם הוא יכניס את זה לעזרה מספק אומרת הגמ' זה נקרא מחזי כשיקרא, ולכאורה אין לך שקר יותר גדול מזה שאדם מפריש כל שדהו ביכורים, זה לא נקרא ראשית.

א"כ נמצאנו למדים שהגדרת הדין של ביכורים יכול לחול גם בדבר שהוא לא ראשית, אבל מ"מ הרי נאמר דין של ראשית

בביכורים, ביאור הדבר הוא שהעומק של גדר דין ביכורים הוא לגלות את הראשית בכל דבר. לכתחילה ודאי יש דין של ראשית ממש, "יורד לתוך שדהו רואה תאנה שביכרה אשכול שביכר רימון שביכר, קושר בגמי ואומר הרי אלו ביכורים", זה ראשית בפועל. אבל אם אדם רוצה לעשות כל שדהו ביכורים, או שנאבד הביכורים והוא חייב באחריותם, אז יש דין שאפשר לעשות את כל השדה ביכורים, דהיינו לגלות מכוח הפרי ראשון שהכל נקרא ראשית, בכל השדה שייך שם ביכורים.

במהלך רגיל כשיש כמה דברים הם תמיד יבואו אחד אחרי השני, יש ראשון, יש שני, יש שלישי וכן ע"ז הדרך. דין ביכורים מברר שאפשר לגלות שהכל זה ראשית, זה גדר ביכורים. אמנם צריך את התבואה הראשונה בשביל שיהיה שורש מסוים לראשית, אבל גדר הביכורים עניינו לברר ראשית, ויתר על כן יש אפשרות לגלות שהכל נמצא במדרגת ראשית, לכן אדם יכול להפריש כל שדהו ביכורים.

ראשית בביכורים לאחר שתי הלחם

המשנה במסכת ביכורים אומרת (פרק ג משנה י), "רבי שמעון אומר שלוש מידות בביכורים, ביכורים, תוספת הביכורים, ועיטור ביכורים". יש שלושה דינים בביכורים, יש את עצם הביכורים, דין שני נקרא תוספת ביכורים, אפשר להוסיף על הביכורים, והדין השלישי הוא עיטור ביכורים, מעטרים את הביכורים. מבארת המשנה, "תוספת הביכורים מין במינו, ועיטור הביכורים מין בשאינו מינו". אם אדם רוצה להוסיף על הביכורים הוא יכול לעשות את זה דווקא מין במינו, אם זה תאנים יוסיף תאנים וכדו' [ביכורים שהם משבעת המינים, או לשי' רש"י בנחמיה ולשי' הר"ן בק"כ בחולין שאפשר להפריש ביכורים מכל שאר המינים ג"כ]. ובעיטור הביכורים אפשר לעטר אף בדבר שהוא לא מינו.

ובפשטות הדין של ביכורים נאמר בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ובעומק שבעת המינים הללו הם הראשית לשאר כל הפירות כולם, הם השורש של כולם ולכן יש להם דין ראשית. בשיטת רש"י והר"ן נתחדש שאפשר להפריש גם בשאר מינים ביכורים, ובעומק זהו גילוי שגם בפירות שהם בעצם לא ראשית, מתגלה בהם דין של ראשית.

נתבאר בס"ד שהגדר של הראשית שנאמר בביכורים זה לא ראשית רק כראשית בפועל, אותו הפרי שגדל ראשון, אלא ראשית של ביכורים עניינו לגלות שגם השני והשלישי יכול לחול בהם דין של ראשית. לפי"ז יבואר מה שהקשינו בתחילה מדוע ביכורים נקראים ראשית, והרי קודם להם קרבן שתי הלחם, ולמשנ"ת הדבר ברור, כי עניינם של הביכורים זה לא הראשית דווקא כגילוי של דבר ראשון בפועל, אלא כל עניינם של הביכורים זה לגלות את הראשית שיש לאחר הראשית, זה עומק הדין של עושה כל שדהו ביכורים, וזה עומק הדין של תוספת ביכורים, לגלות את הראשית גם בדבר שבמציאות הוא לא ראשית.

זה הסיבה לכך ששתי הלחם קודמים לביכורים, שתי הלחם דייקא קודמים לביכורים, כי כל עניינם של הביכורים זה לגלות את הראשית גם במה שהוא איננו ראשית ממש. ובעומק השורש של המדרגה הזאת היא בשתי הלחם, הלחם השני הוא בעצם השורש לביכורים, לגלות שעל אף שיש שני לחמים גם הלחם השני נקרא ראשית.

ראשית בקריאה בביכורים

מצות ביכורים מתחלקת באופן כללי לשתי מצוות, יש מצוה אחת של הפרשת ביכורים והבאת ביכורים, והמצוה השניה היא מצוה של קריאה על ביכורים, "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי עובד אבי וכו'" (דברים כו ה).

שלושה חלקים יש א"כ בביכורים, ביכורים זה עצם הדבר, תוספת ביכורים הוא מין במינו, ויש עוד דין של עיטור ביכורים, דהיינו קישוט בפירות נאים. על תוספת ביכורים נאמר שהוא מין במינו, ובעיטור ביכורים יש מחלוקת במשנה ט' בין רבי אלעזר בן ננס לרבי עקיבא, האם מעטרים דווקא משבעת המינים או גם בפירות שהם לא משבעת המינים.

לפמשנ"ת, דין התוספת על הביכורים הוא לברר איך הדין של ראשית יכול להתגלות גם בתוספת, זה עומק הדין של תוספת ביכורים. לכאורה המושג תוספת ביכורים זה תרתי דסתרי, או שזה ביכורים או שזה תוספת, הרי התוספת היא לא ביכורים, ולפי דברינו מתברר כאן שהתוספת מגלה את הראשית גם בתוספת.

יתר על כן יש דין שנקרא עיטור ביכורים, עיטור ביכורים זה כבר מדרגה שלישית, הדינים של התוספת ושל עיטור שונים זה מזה, העיטור חייב במעשרות משא"כ ביכורים עצמם. אבל מ"מ העיטור נקרא על שם הביכורים, כלומר, מתגלה בזה שאפשר לגלות דין ביכורים לאו דווקא בנקודה שהיא ראשית. עיטור הביכורים מגיע ג"כ מין בשאינו מינו, איך יכול להיות ששם ביכורים יחול גם על דבר שהוא כלל לא מהמין של הביכורים, ואמנם אין על זה דין של ביכורים לגמרי, כמו שאומרת המשנה שתוספת הביכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי, ועיטור הביכורים חייב בדמאי כי לא חל על זה דין גמור של ביכורים, אבל כן יש על זה שם של עיטור ביכורים, וכלפי דינים מסוימים זה נקרא ביכורים.

עומק הדבר הוא שעיטור ביכורים מגלה את הראשית לא רק באותו מין, אלא הוא יכול לגלות את אותה הראשית גם בדברים אחרים, כמו שהזכרנו ש' רש"י בנחמיה והר"ן בחולין שאפשר להפריש ביכורים אף משאר המינים,

"משה ידבר והאלוקים יענו בקול" (שמות יט). א"כ מקור הילפותא למקרא ביכורים הוא מ"משה ידבר והאלוקים יענו בקול", הלשון "קול" שנאמר בפסוק הזה מתייחס לקב"ה, משה ידבר, והאלוקים יענו בקול, א"כ גם הדין קול שנלמד לביכורים יש בו דין של קול רם, והילפותא לזה היא מ"האלוקים יענו בקול", ולכן זה קול רם, כי קולו של הקב"ה הוא קול רם גדול, לא פסק ולא יסף.

שורש הילפותא של וענית ואמרת הוא מכוח שני קולות, יש קול אחד שהוא "משה ידבר", ויש קול שני שנאמר בו "והאלוקים יענו בקול". קולו של הקב"ה הוא הקול הראשון, על הקב"ה נאמר "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוקים" (ישעיה מד ו), וע"י שמשה מדבר ושכינה מדברת מתוך גרונו, האלוקים יענו בקול, משם בא דין שקולו של משה יש בו קול ראשון.

הגמ' אומרת בדיני קריאה של ביכורים, על אף שיש דין להביא ביכורים מכל מין ומין, דין הקריאה הוא רק פעם אחת ותו לא, אפי' אם הוא מביא ביכורים מכל מין ומין, קריאה יש דין רק לקרוא פעם אחת. ועומק הדבר הוא, לפי שהקריאה הזו היא מצד "משה ידבר והאלוקים יענו בקול", אלוקים יענו בקול זה קול ראשון, וכאשר משה מדבר הקול שמתגלה בו הוא גם מכוח הקול הראשון, מכוח קולו של הקב"ה. בדין הקריאה של הביכורים, "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי אוֹבֵד אֲבִי וגו'", נאמר כאן דין שבקריאה יהיה דין של ראשון, אין שתי קריאות בביכורים, מהיכן נאמר שבקריאה יהיה דין של ראשון, מצד האלוקים יענו בקול, שהקול יהיה הקול הראשון, זה דין הקריאה שנאמר במצוות ביכורים, נאמר כאן דין של קול ראשון. בסוגיה הזו של ביכורים יש לנו כאן צירוף, הקול של הקב"ה מולבש בקול של האדם, ולכן הקול של האדם נקרא ראשון.

כשהחינוך מביא את מצוות ביכורים הוא מונה את זה כשתי מצוות נפרדות, את מצוות הבאת ביכורים הוא מונה בספר שמות במצוה צ"א, ואת דין הקריאה הוא מונה בפרשת כי תבוא במצוה ת"ו.

הגמ' מבררת באיזה לשון צריך לקרוא את הקריאה על הביכורים, במשנה נאמר (סוטה לב.) "אלו נאמרים בכל לשון, פרשת סוטה, וידוי, מעשר, קריאת שמע, תפילה, ברכת המזון, שבועת העדות ושבועת הפיקדון. ואלו נאמרים בלשון הקודש, מקרא ביכורים וכו'". דין מקרא ביכורים כיצד וענית ואמרת וכו', דין הקריאה שיש בביכורים יש דין לומר אותו דווקא בלשון הקודש, כך מפורש בדברי המשנה.

שואלת הגמ' מנין לנו שענית ואמרת זה בלשון הקודש, אולי אפשר לומר זאת בכל לשון, מתרצת הגמ' (שם לג.) "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ולהלן הוא אומר (בפרשה של הקללות והברכות בסוף ספר דברים) וענו הלויים ואמרו כל איש ישראל, מה עניה האמורה להלן בלשה"ק, אף כאן בלשה"ק", כמו שעניית הלויים הן לברכות והן לקללות הייתה בלשה"ק, גם "וענית ואמרת" שנאמר במקרא ביכורים יש בו דין שיהיה בלשה"ק. שואלת הגמ' "ולויים גופייהו מנלן", מנין שהלויים אמרו בלשה"ק את הקללות והברכות, "אתיא קול קול ממשה, כתיב הכא קול רם, וכתיב התם משה ידבר והאלוקים יענו בקול, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש". אלו הם דברי הגמרא לברר שהמקרא בביכורים צריך שיהא בלשון הקודש דווקא.

בדין הקריאה בביכורים נאמר "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך", ולומדים את הדין ענייה הזו מהדין של "וענו הלויים ואמרו" (דברים כז יד) בהר גריזים ובהר עיבל, והאמירה של הלויים נלמדת ממשה רבינו, שנאמר

נשמע דרכו, לא מתגלה דרכו נקודת הגילוי של ה"קול רם" של הקב"ה, ובביכורים יש דין של קריאה, של קול רם מכוח הקב"ה, אז היה צריך שגם ההבאה לכאן תהיה למישהו שיכול להיות לאותו כלי. באה התורה ומחדשת "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", שגם דרכו יתגלה הראשון של הקב"ה, ולכן אפשר להביא לו בעצם ביכורים.

הגמ' אומרת (כתובות קה): "כל המביא דורון לת"ח כאילו הקריב ביכורים", וכמו שאומרת הגמ' (כתובות קיא:), עמי הארץ בזכות מה הם יקומו לעתיד לבוא בתחיית המתים, הרי על תחיית המתים נאמר "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיה יא ט), וכל מה שיהיה לעת"ל זה כפי ערך גילוי התורה והחכמה שהיה לאדם בעוה"ז, א"כ אותם עמי הארץ שאינם עסוקים בתורה מהיכן יהיה להם קיום לעתיד לבוא, אומרת הגמ' בזכות שהם עושים פרקמטיא לתלמידי חכמים ומשיאים ביתם לת"ח, ע"י זה יש להם צירוף עם הת"ח.

המביא דורון לת"ח זה בשביל שאור התורה של הת"ח יתגלה בו, זה בדיק ההגדרה של ביכורים. ת"ח יש לו דין של ראשון, בראשית-בחכמתא, "ה' קנני ראשית דרכו" (משלי ח כב), החכמה היא ראשית, "ראשית חכמה" (תהילים קיא י), זה מדרגת ת"ח. כאשר יהיה גילוי לעתיד לבוא של "אני ראשון ואני אחרון", מי שהוא במדרגת ראשית יהיה לו גילוי של אני ראשון כי הוא כלי לאותו גילוי, אבל מי שלא נמצא במדרגה של אני ראשון, מי שלא נמצא במדרגה של ראשית, הוא לא יכול לגלות את מדרגת "אני ראשון", וא"כ עמי הארץ איך הם יגלו לעתיד לבוא את אני ראשון אם אין להם כוח של ראשית, הם לא עסוקים ב"ה' קנני ראשית דרכו". ע"י שמיאיים ביתם לת"ח ועושים פרקמטיא עם ת"ח, אז הראשית של הת"ח יתגלה בהם. זה המדרגה שנתבארה

הרי שאף בקריאה נטלה תפיסת ביכורים תפיסת ראשית.

גילוי ראשית מכוח הביכורים

בלשון הפסוק "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם" (דברים כו ג), רש"י מביא את דרשת חז"ל, אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, אין לך אלא כהן שבימך, על אף שאינו חכם כדורות ראשונים, הוא לא במדרגה של הכהנים כדורות ראשונים, אפילו הכי צריך להביא לו את הביכורים.

הרמב"ן על המקום מאריך ושואל, כשנאמר "כי ייפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע וכו' וקמת ועלית וכו', ובאת אל הכהנים הלוויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים יז ח-ט), שם מדובר על דברי חכמה ולכן היה סברה לומר אולי לא ללכת אל השופט של כל דור אם הוא לא חכם כדורות ראשונים, והתורה באה ומחדשת שאפי' שהוא לא כ"כ חכם אתה צריך לסמוך עליו, אבל שנאמר דין של כהן בלבד, "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", יש כאן רק דין של קדושת הכהונה שנותנים לו את ביכורים מצד כך שהוא כהן, ואפילו הוא כהן עם הארץ, א"כ מה חידוש יש ב"אשר יהיה בימים ההם", כך שואל הרמב"ן.

לפי מה שנתבאר עד השתא, דין הנתינה של הביכורים לכהן הוא מצד וקדשתו, מצוה לתת לכהן מנה יפה ראשון, לחלוק לו ראשון, הבאת ביכורים היא ג"כ מדין הראשון שבו, ולכן אם יש כהן שהוא לא במדרגה של ראשון היה באמת הו"א לומר שהוא לא כלי כאותו ראשון, והוא לא יקבל את הביכורים. כוהנים לצד אחד בגמ' שלוחי דרחמנא נינהו, מה הכוונה שלוחא דרחמנא נינהו, שבעצם יד השליח היא כיד המשלח, ועד כמה שזה כהן שאיננו בעל מדרגה היה הו"א שקולו של ה' לא

אבל כאשר אין את הראשון ממש, אז גם מה שקרוב לארץ מתגלה בו דין של ראשון.

כאשר הדבר קרוב לארץ הוא קרוב לנקודת היניקה שלו, ולכן הוא נקרא ראשון. זה עומק המדרגה שמבוארת כאן במשנה, "והשור הולך לפנייהם וקרנו מצופה בזהב ועטרה של זית בראשו" (פ"ג משנה ג), למה דווקא עטרה של זית בראשו, לפמשנ"ת וזה מסתמא עומק דברי הרע"ב, כל הביכורים עניינם לגלות את הראשית במה שאיננו נראה ראשית בפשטות, וזה בדיוק הגילוי שמתגלה בזית. זית מגלה את המדרגה שאף שבסדר הדברים הוא לא ראשון, אבל מחמת שהוא ראשון בסדר השני שקודם לארץ יש לו דין של ראשון, הרי שמחד הוא לא ראשון אלא שיש בסדר הפסוקים, אבל מאידך הוא כן מוגדר כראשון. ועניין העטרה גם כן בא לרמז על ראשית, "ועטרה של זית בראשו", עטרה זה דבר שנמצא תמיד מעל השורש, וכמו זית שסמוך לארץ, סמוך לנקודת היניקה שלו. זה הראשית העליונה של עטרה של זית בראשו.

עומק ההגדרה של ביכורים זה ראשית שמתגלה גם באותם מקומות שהם אינם בגילוי הפנים שהם ראשית. זה הסוד של ביכורים, ולפי"ז נחזור לדברי המשנה כיצד מפרישים ביכורים. "יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר רימון שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו ביכורים", קורא להם שם כשהם מחוברים לקרקע, "ור' שמעון אומר אעפ"כ קורא אותם ביכורים לאחר שתלשם מן הקרקע".

לכאורה שיטת ר"ש היא שצריך לקרוא להם שם ביכורים גם בשעה שהם מחוברים לקרקע, וצריך לקרוא גם שם של ביכורים בשעה שהם נתלשים מן הקרקע. מה העומק בשיטת ר"ש, שיטת רבנן היא שדין של ביכורים הוא דין של ראשית, והיכן שהוא גדל זהו מקום הראשית

בארוכה במהות של ביכורים, ביכורים בא לגלות את הראשית במקום שאין שם בפשטות ראשית.

גילוי ראשית במה שאיננו ראשית

נתבונן מעט בסוגיות של המשניות בביכורים, בפרק ג' המשנה מפרטת איך היו מביאים את הביכורים. "כיצד מפרישים את הביכורים, יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה רימון שביכר אשכול שביכר כורך עליו גמי. כיצד מעלים את ביכורים, כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד וכו', והשור הולך לפנייהם, היו מעלים את הביכורים ע"ג שור, וקרניו מצופות זהב, לכבוד המצוה, ועטרה של זית בראשו", היו מעטרים את השור עם עטרה של זית בראשו. הרע"ב מביא שני פירושים למה דווקא זית, פירוש אחד מחמת שזית הוא היפה שבאילנות, פירוש שני מחמת שמתוך האילנות שיש בשבעת המינים הוא הכי קרוב למילה ארץ, כתוב בפסוק "ארץ חיטה ושעורה וגפן תאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח ח), הפסוק מזכיר פעמיים ארץ, וזית זה האילן שהכי קרוב לארץ.

כידוע בסדר הקדימה לברכות מקדימים את מה שקרוב לארץ, חיטה קודמת לזית כי היא קרובה לארץ שנכתב ראשון, אבל לאחר מכן הסמוך לארץ השני קודם. עומק הדבר, נתבאר שזית יש לו דין של ראשון, אבל בעצם בסדר הפסוק הוא נמצא במקום השישי מתוך שבעת המינים, יש כאן גילוי של אותו היסוד שנאמר בביכורים, על אף שבסדר הפסוקים הזית הוא בעצם שישי, הוא לא ראשון, אבל יש לו דין של ראשון כי הוא קרוב לארץ, זית קודם מחמת שהוא קרוב לארץ, וזה גם מדין ראשון. זה גילוי שגם מה שנמצא שישי הוא בעצם ראשון, אלא שיש שני מדרגות בראשון, יש ראשון ממש שהוא חיטים, והוא בוודאי קודם לזית,

שנאמר ראשית ביכורי אדמתך, עד שיהיו כל הגידולים מאדמתך". שי' ת"ק שצריך שיהיה כל הגידולים מאדמתך, ואם חלק מהגידולים אינם מאדמתך אזי לא צריך להביא ביכורים.

בעומק, שי' ת"ק ש"אדמתך" זה דין של ראשית, ואם רוצים לגלות את מדרגת ראשית בשאר החלקים, כמו שיש דין של תוספת או דין של עושה כל שדהו ביכורים, חייב להיות שהראשית תבקע עד הסוף, לכן צריך שיהיו כל הגידולים מאדמתך. אם הגידולים הם אינם מאדמתך אז יש כאן אדם שני שהדבר שייך לו וממילא חסר בראשית, חסר בראשון שהוא הבעלים של הדבר. שותפים כן קוראים ומביאים, כי שותפים הם בעצם שניהם ראשית, אבל כאשר זה שייך למישהו שאיננו בעלים כאן על השטח הזה, אז חסר בראשית של הגידולים.

אבל שיטת ר' יהודה היא שאם יש כאן חלק של ראשית, גם אם לא כולו ראשית כבר אפשר להביא ביכורים. לפי ת"ק הראשית צריך להיות כסדר, אם יש חלק של ראשית הוא לא ראשית, אבל לשי' ר"י אפי' אם יש כאן הפסקים בתוך הראשית הללו, חלק זה זרוע בתוך השדה שלו וחלק זה יוצא לשדה חברו, ג"כ אדם יכול להביא ביכורים, כי על החלק שזה נמצא בתוך שלו יש שם של ראשית.

שורש המחלוקת הוא בכוח הראשית שמתגלה בזית, הזית הוא הרי לא ראשון, הוא שישי, המקור של הגילוי שלו הוא מראשון של החיטים, ולפי שי' ת"ק צריך שהיניקה תהיה כסדר, דרך כל המינים, ואז הזית יונק דרכם מהחיטים שהם תחילת הראשית, אבל לשיטת ר"י הזית מתגלה כראשון גם באמצע הדרך, בגלל שהוא סמוך לארץ. יש כאן נקודה עמוקה מאוד, האם לגלות את הראשית רק ברציפות שלו, או שאפשר לגלות את הראשית בארץ זית שמן ודבש. הראשית שמתגלה בארץ השני,

שלו, ולאחר שהוא נתלש זה כבר לא מקום הראשית. בא ר"ש ואומר, אעפ"כ חוזר וקורא אותם ביכורים לאחר שתלשו מן הקרקע, שם ביכורים הוא גם לאחר שהדבר מתרחק מן השורש, גם אז צריך לקבוע עליו שם ביכורים. שם הביכורים הראשון הוא מדין חיטים שהם באמת ראשית בפועל, ושם הביכורים השני הוא מדין זית, שזה כל עניינם של ביכורים של קביעת שם עליהם, לגלות את הראשית גם במקום שעל פני השטח הוא איננו ראשית, זה הגדרת קורא עליו שם בשעה שתולשם.

שיטת ר' יהודה במהות הביכורים

כשלומדים כאן כסדר את המשניות בביכורים, זאת היא שיטת ר' יהודה לאורך כל המשניות, כסדר שרואים את אותו יסוד שמבואר כאן. בשי' ר' יהודה בכמה מקומות במשנה מתבאר שאפי' דבר שהוא איננו ממש ראשית יש לו דין של ביכורים. נזכיר כמה דינים שמבוארים במשנה, במשנה הראשונה בביכורים נאמר "יש מביאים ביכורים וקוראים, מביאים ואינם קוראים, ויש שאינם מביאים". יש מי שחייב להביא ולקרוא, כמו שאמרנו אלו שני דינים בביכורים, הבאה וקריאה, יש מי שמביא ואיננו קורא, ויש מי שאינו מביא ואינו קורא. כמובן שאין קריאה בלי להביא ביכורים כלל.

אומרת המשנה מי הוא זה שאיננו חייב להביא, "אלו שאינם מביאים, הנוטע לתוך שלו והבריק לתוך של יחיד וכו'", המשנה מונה כמה מקרים של אדם שהשתילים שלו לא נמצאים רק בתוך שדהו אלא הם עוברים בכל מיני צורות גם בשדה חברו או ברה"ר, ת"ק סובר הרי זה אינו מביא, ור' יהודה אומר כזה מביא, אפילו אם לא כל השתילים בתוך שלו הוא גם מביא. המשנה הבאה מבארת את שיטת ת"ק, "מאיזה טעם אינו מביא, משום

נביא עוד דוגמא אחת להגדרת ביכורים בשיטת ר' יהודה, במשנה ו' נאמר ר' מאיר אומר יבש המעין נקצץ האילן מביא ואינו קורא, בחלק מהמפרשים מבואר שזה מדובר בשדה בית השלחין שמושקית ע"י המעיין ולא שדה בית הבעל, והוא צריך להשקות את שדהו מכוח המעיין, נתייבש המעיין, יש לו שדה וצמחו פירות אבל המעיין התייבש, או שנקצץ האילן, מביא ואינו קורא. למה הוא לא יכול לקרוא, המפרשים דנים למה הוא כן מביא, ואם הוא מביא למה אינו קורא, לא נכנס לסוגיה הזו, אבל בערכין דידן לדעת ר"מ לא קורא כי חסר כאן בשלשלת, היה את האילן שע"ג צמחו פירות, ובשעה שנקצץ האילן או ייבש המעיין יש כאן הפסק בסדר של ההשתלשלות מהראשית. אבל גם בזה שיטת ר' יהודה שמביא וקורא, לפי ר' יהודה היה כאן ראשית ביכורי אדמתך, ויש גם אחרית של פירות, ולכן על אף שאין השתלשלות בין בקרקע לפירות כי יבש האילן, מ"מ יש כאן דין של ראשית.

היוצא מן הדברים, ביכורים עניינם לגלות את הראשית גם בדבר שלא נראה במציאות ראשית, ובעומק יש כאן שני מהלכים, או שמגלים את אותו ראשית בהשתלשלות מאחד לאחד עד הראשית באחרית, או שאפשר לגלות את הראשית גם ע"י כוח של דילוג, שזה שיטת רבי יהודה שנתבארה השתא.

בוודאי שזה מגיע מכוח הארץ הראשון, אבל הנידון הוא אם זה מכוח הרציפות עד הארץ השני, או שיש גילוי של ראשית בארץ השני.

נמשיך הלאה במשניות, "אלו מביאים ולא קוראים, הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" (ביכורים פ"א משנה ד), גר לא יכול לקרוא כי בלשון הקריאה בביכורים אומרים "אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו", והגר אבותיו לא מישראל. בירושלמי מובאת שי' ר"י שגר מביא וקורא מחמת שהוא בנו של אברהם אבינו, וכך הרמב"ם פוסק להלכה.

הרמב"ם אומר שאברהם היה ראש לאמונה, ומחמת שהוא היה ראש לאמונה הוא ראש לכל אומות העולם. נמצא שאצל כל ישראל כאשר אדם אומר "אשר נשבע ה' לאבותינו" הכוונה לאברהם יצחק ויעקב דרך שרשרת הדורות, אבל לפי ר"י בין אותו גר לאברהם אבינו אין רציפות של דורות, ובכל זאת אברהם אבינו נקרא אביו, "אב המון גוים נתתיך" (בראשית יז ה), ראש לאמונה כלשון הרמב"ם, שבעומק זה בחינת סדר זרעים.

ת"ק סובר שגר איננו קורא, בפשטות אפשר לומר שהגם שאברהם נקרא אביו אבל מ"מ אין כאן "אבותינו", אבל בעומק אף שאברהם הוא אביו אין רציפות בינו לבין אברהם. אברהם נקרא ראש לכל המאמינים, את הראשית הזאת הוא הנחיל ליצחק שהנחיל את זה ליעקב עד דורנו אנו, ישראל שנקראים ראשית מכוח אברהם שנקרא ראשית, 'זה' ראשית שבאה בשלשלת, כוח הראשית התגלה ע"י השתלשלות, משא"כ אצל הגר, אברהם נקרא אביו אבל כוח הראשית עובר אליו בדילוג, לא ע"י השתלשלות הדורות. אבל שי' ר"י שזה גופא כוח הראשית שמתגלה בזית, ראשית שלא באה דרך השתלשלות, אלא ראשית שמחוברת למקור.

סוגיות במחשבה

בור

אמאי, א"ל הכא ודאי רזא עלאה דאיהו הוה דרגא דעץ הדעת טוב ורע דחאב ביה, ובמה דחאב ביה קביל ענשיה בהאי עלמא, ובההוא קרבנא דאתקביל מניה אשתזיב מענשא דההוא עלמא, דתרי עונשא הוה מחויב, חד לעילא וחד לתתא, עיי"ש.

והבן שע"י קרבנו שהיה לחד מ"ד שלמים הושלם, ולחד מ"ד עולה התעלה, וכיוון שהיה קרבנו בבור, אזי דבק בראשית, ולשם נתעלה במיתתו. וכמ"ש (שם, קיב, ע"ב) הבל הוה רעותיה דקרנא דיליה לקרבא שכינתא לההוא דאתמר ביה ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חוור ושער רישיה כעמר נקי, במאי, בההוא דאקריב מבכורות צאנו ומחלבהן. ועיי"ש (קיה, ע"א). ועיין עוד זהר חדש (תיקונים, ח"ב, פח, ע"א).

וטעם נוסף מדוע מת הבל, כתב המהר"ל (גור אריה על אתר) וז"ל, והבל גם הביא הוא, כמו שקין היה מכוון להרחיק הבל והביא מזרע פשתן שהוא הפך הצאן, הבל גם היה כוונתו להביא דבר שהוא הפך קין וכו', שהיה מכוון להרחיק הברכה מקין שהיה עובד אדמה, כי הצאן הוא הפוך לו וכו', ונראה שמפני זה נענש הבל ונהרג וכו', דלמה לא הביא שור כמו שהקריב אדה"ר, עכ"ל, עיי"ש. ובעומק עי"ז נפל בכורו לבכורי מצרים שהוכהו במכת בכורות.

כתיב (בראשית, ד, ג) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן. ואמרו (זבחים, קטז, ע"א) איזהו דבר שחלבו קרב לפני מזבח ואין כולו קרב לגבי מזבח, הוי אומר זה שלמים. אולם יש שסבירא להו שם דהוה עולות. עיי"ש. ועיין ירושלמי (מגילה, פ"א, ה"א) שלמד שהקריב עולה, מחלביהן היינו שמניהון, עיי"ש, היינו בהמה משובחת ושמנה, וכמ"ש (מדרש אגדה על אתר) מן המובחרים שבהם. וכתב בגור אריה (שם) וז"ל, שהביא מעידי עדית, עכ"ל.

ואמרו (פרקי דרבי אליעזר, פרק כא) והבל הביא מבכורות צאנו ומחלבהן, כבשים שלא נגזזו לצמר (כי בכור אסור בגיזה). ואמרו (מדרש אגדה על אתר, ועוד) שעטנז אסור לאדם ללבושו משום קין והבל, שאסר הקב"ה ללבוש כשם שלא נתערב קרבן קין שהיה מזרע פשתן עם קרבן הבל שהיה מבכורות צאנו שלא נגזז לצמר, כך שלא יתערבו ב' מינים הללו, לא בלבושם ולא בפעולה לשום הנאה בעולם. ועיין ילק"ש (בראשית, רמז לה).

וקרבן הבל היה בו שלמות למ"ד שלמים היה ולא נתערב בו כח קלקול שלא כלאים כנ"ל, אלא שלם היה. ולמ"ד עולה היה נתעלה כליל, וזה גרם שאף הבל עצמו מת ונתעלה בשלמות לשורשו, מכח קרבנו. כמ"ש (תיקונים, תיקון סט, קא, ע"ב) וקרביה הוה מבכורות צאנו ואתקבל ליה ברעוא וכו', דקרביה אסתלק לאתר דעתיק יומין דאתמר ביה ועתיק יומין יתיב וכו'. אמר ליה א"כ דקרנא דיליה אתקבל, אמאי אתייהיב חיילא לקין למקטליה, בגין דא יש הבל אשר נעשה על הארץ וגומר,

מדור רל"א שערים

צירוף

ב-ב / ב-ו / ב-ר / כ-ו / כ-ר

ב-ב

ומביא כבשה לטהרתו, כי נצרך לכבוש את הזוהמא שדבקה באותיות, וכסתה את הארתם. ואזי עולה ממדרגת עפר של כיסוי, למדרגת כוכבים (כי ישראל נמשלו לעפר, ונמשלו לכוכבים). כוכב, כב-כו (שם הוי"ה - כו). והכוכב מאיר לו את הארת כ"ב האותיות. ואזי עולה ממדרגת עפר שם מקום השכיבה, שכב, כב-ש. למקום הכוכבים, קשור ודבוק בעליונים בחינת ראשו (מה ולב כנ"ל) דבוק בשמים, וראשו מגיע השמימה. ועולה ממדרגת אחרית למדרגת ראשית, בכור, כב-ור.

ועיקר גילוי זה מתגלה בחג הביכורים, בכור דפירות כנ"ל, שהוא זמן מתן תורה. שאלמלי חטאו נתנו להם לוחות ראשונים, מכתב אלקים המה. כתב, כב-ת. ואזי נעלה לו מדרגת הכבוד, כבוד חכמים ינחלו, אין כבוד אלא תורה. כלומר נגלה לו עצם האותיות וזהו כבוד, כב-דו. ובעומק זהו ד"ו-כ"ב. והיינו שנגלה אותיות של תורה, ומאידך נגלה האותיות הגנוזות באדם (כמ"ש בספר יצירה פרקים ג, ד, ה), ומתאחדים האותיות יחדיו. והבן שתחלה נפל למדרגת כבד, דם כנ"ל כ"ב ב' פעמים עולה דם. דהיינו שנפלו אותיות עליונות לאותיות תחתונות. אולם כאשר מתעלה כנ"ל, מעלה אותיות תחתונות לאותיות עליונות. ושלמות הארה זו מתגלה בארון ששם גילוי תורה, לוחות, כתב, כנ"ל. ועל גבי הארון נמצאים הכרובים. כרוב, כב-רו. ושני כרובים היינו ד"ו - כ"ב, כנ"ל. ואזי מתהפך הכאב, כנ"ל, לכ - אב, מלשון אב הרחמן, אין אב אלא בחכמה, שמלמדו האותיות.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: כזב, כבוד, כבד, שכב, ברכה, בכור, בכי, בכה, כבל, כלב, כתב, כאב, ברך, כבס, כבש, כוכב, ביכורים, יוכבד, כברה, כלוב, כרוב, כך.

שורש כל הנבראים בתוה"ק שצורתה טעמים, נקודות, תגין ואותיות. והם כ"ב אותיות. אותיות מחכימות, אותיות מאירות. וכאשר ח"ו נחשך הארת האותיות זהו בחינת כבה, כב-ה, כלומר כבה הארת כ"ב אותיות. וכן בכה, בכ - ה, בכיה. שעליה אמרו חז"ל שנוטל חלק מאור עיניו של האדם. כי כאשר ח"ו האדם חוטא, האותיות הגנוזים בשם החטא נכבים אצלו. וע"ז חל שורש הכאב, כאב, כב-א. כי עיקר הכאב ושורשו, הוא ע"י כיבוי האותיות, ע"י חטא כנ"ל. והיפך אותיות מאירות לעינים, נעשה בכי, בכ - י, והיינו שנעשה בחינה כבה - בכה.

ואופן הנפילה כאשר דבק בדבר אסור, מלשון אסור ברהטים, היפך אותיות מלשון אתא המשכה, והוא בחינת ברכה, המשכה. ברך, כב-ר. נעשה אסור וקשור. והוא בחינת כלוב, כב - לו, מקום של קשירה ואסירה. והוא בעומק בחינת כלב, שאוצר בתוכו מזונותיו ג' ימים, והוא בחינת כלוב. וזה אסור וקשור בכבלים. כבל, כב-ל. וכאשר האדם חוטא הוא בבחינת ברכים כושלות. ברך כב-ר. שהפיל את הכ"ב אותיות לרע, ר' בחינת רע-רשע, כמ"ש בשבת קד ע"א. וכאשר דבק לרע, היפך שתחלה היה במדרגת ברכה כנ"ל, הברכה המשכה, עתה דבק בבחינת כזב, מעין המכזב מימיו. כזב, כב-ז. ואזי נופל ממדרגת מח ולב למדרגת כבד, שכולו דם, כבד, כב-ד. כי המח והלב מקום המחשבה ששם חושבים באותיות, וכאשר חוטא מכח נפשו הבהמית שעיקר מקום גילויה בכבד, נדבק ברוח שטות, שהרי אמרו אין אדם חוטא אא"כ נכנסה בו רוח שטות. ואזי נופל מאותיות המחשבה לכבד, כנ"ל. וזהו כח כבדות שמורידו. כבד אף מלשון כבוד, שנפל הכבוד ע"י כבדות לתתא.

ואזי כאשר נתעוררה נפשו לזכך ולעלות נפשו, נצרך טהרה, בבחינת כיבוש הרע, כבש, כב-ש.

ב-ו

הלשון בוקעת דרך השפתים, כנ"ל. והבן שאותיות "בו" במילוי ב"ת וי"ו עולים דל"ת [כי "בו" במילוי בגימטריא ארבע מאות שלשים וארבע], ובזה מצורפים לאותיות הלשון דטלנ"ת, שהם דלת-נט. וכן רמזו במלת לשון, לש, ל"ש ר"ת לשון שפתים. ובצורפו לשפתים מוקטן ולכן יש בלשון אותיות ון, שהם הקטנה בלשה"ק כנודע, כגון איש-אישון וכדו'. ולכך עיקר הדיבור נקרא או על שם הלשון, שלשה ומערבת את האותיות כמ"ש לשון הרע, בעל הלשון וכדו'. וכן נקרא ע"ש השפתים, עקימת שפתיו כנ"ל.

ובעומק באותיות ב-ו, גנוזים כל כ"ב אותיות, בו הכל, וזהו שורש עולם התיקון, בהו, ואמרו רבותינו, בו - הוא, והיינו שבו נמצא הכל. אולם כאשר תהו שולט על בהו, נעשה בוז, בו - ז, ז' מלכי אדום של עולם התהו, כנודע. ורמזו בכך שאות ראשונה בתורה ב - בראשית. ואחר כ"ב אותיות ישנה אות ו'. ואת הארץ. וכן מאות ב' עד אות ו', ישנם ה' אותיות כנגד ה' מוצאות הפה. ובהסיר ה' אותיות מן ב' עד ו' מן כ"ב אותיות, עולה י"ז, גימטריא טוב, העולה שם אהו-ה, כנודע, היוצא מן הפסוקים את השמים ואת הארץ, ר"ת אהו-ה, חותם שבו נברא שמים וארץ, כולו טוב. וזהו בול, בו - ל, שבו בלול כל האותיות.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אבדון, אבוי, אבוס, אבות, אביהו, אביון, אבלות, אבשלום, אוב, אויב, אזוב, איבו, איוב, גיבור, בהו, בודד, בוז, בוגד, בוץ, בוקר, כוש, בחור, בטוח, בכור, בלול, מואב, במות, בנות, בניו, בעדו, ברוך, בריאות, בתואל, בתולה, גבול, גבעות, גנוב, דבורה, דובב, דיבון, כרוב, כתוב, כוכב, מבוא, מבול, מושב, מלבוש, נבואה, סובב, ערבון, עבט, עזוב, רוב, צבאות, רחוב, שבע, שבועה, תבונה, תושב, תבואה, זכוב, זוב, חבוש, חביון, חבקוק, חברון, חוב, חלבון, חרכונא, חשבון, טוב, טוביה, טבור, כבוד, כלוב, כרוב, כתוב, תושב, בול, לבנון, זבולון, נכון, משוב, נבו, נכון, נוב, נתיבות, סוב, עבות, עובר, עוגב, עורב, עובד, צבוע, צובה, רבוא, שבור, שכלול, שובב, בור.

נודע שכ"ב אותיות, נחלקים לה' מוצאות, והם, אחה"ע, בומ"ף, גיכ"ק, דטלנ"ת, זסשר"ץ. אחע"ה מגרון, בומ"ף משפתים, גיכ"ק מחיר, דטלנ"ת מלשון, זסשר"ץ משיניים (עיין ספר יצירה פ"ד מ"ג). בומ"ף נקראים עקימת שפתיו הוה מעשה (סנהדרין סה ע"א) והוא בעיקר באותיות השפתים [עיין להרמב"ן במלחמות סנהדרין יז ע"א בדפי הרי"ף ד"ה אמר הכותב. ועיין אוהב ישראל שמות, פרשת פרה]. בומ"ף עולים קכ"ח, גימטריא המילוי של ד' שמות ע"ב ס"ג, מ"ה וב"ן, היינו, מילוי וחיות ד' עולמות אבי"ע.

והנה אע"פ שעיקר אותיות בומ"ף בשפתים, כנ"ל, מ"מ נקשרים בלשון, כמ"ש בספר השם (עמ' קס"ג ד"ה למה) וז"ל, בומ"ף משתמשות בין השפתים ובראש הלשון. וכן באוצר המדרשים הביא ספר יצירה הנ"ל וז"ל, בומ"ף בשפתים, קשורות בלשון, כשלהבת קשורה בגחלת. ועוד כתב שם בספר השם (עמ' קע ד"ה בתחלת) בומ"ף בשפתים וסימן "בפום" [כלומר בפה]. ונגלה במלת בוץ, שהוא הרכבת אותיות מאותיות השפתים, ב - ו, ואותיות הלשון, צ. וכל תיבה ותיבה יש לבדוק את שורשה במוצאות הפה, ולפ"ז להבין את מהות התיבה, והיא חכמה גדולה, ולעת עתה לא מצאתי מי שעשה כן באופן מסודר על כל התיבות. והשפתים מקום הפתח, בחינת בור, בו - ר, שהשפתים פתח להכנס לתוך הגוף, שהוא כלי קיבול כבור. וכן בחור, בו - חור, פתח. וכן כבור, פטר רחם, פותח את הרחם, בו - כר.

ועיין באברבנאל (שמות פ"ד ד"ה ויאמר) שכתב וז"ל, הן אני ערל שפתים (משה) ולכן היה כבד הדיבור, כי לא יוכל לבטא באותיות בומ"ף. וכן עיין בספר צפנת פענח (בא ד"ה וז"ל) שכתב וז"ל, מה שאמר משה מה שמו מה אומר אליהם (שמות ג, יג) על פי מה שנאמר בשם הגאון מהר"ם, דאותיות בומ"ף היה למשה למחסור וכו'. ובשם הוי"ה כתיבתו יש בו וי"ו, וז"ש מה אומר אליהם.

והנה בומ"ף נחלקים לב' חלקים, בו-מף. ובו הוא השורש בבחינת שנים שהם ארבע. וב' נכתב דגושה ורפויה, והרפויה קרובה בהגיגי לאות ו'. והנה אותיות השפתים מצורפים ללשון שהרי

ב-ר

והבן שבחינת פירוד גמור, הוא בחינת גלות לד' כנפות הארץ כנ"ל, וזה בחינת נבוכדראצר, נבוזראדן והדומים להם שיש בהם אותיות בר, שורש לגלות. משא"כ בחינת תערובת הוא בחינת סנחריב שכלל את האומות יחדיו וערכבם. ונקרא כן כמ"ש חז"ל שסיחתו ריב. כי יש כח דיבור באדם, דבר, ד-בר. וכאשר זהו דיבור עליון הוא בבחינת "פתח פיך ויאירו דבריך", בחינת ברירות, וזהו הדיבור שמוציא פרי המחשבה והרצון לבר, לחוץ, וע"ד כלל לזולתו. אולם בדיבור יש תערובת של כ"ב אותיות. וכאשר נופל לקלקול נעשה עירוב דקלקול בחינת סנחריב, שסיחתו שיחה - דיבור של ריב. וכל זאת מכח דעת המתגלה בפה, דעת-עירוב דקלקול. והנה כתיב "דבר מלך שלטון", מכח הדיבור שולט על אלו שלבר ממנו. ושם נעשה שורש הריב, חלוקת המלוכה, בין ירבעם ורחבעם שיש בשמותם אותיות רב.

והנה כאשר מתגלה בחינת קלקול נעשה ריב, בשורשו הוא בחינת שרב, ש-רב, ריבוי הארה מעל גבולות הכלי. אולם כאשר זו הארה דתיקון הוא בחינת אברהם, בר-אהם, שנאמר עליו מי האיר ממזרח צדק" ועל הארת חמה דתיקון נאמר כצאת השמש בגבורתו, גבר, ג-בר. אור מבורר, ויציאה לחוץ בשלמות.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: טבור, ירבעם, רחבעם, דרבן, חברון, נבוכדראצר, מכבר, נבוזראדן, סנחריב, עכבר, קרבן, רגב, בחר, אביר, אביתר, אבנר, אבר, אברהם, ברכה, עבר, חרב, קבר, ארבה, ארבע, רעב, שבר, חבר, באר, בור, בכור, ברית, בקר, ברד, ברח, בשר, גבר, גיבור, כגר, דביר, דבר, דיבור, בהיר, בחור, בחירה, חרבה, בכורים, בלאשצר, עבר, עבירה, עיבור, בעור, בער, בצר, בר, קרב, ברה, ברור, ברזל, רבקה, רחוב, בריה, ברי, ריב, ברנע, ברק, בתר, גביר, דבורה, כרובים, מבצר, מבשר, עברי, ערב, ערבה, ערבון, קרב, רחב, ארב, בישר, מדבר, עורב, זרובבל, צבר, רכב, כביר, מערב, ראובן, רבבה, רבע, רהב, רקב, חורב, חרבונא, שרב, שרביט, בהרת, בירה.

ברית, בר-ית. וברית היינו חיבור מבורר, בר לשון ברור, בהיר, בהרת. והוא בחינת - בחור, בר - וח, לשון ברירות, מובחר. וכן בכור, בר - כו, יש בו דין יכיר, ברירות. ובבחינת מקום זהו בירה, בר - יה, בית מבורר ומובחר. ומקום הברית, אות ברית קודש במקום רגליו של אדם, הנקראים "לבר מגופא", כנודע, לחוץ. בר-חוץ. ותחילתו של אות ברית קדש בטבור כנודע. טבור, טו-בר. ושם נתגלה כח ההתפשטות וההרחבה באדם, הנקרא ברכה מלשון הברכה, המשכה. ברך-ברך. וכאשר המשכה זו טהורה, אזי זהו בבחינת "אור זרוע לצדיק", "ברה כחמה", ברה לשון ברור. וזהו ברק, בר-ק. כי התערובת יוצרת החשכה, והברירות אורה. ובשורש הוא אור ובהתפשטות מים (בחינת אמ"ר, אור, מים, רקיע), וזהו באר. לשון ביאור, בירור אור, ולשון באר מים. באר, בר-א. וכן בור מים, בור, בר-ו. ואזי מטיפה זו נעשה עובר במעי אמו, עובר, עו-בר. והולד הנולד בראשונה נקרא בכור, בר-כו. ועיקר גילוי זה נמצא אצל רחל - יוסף, בשורש, והתפשטותה של רחל - בלהה, ר"ת ב"ר. (והשורש ברבקה, בר-קה) וכן אצל ראובן שהיה בכור. ראובן בר-און. ופעמים טיפה זו אינה נקלטת באם ונעשית טיפה מסרחת, רקבון, רקב, בר-ק, היפך ברור. וכן אצל כל אדם בסופו שבא אל מקום קבורתו, קבר, בר-ק.

והבן שבפנימיות הכל מאוחד, וכאשר יוצא לבר, לחוץ, נעשה ריבוי. וזהו בר-רב, לשון ריבוי, וזהו לשון רבבה, מנין ריבוי הגמור. וכאשר ח"ו מתגלה ניצוץ הרע שבו, נעשה מכך ריב, רב-י. והוא בחינת עבירה, רב-עיה. וכח המפריד נקרא חרב (היפך חבר, חיבור), רב-ת. וכאשר זהו בתיקון זהו בחר, בוחר בטוב ומפריד הרע. והבן שיש בחינת פירוד גמור, והוא בחינת שבר, ש-בר. ועיקרו התפזרות לארבע כנפות הארץ, ארבע, רב-אע. והיפוכו חבר, ח-בר, שמחבר כל החלקים, והוא מקום קבורת האבות, חברון. וכן בריח, בר-חי, שמברית מן הקצה אל הקצה ומחבר כל הנפרדים. והוא בחינת צבר, בר-צ. ויש בחינת פרוז ע"י תערובת במקום אחד ועי"ז נפרדו חלקיו. תערובת, ערב, רב-ע. וזהו בהרת דקלקול, בר - הת, מראה חמה עמוקה מן הצל, תערובת של אור וחשך, אור וצל דקלקול.

ב-ו

בכושרות. כו-שורת. ואמרו חז"ל בכי ושירות. בכי, בוכה, כו-בה, שורש לתשעה באב, כמ"ש חז"ל על הפסוק השביעי במדברים הרוני לענה, שיום בשבוע שיוצא ליל פסח יוצא ליל תשעה באב.

ואזי יצאו ברכוש גדול. רכוש, כו-שר. ונתקיים שפוך חמתך אל הגוים. שפוך, כו-שפ. ונמשך לזמן מתן תורה, הנקרא יום הביכורים. כו-בורים. שהוא יום פטירתו של דוד המלך, שעליו אמרו כנור היה תלוי למעלה מראשותיו וכו'. כנור, כו-נר, בחינת נר למשיחי. ובמתן תורה היה גילוי של "אנכי הוי"ה", בחינת נוכח פני ה'. נוכח, כו-נח.

ונמשך במועדים דרבנן, חנוכה, כו-חנה. שהוא בחודש כסלו, כו-סל. ונעשה בימי אנטיוכוס, כו-אנטיוס. ונמשך לפורים, בחינת ונהפוך הוא, הפוך, כו-פה. ומצות היום שתיה, עד דלא ידע, שיכור, כו-ישר. והנס נעשה ע"י ממוכן, כו-ממן.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אוכח, אוכל, אשכול, ארוך, בכורים, בוכה, כבוד, בכור, כוש, כושרות, כידון, כיור, כוכב, כובע, כישור, כנור, כסלו, מכוה, מכון, מלכות, מכאוב, ברוך, רכוש, תוך, זכרון, יכול, כוס, כושי, כרוב, כתוב, סוכה, הפוך, תיכון, דוכיפת, זכריהו, כומז, כונן, כחול, כליות, נבוכדראצר, יוכבד, כולם, כובס, כוח, כוסם, כוסס, כורש, כושל, כלוב, כליון, כמוש, כמו, כנוע, כריתות, כפור, מיכיהו, מוכן, מכון, מכלול, מכשול, ממוכן, נוכח, נכון, נוכל, נוכרית, עוכר, עכו, עכבור, ערוך, שוכב, שוכה, שכול, שכור, שפוך, כתוש, כוונה.

כנודע עד מאוד, כ"ו גימט' שם הוי"ה. שהוא הפנימיות והתוך של כל הבריאה והכל סב סביבו. תוך, ת-כו. וממנו מתפשט חיות כל הבריאה, בחינת ברוך, כו-בר, הברכה, ומעין כך בכור, בר-כו. המשכה, בבחינת "אורך ימים בימינה", אורך אך-כו. ודרשו חז"ל, אין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו. כבוד, כו-בד. וכנודע שנשמת האדם נקראת כבוד, למען יזמך כבוד, כמ"ש בבעל המאור, וכן נשמת העולם היא התורה.

ועיקר מקום גילוי הכבוד הוא בביהמ"ק, שנקרא "מכון לשבתך", מכון, מן-כו. ובפרטות בכיור וכונו. כיור, כו-יר. וזהו בסיפא. וברישא, בארון, בכרובים, כרוב, כו-רב. סוד כ"ו בכלי העליון, ארון. וסוד כ"ו בכלי התחתון, כיור. והכיור נעשה מתכשיטי הנשים בכלל, ומכומו בפרט, כומז, כו-זם. שורשו תיקון פגם הזימה, שזהו מעלת הכיור, תכשיטי נשים כמ"ש חז"ל.

וגילוי מדרגת כ"ו נגלה בחגי ישראל, תשרי. ר"ה, יום הזכרון. כו-נזר. ועבודתו מלכות, כו-מלת, תמליכוני עליכם. יום הכיפורים, כו-יפר, סוד התרת נדרים בערב יו"כ כנודע. סוכות, סוכה, כו-סה, כנודע, שם הוי"ה ושם אדנות העולה ס"ה. ונמשך לפסח, שיסודו שהרג בכורי מצרים והציל את בכורי ישראל. בכור, כו-בר. וכל יציאת מצרים נעשה ע"י משה, שאמו יוכבד, כו-יבד. ונשא את ציפורה, "אשה כושית לקח", כושי, כו-יש. וכל סדר לילה זה הוא שולחן עורך, כו-ער. שנצרך להיות נעורים כל הלילה לספר ביציאת מצרים. ובו שותים יין, ששורשו באשכול, אשל-כו. ושותים ד' כוסות. כוס, כו-ס. ועיקר מצות אכילה בלילה זה, וכן בליל יו"ט ראשון של סוכות. אוכל, כו-אל. ויציאת מצרים היא בבחינת מוציא אסירים

ב-ר

שהוא הכופר השורשי בה"א הידיעה, כופר, כר - ופ. ויוה"כ, מכפר על הכפירה. כי הכופר, אין עניינו רק שאינו מאמין ח"ו בקיום הקב"ה. אלא כופר שמא"ס יכול להתפשט גבול, כנודע טענה זו בדברי הפילוסופים. והיינו שכופר, ב- ר-ך, כופר בהתפשטות, ודו"ק. ומגלה ביוה"כ גבול דקדושה, פרוכת, רכ-פות.

והנה אמרו היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם. והיינו שכר לעת"ל. שכר, ש-כר. כי השכר מהותו הוא התפשטות הדבר עוד ועוד, ודו"ק היטב. ולכך עיקר השכר לעת"ל, ליום שכולו ארוך, או-רך, כנ"ל. והוא בחינת זכר, זכרון, ז-כר, שהדבר אינו נסתלק אלא נשאר ממנו המשך, שזהו מהות הזכרון, שאינו זכירה שכלית בעלמא כפשוטו, אלא מחמת שנשאר כח ההמשך של הדבר. שזהו בחינת זכרון כל המעשים לפניך בא ביום הזכרון, והיינו שכח ההתפשטות ותולדות המעשים שכבר היו ואינם באים לפניו.

והנה עיקר כח ההמשכה מתגלה ע"י יין, ולכך אמרו זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין. כי נכנס יין יצא סוד, התפשטות הדבר, ודו"ק. וזהו כרם, כר-ם. ועיקרו נגלה בפורים, במשתה היין. וע"י מרדכי, רכ-מדי. והוא שורש האור דלעת"ל, יום שכולו ארוך, כנ"ל.

ועיקר ההמשכה ליום שכולו ארוך נגלה ע"י דוד, ע"י כינור דוד, כר-יון, שמושך הלב מאוד מאוד.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אכזר, אכר, ארוכה, ארכיב, ארפכשד, ירכתי, יששכר, כברה, אזרח, בכור, כושרות, כיור, ככר, כישור, כנור, כפיר, כופר, כרכמיש, כרמל, כרם, כרת, כתר, מכמרת, מערכה, מרדכי, מרכבה, עכרי, ברכה, ברכאל, רכש, ערך, דרך, אריוך, פרנך, שרוד, ירך, רך, נכרי, פרך, כפור, זכר, כאשר, כרוב, כפתר, פרוכת, מכבר, רכס, כרעים, כיור, אכר, שכיר, זכרון, שכר.

השורש של ר-ך לשון רכות, ב"ג מדות של רחמים, במדת ארך אפים, ארך, א-רך. והוא לשון אריכות, כי הדבר הקשה מצומצם, לעומת כך, הדבר הרך מתפשט ומתארך. וכאשר הדבר הקשה נעשה בו רכות פורתא הוא מתפורר, והיינו נעשה פריך, פי-רך. ושורשו בפה, פה-רך, פרך, כנודע. כי בפה מתפוררים התיבות לאותיות, וכן כל אות הוגים אותה במילואה, אל"ף בי"ת וכד', וזהו פרוך. וזהו בחינת ברכה, ברך, ב-רך. כי מהות הברכה, מלשון הברכה - המשכה, כנודע, בבחינת מברך את הגפנים. וכאשר מתגלה שלמות הברכה מן השורש מן ההתחלה, מן האל"ף, זהו אברך, א-ב-רך.

ובקומות אדם תחילת קומתו מן הראש, שר-א, ומתפשט והולך, ועיקר מקום ההתפשטות, לבר מגופא, הוא מקום הרגלים, ירך, י-רך. ועד מקום כף הרגל, שע"ג מנעל, הנקשר בשורן, שו-רך. וכן מקביל לכך ממונו של אדם המעמידו על רגליו כלשון הש"ס, שהממון מתפשט ומתארך הרבה, ומאריך את קומתו של אדם. ונקרא ערך, ע-רך. ונקרא רכוש, רכ-וש. וכן בניו של אדם, כרגליו, ברא כרעא דאבוה. ותחלתו בן ראשון, בכור, בו-רך.

ולחיפך רך נעשה קשה, בחינת המרחם על אכזרים, נעשה אכזר, אז-כר. והיינו מתנגד להתפשטות. וזהו נכרי, ני-כר, וכמ"ש חז"ל, נתנכרו מעשיו. וזהו בחינת כרת, כר-ת. והיינו שנכרת דבר משורשו, מפני שאין התפשטות משורשו. וכן טבע המים להתפשט, וטבעם להיות ניגרים על פני הארץ. אולם כאשר נעשים כפור, עומדים על עומדם ואינם מתפשטים. כפור, כר-פו. וע"ז בא יום הכפורים לכפר, כר-פ, בבחינת זורקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. והיינו להפקיע בחינת הכפור שבמים, ולגלות בהם זריקה למרחוק, דייקא ההיפך מכפור. וכן יוה"כ בחינת גילוי מדרגת "כתר", ת-כר, היפך אותיות כרת, כנודע. והיינו שמתקן אף את מי שנכרת משורשו. והראש להם, הכופר בעיקר שאין לו חלק לעוה"ב,

מדור קבלה

בלבביפדיה קבלה
בכור
מילון ערכים בקבלה
בכור

בלבביפדיה קבלה

בכור

אור א"ס

כתיב (ויקרא, כז, כו) אך בכור אשר יבכר לה' בבהמה לא יקדש איש אותו אם שור אם שה לה' הוא. ועיין ספר הבהיר (קד) וכי הוי הקב"ה בכור, עיי"ש. ומכת בכורות לא ע"י שרף מלאך ושליח אלא ע"י אור א"ס. ועיין שערי אורה (שער א). וכתב ברקאנטי (בא) וז"ל, מתאחד התפארת באין סוף ע"י חכמה הנקראת ראשית בסוד קדש לי כל בכור.

ועוד. אור אין סוף, אין לו סוף, אין לו שיעור. ואמרו, אלו דברים שאין להם שיעור וכו', והביכורים.

ועוד. אני ראשון בחינת בכור, ואני אחרון בחינת מעשר. כ"כ האבן עזרא (ויקרא, כז, לד). ועיין תורת העולה לרמ"א (ח"ב, פרק יב).

צמצום

חלל הפנוי, שורש לע"ז. ובפרט התרפים שנעשים מאדם בכור, והם כנגד בני בכורי ישראל. כ"כ בשער הפסוקים (ויגש). ועיין ציוני (תולדות), ועמק המלך (שער טז, פרק יט).

ועוד. צמצום, מיצר. מצרים. וכתיב (שמות, יא, ה) ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחיים וכל בכור בהמה.

ועוד. כיסוי. ואמרו (תענית, כח, ע"א) פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו וכו' ביכורים לירושלים וכו', מה עשו כשרין, הביאו סלי ביכורים וחיפום בקציעות וכו'. ובחינת כיסוי נוסף מצינו (כ"ב, קסו, ע"ב) אמר ר' אמי, טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים, דאמר קרא (דברים, כא, טו) והיה הבן הבכור לשניאה, עד שיהא בן משעת הויה.

קו

קו ראשית הגילוי מאור א"ס, הוא בבחינת בכור. ובדקות, אף אור א"ס בכור, גילוי ראשון. ונודע, אור א"ס וקו מקביל לכתר וחכמה. והרבו רבותינו לבאר שכתר וחכמה נקראים בכור, בסוד בראשית, ב-ראשית. ועיין בהרחבה ברמ"ק (פרדס רימונים, פכ"ג, פרק ד, ערך בכור), ובקהלת יעקב בהרחבה, המקורות מזוה"ק ועוד להנ"ל.

עיגולים

תחלה היו הבכורים קבועים ונתחלפו בלויים בחטא ה"עגל". וכתב הרמח"ל באדיר במרום (מאמר שמיה דעתיקא) וז"ל, עשו נקרא בכור, וסודו ממש בסוד העגל מסכה, כי עגל מסכה כמנין בכור, עיי"ש.

יושר

ג' קוים. ואמרו (סנהדרין, יב, ע"א) תניא רבי אומר (מלכים, ב, ד, מב) ואיש בא מבעל "שלישה" ויבא לאיש האלקים לחם בכורים עשרים לחם שעורים וגו' ואין לך קלה בכל א"י לבשל פירותיה (שמהם מביאים ביכורים תחלה) מבעל שלישה וכו', שלישה לשון שילוש, ג' קוים. ועוד. ביכורים. וכתב במגלה עמוקות (ואתחנן, אופן קפה) וז"ל, ג' מידות של ביכורים וכו', בכור, עטור, תוספות, שהם סוג ג' עדרי צאן, סוד ג' אבות, עיי"ש.

ועוד. אמרו (חולין, יח, ע"ב) שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה. ואמרו בזוה"ק (ח"ב, מ, ע"ב) תנא, תלת קשרין אינון, בכור בהמה, בכור השבי, בכור השפחה, דכל שאר מתקשרו בהו באלין תלת גוויי דלעילא.

שערות

עשו איש שעיר. והוא בכור, בסוד תהו שקודם לתיקון (עיין קול ברמה, אות רמ. ועיין גר"א, תיקונים, תיקון סט, ד"ה א"ל והא אנא). וכתוב (בראשית, כה, לא) ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי, ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה לי זה בכורה וגו', וימכר את בכרתו ליעקב, ויבז עשו את הבכורה. וכמ"ש (ב"ב, טז, ע"ב) ושט את הבכורה. ונחלקו האם עשו היה רק בכור ללידה ויעקב בכור בטיפה, כ"כ רש"י. אולם בזוה"ק (מצרע, נה, ע"ב) איתא שעשו היה בכור גם בזה וגם בזה.

ועוד. אמרו (עדיות, פ"ה, מ"ו) הוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואח"כ שוחטו, וחכמים אוסרים. ועוד. שער של כניסה. ויש בביהמ"ק שער הבכורות. עיין שקלים (טז, ע"ב).

אזן

אוזן שומעת. ואמרו (שבת, פט, ע"ב) אמר (יצחק) לפניו, רבש"ע בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה ונשמע קראת להם (שמות, ד, כב) בני בכורי ישראל. ועוד. צרם אזן בכור קנסהו. ועיין מו"ק (יג, ע"א). ואמרו (זבחים, כו, ע"א) א"ר זירא, הצורם אזן בבכור ואח"כ קבל דמו, פסול, שנאמר ולקח מדם הפר, פר שהיה כבר. ועיין חולין (יז, ע"ב).

חוטם

יריחו נקראת כן ע"ש ריח, כמ"ש רבותינו. וכתוב (יהושע, ו, יז) ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו, בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה. ועיין סנהדרין (קיג, ע"א).

ועוד. שתי הלחם נקראים ביכורים (עיין מנחות, ה, ע"ב). וכמ"ש (ויקרא, כג, יז) ממושבתיכם תביאו לחם תנופה וגו' תאפינה בכורים לה'. ודרשו (מנחות, נז, ע"ב) אימתי הן לה', לאחר ש"נאפו". אפיה, אף-יה.

פה

ביכורים, יש בהם דין קריאה. ועיין מכות (יז, ע"א).

ועוד. אמרו (ב"ב, קכו, ע"ב) המחלק נכסיו על "פיו", ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם את הבכור, דבריו קיימין. ואמרו (יבמות, מז, ע"א) נאמן אדם לומר זה בני בכור. דין "יכיר". ועוד. אמרו (נדרים, יב, ע"ב) משום רבי אמרו, מנין לנולד בכור בתוך ביתו שמצוה להקדישו (אע"פ שכבר קדוש), שנאמר (דברים, טו, יט) הזכר תקדיש.

ועוד. פה-רע, פרעה, כנודע. וכתוב (שמות, יב, כט) וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכר פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה.

עינים - שבירה

מיתה. מכת בכורות, כמ"ש (שמות, ד, כג) הנה אנכי הרג את בנך בכרך.

ופדיון פטר חמור, וכן פדיון בכור אדם, זהו להפקיע ממנו כח המיתה שחל בבכורי מצרים, כמ"ש בזוה"ק.

ושורש כח הרע בבכור. וכח המיתה, נגלה בער בן יהודה, וכתוב ביה (בראשית, לח, ז) ויהי "ער" בכור יהודה "רע" "בעיני" ה' וימתה ה'. ובזוה"ק (ח"א, נז, ע"א) אמרו אתהפכו אתווי לביש, עכ"ל. ער - רע, ר"ת עקב ראש, שעקב שולט על הראש. כ"כ בעמק המלך (ש"ג, פמ"ב, ועוד מקומות שם, וכן הוא במגלה עמוקות). ושם כתב (שער טז, פרק מט) שהיה רע בשתי עינים.

ועוד. בכור בעל מום. ועיין ביצה (כה, ע"ב). ויתר על כן בכור טריפה. ועיין ב"ק (יא, ע"ב). ועוד. דיני "ראיית" בכור, עיין ביצה (כו, ע"א). ועיין ספר הפליאה (ד"ה על כן יעזוב) סוד בכור כוחי וראשית אוני, כוחי הוא הראיה, ואוני הוא בחכמה הנקראת ראשית, עיי"ש.

עתיק

כח הדילוג, והקב"ה דילג במכת בכורות על בכורי ישראל והצילם. וכמ"ש (במדבר, ג, יג) כי

ועוד. אב חייב לפדות את בנו בכורו. וכן בנו בכורו יורשו. (עיין קידושין כט, ע"א). ועיין שם שהיה ס"ד שבכור תלוי באב אף לגבי פדיון, וכן להיפך ירושה תלויה בבכור לאם. והיה ס"ד (ב"ב, קיא, ע"א) שבכור נוטל אף מן האם כפליים, עיי"ש. ונולד אחר מיתת אב אינו נוטל פי שנים (ב"ב, קמב, ע"ב).

אמא

אמרו (קידושין, כט, ע"ב) פדיון בכור תלוי בפטר רחם, באם. וכלשון הש"ס (שבועות, כד, ע"ב) הקדש בבכור וקדושתו "מרחם". וכן אמרו (נדרים, יג, ע"ב) הבכור שהוא קדוש "ממעזי אמו", ולא בתוך אלא "ממעזי".

ועוד. אמרו (ביצה, כו, ע"ב) האי בכור מעיקרא הוה חזי אגב אימיה, עיי"ש.

ועוד. אמרו (ר"ה, ו, ע"ב) איבעיא להו, בכור מאימתי מונין לו שנה, אביי אמר משעה שנולד, רב אחא בר יעקב אמר משעה שנראה להרצאה.

ואמרו (קידושין, עד, ע"א) אמר ר' נחמן, ג' נאמנים על הבכור, אלו הן, חיה אבא ואמו, חיה לאלתר, אמו כל שבעה, אביו לעולם.

ועוד. תבונה - לאה. ואמרו (ב"ב, ככו, ע"א) ראויה היתה בכורה לצאת מרחל, דכתיב (בראשית, לו, ב) אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה.

ואמרו (זבחים, לו, ע"ב) תמורת בכור ומעשר הן וולדן וולדי ולדן עד סוף כל העולם הרי הן כבכור ומעשר וכו'.

ז"א

כתב בעמק המלך (שי"ד, פרק נ"ה) וז"ל, ז"א הוא בכור ויורש שני חלקים, של ה' חסדים הנכללים ביסוד אבא, וה' גבורות הנכללות ביסוד אמא, עכ"ל.

ישראל. וכתבי (שמות, ד, כב) ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכרי ישראל.

וכן בהמת ישראל חייבת בפדיון, וכן קדושה בבכורה, משא"כ בהמת עכו"ם. עיין בכורות (ב, ע"א), וב"מ (ע, ע"ב). ואיתא באריז"ל (עץ חיים,

לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל. ודילוג זה הוא השורש שהבכורה מדלגת מעשו ליעקב ומראובן ליוסף, ודו"ק.

ולגבי אכילת מצה אמרו (פסחים, לג, ע"א) שאין אדם יוצא באכילת מצה מביכורים.

ועוד. גבורה דעתיק גנוזה בחכמה דאריך כנודע. ומצד כך החכמה ראשית לדין. עיין מגיד מישרים (וארא - בא). וכן עתיק סוף עולם עליון, נעשה ראשית לעולם תחתון, והוא בכור לכל עולם ועולם.

אריך

בחינת "זקן" מלא רחמים. ואמרו (יומא, עח, ע"א) שאלו את ר' אליעזר, זקן ויושב בישיבה, צריך ליטול רשות להתיר בכורות, או אינו צריך.

ועוד. י"ג תיקוני דיקנא המתפשטים ממוחא סתימאה דא"א. ובהם ב' מזלות נוצר ונקה. ולתתא נעשה י"ב מזלות, ובראשם טלה. וכתב במגלה עמוקות (בא) וז"ל, צוה הקב"ה לשחוט טלה שהוא בכור למזלות והכה כל בכור, עכ"ל. ועיין קהלת יעקב (ערך בכור) וז"ל, בכור וארבע אותיות גימט' אריך עם הכולל, עכ"ל. ועיין קהלת יעקב (ערך יו"ד, אות יא).

אבא

ז"א נקרא בכור (עיין ערך קטן ז"א). וכתב בשער הכוונות (דרושי הפסח, דרוש ב) וז"ל, ואז ז"א הנקרא בכור יורש מקום אביו ואמו העליונים, וכו', עיי"ש. ולכך נוטל כפליים, מאב ומאם, כמ"ש בזוה"ק (ח"ג, אדרא זוטא, רצא, ע"א). והוא שורש ב' בכורות כדלהלן (ועיין חסד לאברהם, מעיין ה, נהר כה).

ועוד. הנה במכת מצרים בכור היה תלוי באב, כמ"ש (ב"מ, נט) שהקב"ה הבחין בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור.

ועוד. אמרו (יבמות, מ, ע"א) והיה הבכור אשר תלד, מה בכור אין לו בחי האב, וכו', מה בכור נוטל פי שנים לאחר מיתת האב. ואמרו (ע"ז, ג, ע"א) כלום יש אב מעיד על בנו, דכתיב (שמות, ד, כב) בני בכורי ישראל.

מסטרא דכתר עלאה. ומקורו בזוה"ק (ח"ג, רסב, ע"א). ושם (רסט, ע"א) אמרו, קדש לי כל בכור, לקבל כתרא עלאה דכלא. ועיין תיקונים (רעט, ע"ב).

ועוד. כתב הרמח"ל באדיר במרום (מאמר רעותא דז"א) וז"ל, ז"א נקרא בכור מצד הג"ר, א"א, ואו"א, שהם באמת בכורים. ועיין מצודות דוד לרדב"ז (מצוה קז).

חכמה

סוד קודש. וכתב קדש לי כל בכור. (עיין זוה"ק, ח"א, יג, ע"ב). וכבר הרחיבו בכך רבותינו (ועיין שער הכוונות, דרושי הציצית, דרוש ד). וכתב הראב"ד (ספ"י, פ"א, מ"א) וז"ל, האין הוא העדר בהשגה, והיש יש בו קצת השגה, והוא בכור להשגה, הסוד בזה הוא הבכור, חכמה, עכ"ל. ועיין ציוני (בא), ורקאנטי (וארא). ופרשת קדש לי, פרשה ראשונה בתפילין כנגד חכמה, כמ"ש בזוה"ק.

ועוד. כבוד. וכתב (בראשית, כה, לד) ויבז עשו את הבכורה. וכן חייב בכבוד הבכור, אחיו הגדול.

ועוד. כח-מה. וכתב (בראשית, מט, ג) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני. ועיין שערי צדק (שער ט). ופרדס (שער כג, ערך בכור).

ועוד. בכור שוטה היפך בכור חכם. כן קרא יעקב לבכורו ראובן. ובכור בחינת חכמה, עיין תיקונים (ל, ע"א).

ועוד. בכור, התחלה בחינת חכמה. ראשית חכמה. וכל ראשית, חכמה דקליפה, לקתה במכת בכורות. עיין זוה"ק (ח"ב, לו, ע"ב).

ועוד. בכור יורש שררת אביו, בראוי ליורשו שממלא מקום אבותיו בחכמה. עיין כתובות (קג, ע"ב).

ועוד. ת"ח. ואמרו (כתובות, קה, ע"ב) כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים. ושורשו יעקב, שהיה בכור במחשבה. לעומת עשו שהיה בכור ביצירה. עיין מגלה עמוקות (תולדות).

ש"כ, פ"ט) הז"א וכו' הוא בן בכור. וכן בהרבה בדברי רבותינו, ומקורו בזוה"ק (ח"ב, מג, ע"ב) בכור דא בן בכור, דכתיב, בני בכורי ישראל, והאי בן בכור כליל כל סטריין וכל גווינין. והיינו ז"א שכולל הכל. ובשערי אורה (ש"ה) כתב וז"ל, ישראל נקראים בכור, שהם תחלת הבריאה.

נוק'

כתב הרמח"ל (על התורה, דברים) וז"ל, יש בכור אדם ובכור בהמה, ושניהם בסוד המוחין. אלא שבכור אדם הוא בסוד מוחין דז"א, ובכור בהמה במוק', בסוד ב"ן, עכ"ל.

ועוד. ארץ, אדמה. וכתב (שמות, כג, יט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך. ודע שיש דצח"ם ובכולם יש בכור. בכור באדם, פטר רחם. וכן בבעל חי. וצומח, דין ביכורים. ובדומם, ארץ ישראל קדושה מדין בכורה, כמו שישאל קדושתם מדין בכור, בני בכורי ישראל, ודו"ק היטב היטב.

ועוד. בת. ואמרו (ב"ב, קיט, ע"א) אחד הבן ואחד הבת נוטלין (מירושת הסב אם אביהם היה בכור ומת) חלק בבכורה.

ועוד. בכור השפחה, כמ"ש גבי מכת בכורות (ועיין חסד לאברהם, מעיין ז, נהר כד). וכן בכור היושב בכור. נוק' - בור - נקב. ב-כר, לשון כרה, חפר. ולכך "מכר" עשו את הבכורה. ועוד. בית. ואמרו (מכות, יח, ע"ב) ביכורים מאימתי מחייבין עליהם, משיראו פני הבית.

כתר

פעמים הכתר נקרא בכור, ופעמים החכמה, וכדלהלן. ויעיין מערכת אלוקות, שער י'.

ועוד. כתר גימט' מלת עשרים, סוד אות כ' כנודע. ואמרו (שקלים, ו, ע"א) ר' ברכיה ר' לוי בשם רשב"ל, לפי שמכרו בכורה של רחל (יוסף) בעשרים כסף יהיה כאו"א פודה את בנו בכורו בעשרים כסף (שהם ה' סלעים), עיי"ש.

ועוד. כתר - כרת. כנודע. (ועיין זוה"ק, ח"ב, לח, ע"א). והאוכל ביכורים (אם אינו כהן) חייב כרת. וכתב הרמח"ל (תיקונים חדשים, תיקון נד) בכור

בינה

לב. וכתוב (שמות, יג, טו) ויהי כי הקשה פרעה (את לבבו, כמ"ש) לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים.
ועוד. בינה, בחינת לעת"ל, בחינת "ראוי".
ובכור אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק.
ועוד. יובל. ואמרו (גיטין, מח, ע"ב) דתניא, בכור נוטל פי שנים בשדה החוזרת לאביו ביובל, ודו"ק. ואמרו (ב"ב, קלט, ע"א) אלו שאין חוזרין ביובל, הבכור.
ועוד. נדר. ואמרו (נדרים, יב, ע"ב) הרי עלי כבכור, ר' יעקב אוסר, ר' יהודה מתיר. עיי"ש שנחלקו אי נודרים רק בדבר המודר או אף בדבר האסור.

דעת

חיבור זכר ונוק', והאדם ידע את חוה אשתו. ואמרו (מו"ק, יב, ע"א) אין מרביעין בבכור.
דעת, מדתו של משה. ואמרו בזוה"ק (ח"ב, לו, ע"א) משה אמר עד בכור השפחה אשר אחר הרחים, ולא הוה הכי, אלא עד בכור השבי אשר בבית הבור, ועיי"ש עוד שינוי, הכה כל בכור, משה לא אמר אלא ומת וגו'. וכתב בעמק המלך (שער יד, פרק קח) וז"ל, עון הקרי עולה עד הדעת העליון, הנקרא בכור, עכ"ל. ועיי"ש שער טז, פט"ז.

חסד

יד ימין. ואמרו (יבמות, עג, ע"ב) ואמר מר, תרומת ידך, אלו ביכורים. ועיין מגן דוד (אות ד).

ונותנים ה' סלעים לכהן, בחינת כסף, כמ"ש בזוה"ק (ח"ב, מב, ע"א). וכן ביכורים מביאים בקלותות של כסף וזהב. עיין ב"ק (צב, ע"א). ועיין שבועות (ד, ע"ב).

ועוד. חו"ג, ב' ידים ימין ושמאל. וכתוב (בראשית, מח, יח) ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו. חסד על הבכור. אולם יעקב נתן הגבורה על הבכור, דשם נגלה בחינת שמאל דוחה שדחה

למנשה ועשהו שני, וימין מקרבת ועשהו בכור לאפרים.

ועוד. כהנים, איש חסידך. ונתחלפו בכורים בכהנים. ועיין ציוני (וזאת הברכה) וז"ל, בכור וכהן, שווה בשווה.

ועוד. אהבה. ואמרו (שבת, לא, ע"א) ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם (שמות, ד, כב) בני בכורי ישראל. ובכור לשון "גדול". עיין יבמות (כד, ע"א). וכן במכת בכורות מת גדול שבבית. ועיין מצודות דוד לרדב"ז (מצוה קטט).

גבורה

אמרו (ברכות, נח, ע"א) והגבורה - זו מכת בכורות.

ועוד. דם. ואמרו (פסחים, יא, ע"א) בכור שאחזו דם אפילו הוא מת אין מקיזין לו דם, דברי ר' יהודה.

ועוד. לוי מדת הגבורה כנודע. וכתוב (במדבר, ג, מא) ולקחת את הלויים לי אני ה' תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלויים בבהמת בני ישראל.

ועוד. אהובה ושנואה. וכתוב (דברים, כא, טו) וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה וגו', לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה.

ועוד. אש. וכתוב (ויקרא, ב, יד) ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש וגו'.

ועוד. גבורה, צפון. אולם בכור נשחט בכל מקום. עיין זבחים (נו, ע"ב).

ועוד. קין סוד גבורה והיה בכור. ועיין שער הגלגולים (הקדמה, לג, לה, לח).

תפארת

ישראל - יעקב. וכתוב (בראשית, כז, לו) הכי קרא שמו יעקב, ויעקבני זה פעמים, את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי. וכן בנו ראובן בכור והיה ראוי שיקח בכורת קין ויתקנו. ועיין שער הגלגולים (הקדמה ל"ג). ויתר על כן עבודת יעקב לתקן אדה"ר כנודע, שאדה"ר היה בכורו

הוד

נו"ה, תרי עדים, כנודע. ואמרו (שבת, קמה, ע"ב) איבעיא להו עד מפי עד לעדות בכור, וכו', והלכתא עד מפי עד כשר לבכור. ועוד. וידוי. וביכורים טעונים וידוי.

ועוד. ממון. וביכורים ממון כהנים הוא. עיין ב"ק (צד, ע"א). ובכורים ממון הקדש. ועיין עוד שם (יב, ע"ב. יג, ע"א). ובעל מום קדוש בקדושת דמים. וכן בכור מעלה לפשוט בדמים (ב"מ, קי, ע"ב). ואמרו (ב"ק, יב, ע"ב) לא שנו אלא בכור בזמן הזה דכיון דלא חזי להקרבה אית להו לכהנים זכיה בגוייהו, אבל בזמן שביהמ"ק קיים דחזי להקרבה לא, עיי"ש.

יסוד

יוסף. קבל הבכורה במקום ראובן. כמ"ש (דה"א, ה, א) ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף (עיין ברכות, ז, ע"ב). וכתוב בכור שורו הדר לו. וכתוב ביה (בראשית, מג, לג) וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצעירתו. ועיין ברכות (נו, ע"ב). ובכור שנוטל פי שנים ילפינן מיוסף. עיין ב"ב (קכג, ע"א). ובני בנימין (שם, מז, כא) בלע ובכר, ונקראו ע"ש יוסף, כמ"ש חז"ל. וכן בן אפרים בן יוסף נקרא בכר (במדבר, כו, לה). ועיין סוטה (לו, ע"ב) ובכר - בכור לאמו. ועוד. בכור, ראשית "אונן". ובספר הפליאה כתב וז"ל, אפילו שאינו ראשית אונן יקרא בכור ובלבד שלא בא אחר בן קיימא כמ"ש בש"ס. וביכורים אסורים לאונן, כמ"ש (יבמות, עג, ע"ב). ואמרו (ב"ב, קיא, ע"ב) ראשית אונן, מביעיא ליה לבא אחר נפלים דלהוי בכור לנחלה, עיי"ש. וכתב בפירוש החייט (פי"ג) ראובן בכור למעשה, יוסף בכור למחשבה. וכתב בשער הגלגולים (הקדמה לה) וז"ל, הגבורות הם היוצאות תחלה דרך היסוד כנו"ל, ולכן היה קין בכור, עיי"ש.

מלכות

מלכות נקראת בכור. עיין תיקונים (תיקון ל). ועיין קהלת יעקב (ערך בכור).

של עולם כמ"ש חז"ל. ועיין מצודות דוד לרדב"ז (מצוה עט-פ), וזוה"ק (בא, מג, ע"ב). וכתב בספר הפליאה (ד"ה על כן יעזוב) וז"ל, ודע שיש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן (כמ"ש במשנה), הוא תפארת ישראל, שנאמר בני בכורי ישראל, הוא הבן שנוטל פי שנים, השפעת החסד מן הימין והשפעת הפחד מן השמאל, ואינו פטר רחם שעשו הנאחז מן הפחד יצא תחלה. בכור לכהן ולא לנחלה היא כנסת ישראל הנוטלת חלק העשירי מנכסי אביה, ואין לה דין פי שנים, והיא הנותנת לכהן ה' סלעים (סוד ה' בנוק' כנודע), כי היא פטר רחם של הוד. ובכור לנחלה ולכהן, הוא פחד יצחק שהוא פטר רחם לחסד, המים הרו וילדו חשך, וגם הוא ראשית אצילות של חסד, עיי"ש. ועיין תורה אור (וישב) סוד ד' על ו'. ועיין מאירת עינים (וישב) וז"ל, העטרה בכור לת"ת בקדמות המחשבה, וכו', אע"פ שהת"ת גדול במעלה מ"מ העטרה בכור בהקדמת זמן ובכח עליון, עיי"ש. ובמערכת אלוקות (פ"ה) כתב וז"ל, והעטרה בכור לכל מה שתחתיה.

נצח

מדה חמישית, יום חמישי, כנודע. ואמרו (שבת, פז, ע"ב) ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים ב"ד שחטו פסחיהם בט"ו יצאו וכו' מבערב לקו בכורות, ואותו היום חמישי בשבת היה, עיי"ש. ולגבי מתי קורין בפסח פרשת הבכור, עיין מגילה (לא, ע"א). ועוד. ירך. ואמרו (בכורות, מ, ע"א) נשמטה ירכו, פסול, והוה בעל מום. ובפרדס רימונים (פרק כג, ערך בכור) כתב וז"ל, נצח נקרא כבוד מצד החכמה, הוא בכור ליסוד ומלכות, עיי"ש בהרחבה. ובקליפה בכור בהמה הוא נצח הוד יסוד דקליפה, ולפירוש אחר הוא דעת תפארת יסוד דקליפה, עיין קהלת יעקב (ערך בכור).

גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפול על הנערים וגו'.

נשמה

כתב בשם משמואל (ויחי, תרע"ז) וז"ל, נשמה לעולם נקרא בכור, כי זהו ראשית מכל חלקי האדם. וכתב בהיכל הברכה (במדבר) וז"ל, מנשה הבכור בכור יוסף זכרים חסדים נשמה לכולם ואב לכולם, ואחיו הקטן אפרים מן פר מנצפ"ך רוח דילה וכו'.

חיה

אמרו (קידושין, עד, ע"א) אמר ר' נחמן, ג' נאמנים על הבכור, אלו הן, חיה אביו ואמו, חיה לאלתר וכו'.

יחידה

בכור כל היותו יחיד. אולם השתא נעשה שנים בסוד כתר וחכמה ב' ראשים, ולכך איכא בכור שנולד עם ב' ראשים. אולם לעת"ל יהיה גילוי יחידה, ויהיה גילוי של בכור אחד בלבד. ובכור נוהג ביחיד (עיין רש"י, חולין, קלו, ע"ב, ד"ה מעשר. ועיין ערוך לנר, יבמות, צט, ע"ב. ופחד יצחק, פסח, מאמר עג), וניתר ביחיד, וכלשון התוס' (בכורות, לו, ע"ב) וכל מופלג בחכמה ומומחה ראוי להתיר בכור ונדר ביחיד. ובכור לשון יחיד (עיין רש"י, זבחים, לו, ע"א, ד"ה אלא. ופסקי הרי"ד, פסחים, סד, ע"ב).

ובסוד תרי משיחין, יוסף, בכור שורו הדר לו. וביהודה היה קלקול שבכור יהודה ער, רע בעיני ה'. ולעת"ל יתאחדו המשיחין, יתאחדו הבכורות וייעשו אחד. ועיין גר"א בתיקונים (תיקון כ"א, ד"ה תתן להם ילקטון).

ועוד. שבועה מדה שביעית. ועשו מכר את בכרתו ליעקב ע"י שבועה, כדכתיב (בראשית, כה, לג) ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב. ועוד. ביכורים חייבים מז' מינים, כמ"ש אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינים. ועיין מגיד מישורים (כי תבא).

ועוד. עיין תולעת יעקב (סוד הקרבנות), וערך קטן תפארת.

ועוד. דוד נקרא בכור, בסוד קדמת ו' על ד', כחותם המתהפך. כ"פ בתורה אור למהר"מ מפאריש (וישב). וכן במגלה עמוקות (תולדות).

ועוד. מדרגת הגרים. ואמרו (יבמות, סב, ע"א) היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, ר' יוחנן אמר אין לו בכור לנחלה, דהא הוה ליה ראשית אונן, ור"ל אמר יש לו בכור לנחלה, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

ועוד. אמרו (הוריות, יא, ע"ב) ומאי בכור (אע"פ שאינו בכור), בכור למלכות. ועוד. סוד לבנה. ולעת"ל כל חדש יהיה בכורים. עיין שקלים (יז, ע"א). ועוד. שם. שמות בני ישראל, ר"ת שבי, בכור השבי. עיין מגלה עמוקות (שמות).

נפש

מעשה. וכתיב (דברים, טו, יט) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך תקדיש לה' אלהיך לא תעבד בכור שורך ולא תגוז בכור צאנך.

רוח

כתיב (ויקרא, כג, כ) והניף הכהן אתם על לחם הבכרים תנופה לפני ה'. וכן ביכורים בעי תנופה. עיין מכות (יח, ע"ב).

ועוד. אמרו (יבמות, עד, ע"א) כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר, לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה, שנאמר (שמות, יב, כט) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו'.

ועוד. כתיב (איוב, א, יג) ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב וגו', והנה רוח

מילון ערכים בקבלה בכור

חכמה - אבא. ויש "בן" בכור, וזהו ז"א, ראשית הלידה, כמ"ש בעץ חיים (שער לד, פ"ב, מ"ב) וז"ל, ז"א, בן בכור, שנטול פי שנים, עכ"ל. ועיין עוד שער הכוונות (דרושי הפסח, דרוש א-ב).

ובחינה נוספת של בכור, הוא שהגבורות נקראים בכור, וטעם הדבר, כתב בשער הגלגולים (הקדמה לח) וז"ל, הגבורות הם היוצאות תחלה דרך היסוד כנז"ל, ולכן היה קין בכור, עכ"ל. וקרוב לכך היה אף עשו בכור מאותו הטעם. ועיין עוד שער הפסוקים (ויצא, ד"ה ולכן הלך, ד"ה ונלע"ד חיים). וזהו שורש לכך שנפגם בכור יעקב, ראובן, כי היה בחינת קין, עיין שער הפוסקים (ויחי, ד"ה ראובן בכורי אתה). ושער הגלגולים (הקדמה לג). וכן זהו השורש שהיה ער בכור יהודה רע בעיני ה'.

אולם עיין עוד שער הפסוקים (ויגש, סימן מז) שנקרא רע מפני פגם שז"ל. וביאר (שם, בא, ד"ה קדש לי) וז"ל, והנה צוהו השי"ת קדש לי כל בכור בבני ישראל, להיות גם הם מבחינת הדעת העליון, "הנקרא בכור", ושם מגיע פגם חטא של השחתת הזרע, כנודע. ולכן בני ישראל שהיו מתוקנים כבר מעון זה, קדש לי כל בכור שלהם, עיי"ש. ומבואר שהדעת נקרא בכור, והבן.

כתב הרמ"ק (פרדס רימונים, שער כג, פרק ב, ערך בכור) וז"ל, רבי משה כתב, כי בכור הוא כתר, כי הוא בכור לכל האצילות, כנודע. ויש שפירשו בחכמתא וכו', כי בחכמה נאמר "קדש" לי כל בכור, ולכך כל הבכורות מצד החכמה, וכו' (עיין שער הכוונות, דרושי הציצית, דרוש ד). אמנם בפקודין (בא, מג, ע"ב) כתב הרשב"י ע"ה כי בכור הוא ת"ת, כי הוא בן בכור כולל ו' קצוות. ובר"מ (שם, מב, ע"א) פירש הרשב"י ע"ה כי בכור בתפארת מצד החסד, ולכך פדיון בכור הוא כ"ה סלעים כסף, ואמנם מספר חמשה כנגד ה' שנתווסף באברהם, דהיינו ה' של בינה וכו'. והמלכות נקראת בכורה, והנצחים מצד החכמה נקראים בכורים למלכות, כדכתיב (שמות, כט, יט; לד, כו) בכורי אדמתך תביא. ומצד החכמה נקראים בכורים ליסוד, ועליהם נאמר (יחזקאל, מד) וראשית כל בכורי כל. ולכן נאמר כי עיקר בכור הוא חכמה, אבל בהיותו לשון זכר. והתפארת אם נקראת בכור הוא מצד החכמה שהוא המבכרו. והמלכות אם נקראת לשון בכורה, נקראת מפני מציאות היו"ד אשר לה מצדה. אמנם בר"מ מצד החסד, היינו לענין הכסף, אבל לענין הבכורה בעצמו מצד חכמה, והטעם כי הוא הבכור לכל הבא בגדר נאצל, ועם שיש הכתר שקודם לחכמה, יש לזה סיבה כדפרישית בשער אם הא"ס הוא הכתר, עכ"ל. ועיין קהלת יעקב, ערך בכור, בהרחבה.

והנה יש בכור מצד הגדרת ראשית, וזהו

מדור ארמית

מילון ערכים בארמית
בכור - נבוכדנצר - בוכרא -
ארכבתא - בכריא

בכור – נבוכדנצר – בוכרא – ארכבתא – בכריא

עצים זרת, ונקרא ארכבתא, עכ"ל. ונראה שנקרא ארכבתא מלשון הרכבה כנ"ל, הרכבת טיט עם עצים זרת.

עוד נראה, לפי פירוש המאירי, שכתב החרץ שעושין סביבות השדה וכו', וחרץ הוא מעין בור, ובכור, אותיות בור-כ. ונקרא בוכרא ע"ש הבור שעושין. ולפ"ז נקרא ארכבתא, כי מרכיבים עפר ממקום אחר בכור זה, והיינו הרכבה זו ממקום אחר דייקא נקראת הרכבה, אולם דייקא הרכבה בכור - חריץ, והבן. ובתוס' (ב"מ, שם) כתבו וז"ל, פירש ר"ח, חריץ. וכן חריץ שכך רגילים לעשות, עכ"ל. ולפ"ז זהו בוכרא, לשון בור, ויש כאן בור וכן בור, חריץ וכן חריץ. ומילואו נקרא ארכבתא, כי מרכיבים וממלאים את החרץ ואת הבן חריץ יחדיו, וזהו ההרכבה, והבן.

ועוד נראה, שכמו שיש ראשית בהתחלה הנקרא בכור, כך יש ראשית מהסוף, בסוד אור חוזר שהסוף נעשה התחלה, ולכן הראשית נקרא בוכרא, ואחרית שהיא בחינת ראשית נקראת ארכבתא, קרוב ללשון בוכרא, והבן.

עוד כתב בערוך ערך בכריא, וז"ל, (שביעית, פ"ז, מ"ב) הערקבנין והחלבצין והבכרייא, בלשון ישמעאל, כנגד. א"ב, פירוש כלשון יוני, מין עשב ושורשו (שורש - בחינת בכור, ראשית) נודף כקנמון, ובו היו עושין שמן ערב והעשב מנגד הכשפים, עכ"ל.

נבוכדנצר, אותיות בכור-נדנצ. והוא רישא דדהבא, בחינת בכור. ובארמית בכור נקרא בוכרא, בתוספת אות א', והיינו שכנודע, בכר, ב-כ-ר, אותיות שניות, קשירתם וחיבורם. עיין תרגום (בראשית, ל, מא) המקושרות - מבכרתא. ובארמית שנוסף אות א', נקשר כח השנים לאל"ף, לאחד.

ואמרו (ב"מ, קג, ע"ב) בוכרא וטפתא וארכבתא, ופרש"י, וז"ל, סביבות השדה עושין חריץ ונותנין העפר על המיצר להגביה סביבותיו, ולאחר זמן, כשנידש, חוזר הוא ומוסיף עליו עפר שנית, וכן שלישית, ראשון - קרי בוכרא (לשון בכור, ראשית, התחלה, כמ"ש בערוך, ערך ארכבתא, וז"ל, ראשונה קורין לה בוכרא, שהיה כעין בכור), והשני - טפתא, לשון ריבוי - דמטפי לה, והשלישי קרי ארכבתא, עכ"ל. ולא ביאר רש"י מהו לשון ארכבתא, ובפשטות הוא לשון הרכבה, כי השלישי מורכב ביותר מכל שני השלבים הקודמים לו.

וכן נראה מלשון המאירי שם, וז"ל, החרץ שעושין סביבות השדה, והוא הנקרא בוכרא, ונתינת עפר החרץ על שפת השדה להגביהו, והוא הנקרא טופייתא, והבאת עפר ממקום אחר "להרכיבה" על זאת עד שיספיק בהגבהתה, והוא הנקרא ארכבתא, עכ"ל. ואף שאין פירושו שווה לרש"י, מ"מ נתבאר בדבריו שארכבתם, לשון הרכבה.

וכן נראה מפירוש הר"ח שם שפירש פירוש אחר, וז"ל (הובא באור זרוע, ח"ג, פסקי ב"מ, אות שלז) נותנין טיט כשיעור אמה על גבי מחיצת הכרם, ונקרא בוכרא. ואחר שיבש נותנין עליו טיט אחר, ונקרא טפתא. ונותנין על זה הטיט